

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

EGLĖ DRIUKAITĖ

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PLĖTROS
GALIMYBĖS LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

doc. dr. L. Šadžius

VILNIUS, 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PLĖTROS
GALIMYBĖS LIETUVOJE

Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 62404S110

Vadovas

doc. dr. L. Šadžius

2010 12

Recenzentas

2010 12

Atliko

FRmns9-01 gr. stud.

E. Driukaitė

2010 12 18

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	8
1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR MAKROAPLINKOS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1. Tiesioginių užsienio investicijų samprata, teorijos, formos	11
1.2. Tiesioginių užsienio investicijų poveikis vietinės ekonomikos plėtrai	20
1.3. Pagrindiniai veiksniai, įtakojantys tiesioginių užsienio investicijų srautus į šalies ūkį	23
1.4. Užsienio investicijų teisinė aplinka Lietuvoje.....	28
1.5. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos teoriniai aspektai.....	29
1.6. Makroaplinkos vertinimo metodų analizė	30
2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ VERTINIMO METODŲ PAGRINDIMAS	35
2.1. Tiesioginių užsienio investicijų vertinimo metodika.....	35
2.2. Makroaplinkos vertinimo metodologija	36
2.3. Tiesioginių užsienio investicijų perspektyvų prognozavimo metodologija	39
2.4. Lyginamoji analizė	40
3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TENDENCIJOS BEI PERSPEKTYVOS LIETUVOJE.....	41
3.1. Investicinis klimatas Lietuvoje.....	41
3.2. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje tendencijų analizė.....	46
3.3. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje priklausomybės tyrimas	52
3.3.1. Tiesioginių užsienio investicijų priklausomybės nuo ekonominių rodiklių (koreliacinė bei porinė regresinė) analizė.....	54
3.3.2. Makroaplinkos veiksnių vertinimas.....	56
3.3.3. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje prognozavimas	57
3.4. Lyginamoji Lietuvos investicinės aplinkos analizė.....	59
3.5. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo bei skatinimo galimybės Lietuvoje	65
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	71
LITERATŪRA	74
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	79
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	80
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	81
PRIEDAI	82

PRIEDAI

1 Priedas. Tiesioginių užsienio investicijų priklausomybė nuo BVP vienam gyventojui, eksporto, importo, VDU	82
2 Priedas. Ekspertų anketa	83
3 Priedas. Europos Sąjungos šalių konkurencingumo reitingas 2010 ir 2008 metais	86
4 Priedas. Didžiausi investuotojai Lietuvoje	87
5 Priedas. TUI pokytis Čekijoje, Slovakijoje, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje	88
6 Priedas. Tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksui skaičiuoti naudojami kintamieji veiksniai	89
7 Priedas. Europos šalys pagal „Ease of doing business“ indeksą	90
8 Priedas. Kokybišką investicinį projekto apibrėžimą atitinkantys kriterijai	91

LENTELĖS

1 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų formų palyginimas	17
2 lentelė. Tiesioginio užsienio kapitalo investavimo priežastys	25
3 lentelė. Koreliacijos koeficiento reikšmių vertinimas	36
4 lentelė. Makroaplinkos vertinimo komponentai	37
5 lentelė. Didžiausi investuotojai Lietuvoje	52
6 lentelė. Pradiniai statistiniai duomenys koreliacijos ir regresijos skaičiavimams	53
7 lentelė. Koreliacijos koeficientai	54
8 lentelė. Regresijos lygčių koeficientai	55
9 lentelė. Koeficientų ir T statistikų rezultatai	55
10 lentelė. 2010 m. ekonominės aplinkos ekspertų nuomonių suvestinė lentelė	56
11 lentelė. 2010 m. technologinės aplinkos ekspertų nuomonių suvestinė lentelė	56
12 lentelė. Nepriklausomų kintamųjų koeficientai daugianarėje regresijoje	58
13 lentelė. Prognozuojami ekonominių rodiklių pokyčiai	59
14 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos, Čekijos ir Slovakijos 2010 (2009) m. reitingai pagal World Bank sudaromą „Ease of doing business“	63

PAVEIKSLAI

1 pav. Užsienio investicijų tipai	12
2 pav. Investicijų skirstymas pagal požymius	15
3 pav. Užsienio investicijų formos	18
4 pav. Investicinio klimato struktūra ir veiksniai	24
5 pav. Investicijų skatinimo ir reguliavimo sistema Lietuvoje	27
6 pav. Šalių lyginimo kriterijai	40
7 pav. Tiesioginės užsienio investicijos metų pradžioje (mlrd. Lt) ir jų pokytis (proc.)	47
8 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui metų pradžioje, Lt	48
9 pav. Tiesioginės užsienio investicijos 2010 m. pradžioje pagal apskritis mln. Lt.	48
10 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis 2008-2010 metų pradžioje	49
11 pav. Pagrindinės šalys investuotojos metų pradžioje	50
12 pav. Pagrindinių šalių investuotojų investicijų pokytis	51
13 pav. TUI (mln. dol.) analizuojamose šalyje tendencijos bei procentiniai pokyčiai	60
14 pav. Tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksas	61
15 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksas	62
16 pav. Čekija, Estija, Latvija, Lietuva ir Slovakija 2010 m. pagal tiesioginių užsienio investicijų apribojimų indeksą	64
17 pav. Labai patrauklūs investicijų pritraukimui sektoriai	65
18 pav. Tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu patrauklūs sektoriai	66
19 pav. Europos Sąjungos parama Lietuvai (proc. nuo visos skirtos paramos)	69

SANTRUMPOS

- TUI - tiesioginės užsienio investicijos
- FDI - foreign direct investment
- EBPO - Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
- ES - Europos Sąjunga
- MTEP - Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra
- LEZ - laisvoji ekonominė zona
- BVP - bendras vidaus produktas
- VDU - vidutinis darbo užmokestis
- NL - nedarbo lygis
- SSGG - Stiprybės, Silpnybės, Galimybės ir Grėsmės
- OECD - Ekonominės plėtros ir bendradarbiavimo organizacija angl. Organisation for Economic Cooperation and Development
- UNCTAD - Jungtinių tautų prekybos ir plėtros konferencija angl. United Nations Conference on Trade and Development
- TVF - Tarptautinis valiutos fondas

ĮVADAS

Šiuolaikiniame, globaliame pasaulyje, tiesioginės užsienio investicijos yra ypatingai svarbios kiekvienos šalies ekonominei būklei. Tačiau jas pritraukti nėra paprasta, nes kiekviena šalis skirtinga savo politiniais, finansiniais, ekonominiais ir kitais ištekliais, kuriais remiantis plėtojamos investicijų pritraukimo strategijos. Todėl svarbu suprasti ir realizuoti užsienio investicijų plėtros galimybes Lietuvoje.

Pirmosios užsienio investicijos atliktos XVIII-XIX amžiuje. Jas lėmė įmonių, unikalių ir vertingų išteklių produkcijos gamyba, paieška ir noras užsitikrinti ilgalaikį dalyvavimą išteklių gavimo centruose. Tuo tikslu vyko vario paieška Čilėje, naftos paieška Vidurio Rytuose. Išteklių poreikis gamybai dažnai siejosi su kitais investicijas priimančios šalies privalumais: tarptautiniu konkurencingumu, produkto gyvavimo ciklu. Liudwing von Mises užsienio investicijų paplitimą įvardija kaip vieną reikšmingiausių XIX a. istorinių įvykių „*Kai aš sakau, jog užsienio investicijos buvo didžiausias istorinis XIX amžiaus įvykis, jūs turite galvoti apie visus tuos dalykus, kurie be užsienio investicijų nebūtų atsiradę. Visi geležinkeliai, uostai, gamyklos ir kasyklos Azijoje, Sueco kanalas ir daugelis kitų dalykų nebūtų atsiradę be užsienio investicijų*“.

Užsienio kapitalo investicijų reikšmė Lietuvos ūkiui buvo suvokta vos tik atkūrus šalies nepriklausomybę. Būtent užsienio investicijos dažniausiai lemia šalies ekonominio vystymosi tempus. Svarbiausia problema yra kaip pagerinti investicinį klimatą šalyje. Investicijų teorinę sampratą bei plėtrą nagrinėjo V. Kvainauskaitė (2003), R. Ginevičius (2005), M. Tvaronavičienė (2003), K. Kalašinskaitė (2003), D. Cibulskienė (2007) bei M. Butkus (2007). Užsienio investicijų svarbą analizavo L. von Mises (2006), R. Ajami (2006), L. Alfaro (2009), A. Miečinskienė (2003), G. Samuolis (2002), D. Ruplienė (2008). Sieti užsienio investicijų kitimą su sąlygomis, kurias sudaro atitinkama teisinė aplinka savo darbuose bandė G. Davulis (2003), K. L. Valančius (2005). Mokslinėje literatūroje, analizuojant TUI, išskiriamas dvejopas TUI poveikis ekonomikos augimui: teigiamas ir neigiamas. Teigiamas požiūris dažniausiai remiasi J. H. Dunningo teorija (1993). Iš lietuvių autorių, neigiamą užsienio poveikį aptarinėjo jau minėtos M. Tvaronavičienė ir K. Kalašinskaitė (2003), o teigiamą - Ginevičius (2005).

Tyrimo aktualumas. Sugebėjimas pritraukti pakankamą tiesioginių užsienio investicijų kiekį į šalį yra kiekvienos valstybės vienas iš pagrindinių tikslų, nes jos skatina šalies ekonominį augimą, suteikia finansinio stabilumo. Kiekvienoje valstybėje turėtų būti toks investicijų reguliavimas, kad jos būtų nukreipiamos ten, kur jų labiausiai trūksta. Nesugebėjimas tinkamai teritoriškai paskirstyti tiesiogines užsienio investicijas yra viena aktualiausių ekonominės plėtros problemų.

Nėra nei vienos valstybės, kuri neturėtų ryšių su užsieniu. Dabar vyksta atkakli kova dėl investicijų, nes būtent jos dažniausiai lemia šalies ekonominio vystymosi tempus. Pastaruoju metu vis

mažiau išskiriamos vidaus ir užsienio investicijos, visiems investuotojams stengiamasi sudaryti vienodas sąlygas.

Lietuva tiesiogines užsienio investicijas pritraukia iš esmės dėl to, kad užsienio įmonės perkelia gamybą, siekdamos sutaupyti pigesnių išteklių (darbo jėgos, žemės) sąskaita ir išnaudoti esamą šių šalių rinkos potencialą. Lietuva pagal užsienio investicijų pritraukimą 2004 metais buvo tarp atsiliekančių Europos Sąjungos šalių, o skaičiuojant investicijas vienam gyventojui, iš aštuonių naujųjų ES narių taip pat užėmė paskutinę vietą. Tačiau, lyginant pastarųjų dešimties metų tendencijas Lietuvoje, pastebimas žymus užsienio investicijų augimas.

Lietuva pagal potencialą pritraukti tiesiogines užsienio investicijas yra vertinama teigiamai, tačiau užsienio investicijų apimtys yra gana nedidelės, o jų dinamika - netolygi. **Tyrimo problema** galima apibrėžti šiuo klausimu: kaip tobulinti Lietuvos investicinę politiką, kad tiesioginių užsienio investicijų apimtys tolydžiai didėtų.

Tyrimo objektas - tiesioginės užsienio investicijos

Tyrimo tikslas - išanalizavus tiesioginių užsienio investicijų būklę bei tendencijas, atskleisti tiesioginių užsienio investicijų plėtros galimybes Lietuvoje bei pateikti siūlymus užsienio investicijų pritraukimo didinimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinės literatūros požiūriu tiesioginių užsienio investicijų aspektus;
2. Aptarti tiesioginių užsienio investicijų vertinimo metodus;
3. Atlikti užsienio investicijų Lietuvoje tendencijų bei perspektyvų analizę;
4. Išsiaiškinti, kaip vertinamos tiesioginių užsienio investicijų plėtros galimybės Lietuvoje.

Tyrimo metodai. Siekiant aptarti analizuojamą problemą, darbe taikomi šie tyrimo metodai:

- ✓ mokslinės literatūros analizė;
- ✓ sisteminė lyginamoji publikuotų mokslinių tyrimų analizė;
- ✓ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos bankų ir kitų tarptautinių institucijų duomenų analizė, apibendrinimas ir vertinimas;
- ✓ Europos Sąjungos ir Lietuvos strateginių dokumentų analizė;
- ✓ grafinis duomenų atvaizdavimas;
- ✓ koreliacinė ir regresinė statistinių duomenų analizė;
- ✓ daugiakriterinis vertinimo metodas;
- ✓ ekspertinis tyrimas.

Praktinė baigiamojo darbo reikšmė. Šis darbas supažindina su užsienio investicijų plėtros galimybėmis Lietuvoje, analizuoja, kaip turėtų būti formuojamas investicinis klimatas, kad pritrauktų kuo daugiau investuotojų bei numato užsienio investicijų pritraukimo perspektyvas. Tikimasi, kad šis

darbas padės realiai įvertinti Lietuvos, kaip investicijas pritraukiančios šalies, padėtį kitų šalių kontekste.

Darbo struktūra. Darbą būtų galima suskirstyti į tris pagrindines dalis - *pirmoje dalyje* apimami teoriniai tiesioginių užsienio investicijų aspektai, tokie kaip tiesioginių užsienio investicijų samprata, jų formos, veiksniai, kurie lemia investicinį klimatą, teigiamas bei neigiamas poveikis šalies ekonomikai, teisinis reguliavimas. *Antroje dalyje* aptariama metodologinė darbo dalis, t.y. kokie metodai naudojami, kodėl jie pasirinkti, ką jais naudojantis galima iširti. *Trečioji darbo dalis* skiriama tiesioginių užsienio investicijų tendencijų Lietuvoje analizei, Lietuvos investicinio klimato bei makroaplinkos įvertinimui. Atlikta lyginamoji analizė, lyginant Lietuvos bei kitų šalių patrauklumą investuotojams. Taip pat aprašomos tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo bei skatinimo galimybės Lietuvoje.

1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR MAKROAPLINKOS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Tiesioginių užsienio investicijų samprata, teorijos, formos

Tiesioginių užsienio investicijų samprata. Investicijos yra ekonomikos variklis, kurio dėka yra sąlygojama ekonominė plėtra ir skatinamos socialinės - ekonominės reformos šalyje. Tai yra labai svarbus veiksnys mažoms ir besivystančioms šalims, kuris veikia kaip šalies ekonominio ir politinio patrauklumo rodiklis. Itin svarbios užsienio investicijos, kurios suvokiamos kaip šalies ekonomikos pripažinimas. Jos skirstomos į tiesiogines, portfelines ir kitas.

Žodis „**investicijos**“ yra kilęs iš lotynų kalbos (*lot. investio - aprengiu*), atėjęs per anglų kalbą (*angl. Investments*) ir reiškia ilgalaikius kapitalo įdėjimus į ūkio šakas arba vertybiniais popieriais pirkti, siekiant pelno. Iš to seka, kad sąvokos „investicijos“, „kapitalo įdėjimai“ arba „lėšų įdėjimai“, „įdėtos lėšos“ yra sinonimai. (Valančius, 2005, p. 15)

R. Ginevičius ir kt. (2005) savo knygoje „Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje“ pateikia priešingą nuomonę: „Dažna klaida yra termino „*investicijos*“ sutapatinimas su terminu „*kapitaliniai įdėjimai*“. Investicijos šiuo atveju yra lėšų naudojimas pagrindinėms priemonėms atnaujinti (pastatams, įrengimams, transporto priemonėms ir pan.). Kartu investicijos gali būti panaudotos ir apyvartinėms lėšoms, ir įvairiems vertybiniais popieriais, ir tam tikroms nematerialių aktyvų rūšims (patentai, licencijos, technologinės naujovės, gamybos paslaugų apimtys (*know-how*)). Kapitaliniai įdėjimai suprantami siauresne reikšme ir gali būti kaip viena iš investicijų formų, bet ne jų analogas (p. 154).

Žymiausių rinkos ekonomikos specialistų pripažintas „Ekonomikos terminų žodynas“ (2008) nurodo, kad **investicijos** (investment) - kapitaliniai įdėjimai perkant materialųjį turtą (gamyklą, mašinas ar įrenginius (pagrindinis kapitalas)) ar akcijos apyvartinis kapitalas, t.y. materialieji arba tikrieji įdėjimai.

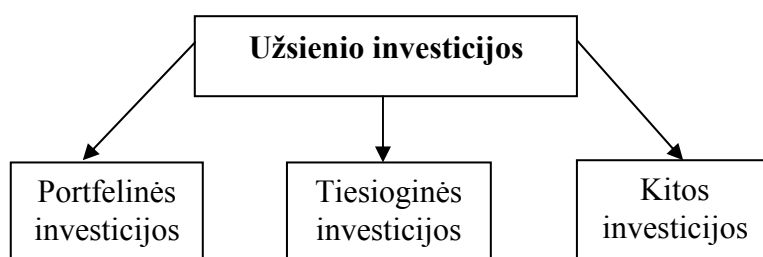
Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme pateikiamas investicijų apibrėžimas nusako, jog investicijos yra piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą.

Įvairiose tarptautinėse sutartyse, taip pat ir įvairių šalių įstatymuose užsienio investicijų sąvoka apibrėžiama nevienodai, nors pagrindiniai šios sąvokos apibrėžimo elementai sutampa. **Užsienio**

investicijos - tai, visų pirma, užsienio kilmės kapitalas - įvairių formų ir rūšių nuosavybė. Antra, jis išvežtas iš šalies. Trečia, jis investuotas į įmonę arba veiklą kitoje šalyje. (Valančius, 2005, p. 17)

Trumpai užsienio investicijos sąvoką galima apibrėžti kaip *bet kokio funkcionuojančio kapitalo perkėlimą į kitą valstybę*.

G. Samuolis (2000) pastebi, kad užsienio ir tiesioginių užsienio investicijų sąvokos dažnai traktuojamos skirtingai. Statistikos departamentas ir Lietuvos bankas, remdamiesi EBPO (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija - OECD) ir TVF (Tarptautinis valiutos fondas), užsienio investicijas pagal funkcinį požymį skirsto į tris rūšis (žr. 1 pav.): 1) tiesiogines užsienio investicijas (Foreign direct investment); 2) portfelines investicijas (portfolio investment), 3) kitas investicijas.

Šaltinis: V. Navickas, 2008, p. 140

1 pav. Užsienio investicijų tipai

Pasak G. Davulio (2003), **tiesioginė užsienio investicija** - tai tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. Dešimt ir daugiau procentų paprastųjų akcijų arba balsavimo teisių paprastai pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti tiesioginio investavimo įmonės valdyme, t.y. daryti įtaką įmonės valdymui.

Tiesioginių užsienio investicijų problema savaime iškyla kiekvienai naujai susikuriančiai ar atsikuriančiai valstybei, kur ekonomikos pokyčiai (perėjimas nuo planinės prie rinkos ekonomikos) ir augimas susiję su politinėmis pažiūromis. Ne išimtis yra ir Lietuva. Tiesioginės užsienio investicijos yra ir valstybės ekonominio augimo rodiklis, ir priemonė, kryptingai naudojama tam augimui pasiekti. Dažnai tiesioginių užsienio investicijų orientavimas į konkrečią valstybę priklauso ne tik nuo planuojamo pelno, bet ir nuo politinių sprendimų. Vyriausybė ir parlamentas sąmoningai telkia pastangas investicijoms pritraukti ir taip spartina valstybės ekonominę raidą. Literatūroje nurodomi penki pagrindiniai motyvai, kodėl verta pritraukti tiesiogines užsienio investicijas:

1) Įmonių nauda (užsienio firmų investicijos verčia vietos rinkos veikėjus konkuruoti ir kartu plėtoti valstybės vietos verslą);

2) Internalizavimas (investuotojai pasirenka tam tikrą šalį, kurioje yra mažesnės sąnaudos, mokesčiai, t.y. jie stengiasi mažinti gamybos išlaidas);

3) Oligopolinis elgesys (oligopolija - tokia rinkos struktūra, kai yra nedaug firmų; tokia padėtis rodo, jog firmų pagrindinis bruožas yra stebėti, ką daro arba ką rengiasi daryti varžovai. Tai verčia firmas gerinti savo prekių kokybę bei didinti produkcijos kiekį);

4) Būdingi vietos patogumai (įmonė mato, jog tam tikroje šalyje jai labiau apsimoka įkurti firmą nei plėstis savo šalyje; šis modelis iš dalies apima anksčiau išvardytus tris modelius);

5) Vietos patogumų politikos plėtojimas (valstybės vyriausybės vykdoma politika taip pat pritraukia firmas, pvz., prekybos barjeras gali būti labai stiprus akstinas investuoti į šalį).

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) definicijų yra daug: paprasčiausias apibrėžimas - tai vienoje valstybėje esančių firmų investicinės išlaidos įkurti įmones kitose valstybėse. Tiesioginės užsienio investicijas apima ne vien tik pirminius sandorius tarp investuotojo ir subjekto, bet ir visus kitus sandorius, vykstančius tarp jų. Pagal K. Valančių (2005) tiesiogines užsienio investicijas sudaro:

1) Tiesioginiam užsienio investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis, kuri apskaičiuojama atsižvelgiant į tiesioginio užsienio investuotojo turimą įmonės įstatinio kapitalo dalį;

2) Reinvesticijos - įmonėje likusi tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti pelno dalis, nepaskirstyta (lot. Dividendus - dalijamas - akcinės bendrovės pelno dalis, paskirstoma akcininkams) forma, kuri apskaičiuojama priklausomai nuo turimos įmonės balsų dalies;

3) Tiesioginio užsienio investuotojo investavimo įmonei suteiktos ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos. Paskolos, gautos Lietuvos valstybės vardu ir paimitos su Vyriausybės garantija, nėra tiesioginės užsienio investicijos;

4) Kitos įmonės kapitalas - tai tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės prekybos skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotosios akcijos, nesuteikiančios teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas ir t.t. (p. 19 - 20).

Apibendrinant galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos - tai tokios investicijos, kuomet investuojant užsienio kapitalą į gamybinius bei kitus objektus yra sudaromas ilgalaikis ekonominis bendradarbiavimas tarp investuojančiojo ir investavimą priimančios įmonės. Tokios investicijos tiesioginiam investuotojui suteikia teisę dalyvauti įmonės valdyme bei priiminėjant sprendimus daryti įtaką įmonės veiklai, taip pat leidžia siekti maksimalaus produktyvumo, kaštų minimizavimo.

Tiesioginių užsienio investicijų teorijos. Pirmosios užsienio investicijos buvo atliktos palyginus ne taip ir seniai, t.y. XVIII - XIX amžiuje. Jas nulėmė šalių, įmonių noras plėstis, naujos produkcijos, naujų išteklių poreikis, noras užmegzti tarptautinius santykius, noras gauti kuo daugiau pelno. Išteklių poreikis gamybai dažnai siejosi su kitais investicijas priimančiais šalies privalumais: tarptautiniu konkurencingumu, produkto gyvavimo ciklu.

Tris pastaruosius dešimtmečius užsienio investicijas nusako kapitalo mobilumas ir žemų darbo kaštų pastovumo kombinacija. Įeiti į užsienio kapitalo rinkas įmonės skatina užsienio rinkos

pranašumai: ekonomikos akiratis, produkcijos diferenciacija, finansiniai ištekliai ir jėga, technika ir žinios.

Dažniausiai pasitaikančios užsienio investicijų teorijos:

1. *Monopolinių privalumų teorija* teigia, jog turėjimas svarbių privalumų, sukuriančių monopolistinį pranašumą šalies viduje, suteikia galimybę per užsienio investicijas įsiskverbti į užsienio rinkas. Tokiu būdu užtikrinami konkurenciniai privalumai - tai kompanijos specifinės charakteristikos, kurios leidžia kompanijai veikti efektyviau nei konkurentai, siekiant gamybos efektyvumo, mažesnės kainos, geresnio serviso ir t.t. konkrečioje šalyje. Tokie pranašumai gali būti, pavyzdžiui, aukštesnė technologija, visuotinai žinomas firmos ženklas ar sutaupymas dėl gamybos masto.

2. *Internacionalizacijos teorija* remiasi sutarčių sudarymo kaštais, patiriamais sudarant sutartis; tai derybų, kontrolės, sutarties pasirašymo kaštai. Tiesioginės užsienio investicijos prieš kitas alternatyvas pasirenkamos todėl, jog sutarčių (licencijų, privilegijų, tiekimo ir pan.) sudarymo ir vykdymo kaštai pernelyg aukšti ir egzistuoja didesnė kompanijos veiklos užsienyje rizika nei pačiai įmonei turint ir valdant savo padalinius užsienyje. Internacionalizacijos sąvoką ši teorija aiškina kaip kompanijos plėtimąsi, skverbiantis į naujas rinkas, pereinant į naujas jos prekių gyvavimo ciklo stadijas. Optimalus sprendimas dėl tiesioginių užsienio investicijų turi būti priimtas, įvertinus produkto stadiją, firmos konkurencinius privalumus bei alternatyvių projektų kaštus.

3. *Eklektinė teorija*. Nors internacionalizacijos teorija ir nurodo, kodėl firmos pasirenka užsienio investicijas kaip įėjimo į užsienio rinkas būdą, ji nenusako, kodėl produkcija turi būti gaminama (parduodama) užsienyje. Ši problema buvo įvertinta eklektinėje teorijoje, kuri sujungė monopolijos ir internacionalizacijos privalumus, kad būtų suformuota bendra užsienio investicijų teorija. Ši teorija naudinga tuo, kad įgalina priimti sprendimą ne tik atsižvelgiant į kainas ar paklausos veiksnius, bet ir įvertinti rinkos dydį, rizikingumą, vietą ir t.t. Sprendimas apie investicijas turi būti priimtas, atsižvelgiant į savininko privalumus, vietos privalumus ir tarptautinius privalumus.

4. *Tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorija* plačiai taikoma marketinge, tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose, įgyja dar vieną aspektą, susijusį su informacija, technologijomis ir darbo jėgos kaštais kuriant produktą. Ši teorija teigia, kad naujiems produktams sukurti reikia aukštos kvalifikacijos darbuotojų ir didelių kapitalo įdėjimų, kurie koncentruojasi itin išsivysčiusiose šalyse. Čia sukurtiems produktams pasiekus brandos stadiją, kai atsiranda daug konkurencingų produktų, šių gamyba perkeliama į besivystančias šalis, ir taip įgyjama kainų pranašumo dėl pigios darbo jėgos ir masinės gamybos efekto.

5. *Sekinio teorija*. Kartais kompanija priverstinai investuoja užsienyje. Tokius atvejus aiškina sekimo paskui klientus arba sekimo paskui konkurentus teorijos. Yra daugybė kompanijų, kurios parduoda savo produkciją užsienyje netiesioginiu būdu, t.y. jų gaminiai yra kitų kompanijų gaminių komplektuojamosios dalys. Jei pastarosios kompanijos plečia savo veiklą užsienio šalyse, joms gali

Trumpai aptariamas investicijų skirstymas pagal 2 paveikslą.

Pagal investicijų objektus investicijos būna:

- ✓ daiktinės investicijos - tai lėšų įdėjimas perkant žaliavas, įrenginius.
- ✓ nematerialios investicijos - tai investicijos į mokymus, marketingą, į žmogiškąjį kapitalą, finansinės investicijos - tai investicijos į įvairius vertybinius popierius.

Pagal dalyvavimą investavimo procese investicijos būna:

✓ **tiesioginės investicijos** - tai paties investuotojo dalyvavimas investuojant lėšas bei pasirenkant investavimo objektą. Dažniausiai tiesiogiai investuoja tik tam pasirengę investuotojai, gerai ištyrinėję rinką, surinkę tikslią informaciją apie investicinį objektą.

✓ netiesioginės investicijos - tai investavimas, kuris yra atliekamas per įgaliotus asmenis arba tam tikslui skirtas finansines institucijas.

✓ *Pagal investavimo laikotarpį* investicijos būna:

- ✓ trumpalaikės investicijos - kapitalas investuojamas ne ilgiau kaip vieneriems metams.
- ✓ ilgalaikės investicijos - kapitalas investuojamas ilgesniam nei vieneri metai laikotarpiui.

Pagal investicinių lėšų priklausomybę investicijos būna:

✓ privačios investicijos - tai lėšų įdėjimas į tam tikrus fizinius asmenis, įmones ar organizacijas kitų fizinių ir juridinių asmenų, kurių įstatiniame kapitale nėra valstybinio kapitalo.

✓ valstybinės investicijos - tai centrinės ir vietos valdžios organų lėšų įdėjimas į investicinius objektus, atliekamas iš biudžetinių ir nebiudžetinių fondų bei skolintų lėšų.

✓ ***užsienio investicijos*** - tai lėšų įdėjimas, atliekamas kitų valstybių, užsienio fizinių asmenų ar įmonių ir organizacijų.

✓ bendrosios investicijos - tai lėšų įdėjimas, atliekamas įvairių vienos ar kitos šalies subjektų.

Pagal teritoriją investicijos būna:

✓ investicijos šalies viduje - tai investavimas toje pačioje šalyje, kurioje veikia investuotojas.

✓ investicijos užsienyje - tai investicinių lėšų įdėjimas į objektus, esančius už savos šalies sienų.

Užsienio investicijų formos - tai užsienio valstybių, tarptautinių organizacijų, užsienio fizinių ir juridinių asmenų investavimo būdai, kuriais jie investuoja savo kapitalą Lietuvos Respublikoje.

Pasak V. Kvainauskaitės (2003), išskiriamos šios tiesioginių užsienio investicijų formos:

1. *Naujų įmonių statyba*. Ši tiesioginių užsienio investicijų forma reikalauja pradėti visas operacijas nuo pačios pradžios, t.y. nuo vietos statyboms įsigijimo ir statybos vykdymo. Investuojanti įmonė gali pasirinkti vietą, geriausiai atitinkančią reikalavimus, ir sukurti modernias, šiuolaikines gamyklas.

2. *Užsienyje veikiančių įmonių pirkimas.* Šios tiesioginių užsienio investicijų formos paskatos yra akivaizdžios. Juk investuotojas greitai perima visišką įsigytos struktūros kontrolę - jis iš karto gauna pastatus, įrengimus, darbuotojus, patentus ir platinimo tinklą. Tačiau investuotojas prisiima ir pirktosios įmonės finansinius, valdymo ir kitus įsipareigojimus. Be to, pirkdamas veikiančias įmones, jis susiduria su kapitalo poreikiu.

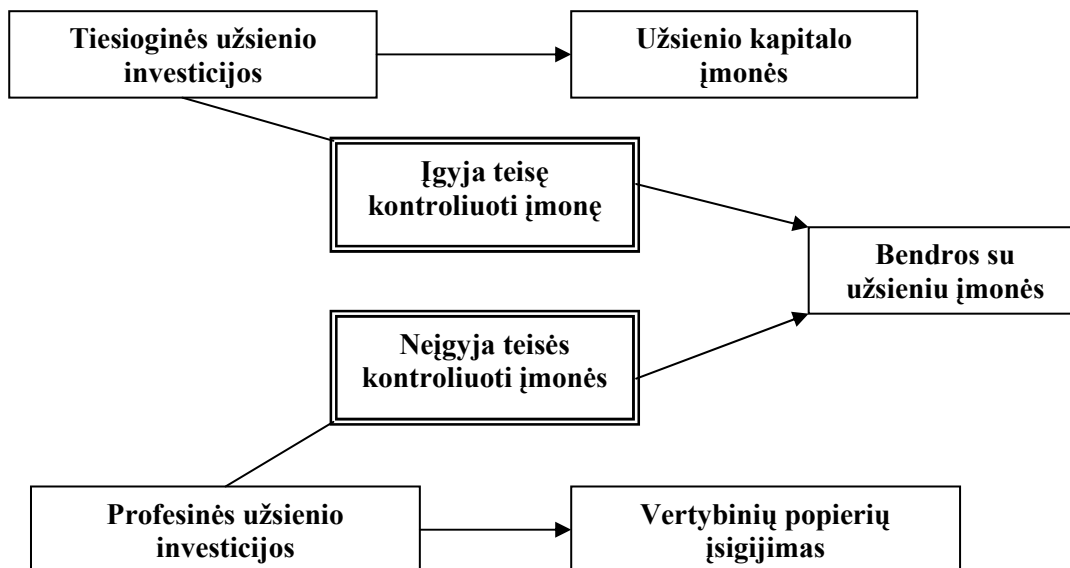
3. *Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės.* Tokio tipo įmonės sukuriamos tada, kai dvi ar daugiau įmonių sutaria vystyti bendrą veiklą. *Bendra su užsienio kapitalu įmonė* - tai tokia bendradarbiavimo su užsienio partneriais forma, kuriai būdinga bendra gamybinė ir komercinė veikla, bendras valdymas, pelno ir rizikos pasidalijimas. *Užsienio kapitalo įmonė* - ūkio subjektas, kurio nuosavas kapitalas priklauso užsienio investuotojui. Kaip jau minėjome, TUI turi tiek privalumų, tiek trūkumų. TUI formų privalumų bei trūkumų palyginimas pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų formų palyginimas

Forma	Privalumai	Trūkumai
<i><u>Naujų įmonių statyba</u></i>	Nereikia ieškoti partnerių; Lengvai formuojama nauja įmonės veiklos strategija ir politika; Kuriamos naujos darbo vietos	Nėra finansavimo šaltinių; Sunkumai įeinant į rinką; Informacijos apie šalies mikro ir makro aplinką trūkumas; Didelis atotrūkis tarp investicijų pradžios ir to momento, kai objektas pradedamas eksploatuoti; Kultūriniai skirtumai.
<i><u>Esamų įmonių užsienyje pirkimas</u></i>	Greitai perimamas įsigytos struktūros (įmonės) turtas ir kontrolė; Nereikia formuoti personalo, rūpintis patentų, licencijų ar kitų reikalingų dokumentų gavimu	Ne visada gaunama išsami informacija apie šalies makro ir mikro aplinką; Sunku prisitaikyti prie vietinių sąlygų; Reikia didelių finansinių išteklių; Ilgas jau veikiančios įmonės paieškos laikotarpis; Galimi konfliktai su įmonės personalu.
<i><u>Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės kūrimas</u></i>	Vietinio partnerio dalis įstatiniame kapitale gali būti papildomas finansavimo šaltinis; Vietinis partneris suteikia daug informacijos apie savo šaką ar rinką, jis gerai žino šalies socialinę, politinę ir ekonominę aplinką	Sunku rasti patikimą partnerį; Gali kilti nesutarimų organizaciniais, marketingo ar finansiniais klausimais.

V. Navickas (2008) išskiria šias pagrindines tiesioginių užsienio investicijų formas - bendrosios ir užsienio kapitalo įmonės (žr. 3 pav.).

Pagrindinės portfelinių investicijų formos - vertybinių popierių įsigijimas ir bendrosios įmonės (šiuo atveju, skirtingai negu tiesioginės investicijos, investuotojas neįgyja teisės kontroliuoti įmonę).

Šaltinis: V. Navickas, 2008 p.141

3 pav. Užsienio investicijų formos

Pasaulyje labiausiai paplitusios tiesioginės užsienio investicijos, kai investuotojas gali priiminėti įmonės valdymo sprendimus, nes jam priklauso didesnioji įmonės dalis.

Pagal V. Navicką (2008), *bendroji įmonė* - tokia bendradarbiavimo su užsienio partneriais forma, kuriai būdinga:

- ✓ bendras su užsienio partneriais kapitalas;
- ✓ bendra gamybinė - komercinė veikla;
- ✓ bendras valdymas;
- ✓ bendras pelno (nuostolių) bei rizikos pasidalijimas.

Užsienio kapitalo įmone laikomas ūkio subjektas, kurio nuosavas kapitalas priklauso užsienio investuotojui (investuotojams). Užsienio kapitalo įmonę gali steigti tiek užsienio įmonės, tiek užsienio piliečiai ar asmenys be pilietybės, nuolat gyvenantys užsienyje (p. 141 - 142).

Kaip atskirą tiesioginių užsienio investicijų formą būtų galima išskirti *plyno lauko investicijas* (Greenfield investment) - tai lėšų investavimas į visiškai naują gamybos objektą. Plyno lauko investicijos turi šiuos privalumus:

1) Sukuriamos naujos darbo vietos. Taip pat užsienio bendrovės reguliariai investuoja savo darbuotojų labui. Skatina jų motyvaciją, inicijuoja kvalifikacijos kėlimą. Įkūrus visiškai naują įmonę

šalyje yra įtraukiamos ir jau veikiančios, pvz. naudojamosi logistikos, marketingo bei kitose pramonės šakose dirbančių įmonių paslaugomis.

2) Steigdami visiškai naują įmonę investuotojai stengiasi konkuruoti su jau esančiomis toje pačioje ar panašioje sferoje veikiančiomis įmonėmis, vadinasi jos stengiasi diegti kuo naujesnes bei šiuolaikiškesnes technologijas.

3) Atėję nauji vadovai remiasi naujomis vadovavimo strategijomis.

4) Naujieji investuotojai į šalį ateina jau turėdami savų ryšių. Taip vykstant grandininei reakcijai, šalis, į kurią yra investuojama, tampa patrauklesnė kitų šalių atžvilgiu.

5) Užsienio kompanijos, įsteigusios įmonę šalyje, tampa ir tos šalies mokesčių mokėtojomis.

6) Plėtojamos pramonės šakos, kuriose gaminama eksportui skirta produkcija. Užsienio kapitalo įmonės labiausiai suinteresuotos eksportu: Eksporto plėtra naudinga visai valstybei. Tarptautinės kompanijos turi gerai išplėtotas rinkas užsienyje bei platų verslo kontaktų tinklą.

Tiesioginiai užsienio investuotojai gali būti individualūs asmenys, akcinės bendrovės, juridinio asmens teises turinčios ar neturinčios personalinės įmonės, susijusios asmenų ar įmonių grupės, vyriausybės ar vyriausybinių tarnybų, koncernai arba kitokios organizacijos, kurioms priklauso tiesioginių investicijų įmonės kitose šalyse nei jie patys reziduoja. *Pagal Lietuvos Respublikos investicijų įstatymą, investuotojai Lietuvoje investuoti gali į šias sritis:*

1. Investicijos Lietuvos Respublikoje leidžiamos į visas teisėtas komercines - ūkines veiklas, atsižvelgiant į šio ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus apribojimus.

2. Užsienio investicijos neleidžiamos į valstybės saugumo ir gynybos užtikrinimo veiklą (išskyrus investicijas iš Lietuvos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus atitinkančių ūkio subjektų, jei tam pritaria Valstybės gynimo taryba).

3. Investuojant į steigiamą ūkio subjektą, kurio veikla pagal tą veiklos sritį reglamentuojančius įstatymus yra licencijuojama, ūkio subjektas savo veiklai privalo įsigyti licenciją įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka.

Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas taip pat nustato užsienio investicijoms draudžiamas veiklos sritis:

1. Valstybės saugumo ir gynybos užtikrinimo (išskyrus Lietuvos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus atitinkančių užsienio subjektų investicijas, jei tam pritaria Vyriausybės gynimo taryba);

2. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų, ne vaistinės paskirties stipriai veikiančių arba nuodingų medžiagų gamybos ir pardavimo bei kultūrų, kuriose yra narkotinių, stipriai veikiančių ir nuodingų medžiagų, auginimo, perdirbimo ir pardavimo;

3. Loterijų organizavimo.

1.2. Tiesioginių užsienio investicijų poveikis vietinės ekonomikos plėtrai

M. A. Dulupcu ir O. Demirel savo darbe „Globalizacija ir internacionalizacija“ (2005) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos daro didelį poveikį atskiroms ekonomikoms. Dabar išnyksta valstybių sienos, ar bent jau jos praranda ankstesnį griežtumą, o pasaulis linksta ekonominės, politinės ir kultūrinės integracijos link. (p. 6)

Gebėjimas paaiškinti ekonomikos augimą yra vienas iš pagrindinių klausimų ekonomikoje, to pasekoje buvo atlikta daugybė tyrimų šiuo klausimu. Nors Solow'o modelis (Solow, 1956) nesugebėjo paaiškinti, kodėl investicijų kiekis skiriasi skirtingose šalyse, bet tai buvo siejama su skirtumu technologijose. Kita augimo teorija buvo pateikiama Romer (1986, 1990) ir Lucas (1988), jie teigė, kad reikia išsamiai nagrinėti ryšį tarp technologijų ir ekonomikos augimo. Technologijos yra svarbus veiksnys, kuris sąlygoja investicijų pritraukimą ir nusako svarbų ryšį tarp TUI ir priimančiosios šalies ekonomikos augimo. Teoriškai įprasta teigti, kad TUI srautai turi didinti ekonomikos augimo tempą, investicijas priimančiojoje šalyje. Įplaukos į kapitalą taip pat galėtų padidinti ekonomikos augimo tempą, tačiau teigiama, kad svarbiausias poveikis ateina iš technologijų panaudojimo. (Johnson, 2006)

Vyriausybinuose sluoksniuose, yra paplitusi nuomonė, kad tiesioginės užsienio investicijos stiprina priimančiosios šalies produktyvumą ir skatina ekonomikos plėtrą. Ši sąvoka kyla iš to, kad TUI gali ne tik teikti tiesioginį kapitalo finansavimą, bet taip pat sukurti teigiamus išorės veiksmus dėka užsienio technologijų priėmimo ir naujų žinių (know - how). Tačiau empirinių įrodymų apie tokį teigiamą produktyvumo didinimą kol kas nėra (Alfaro et al., 2009, p. 2).

R. Kok ir B. A. Ersoy (2009) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos turi nesuskaičiuojamą kiekį veiksnių, įtakančių tiek mikro, tiek makroekonomiką. Jos veikia pajamas, produkciją, darbuotojų atlyginimus, šalies ekonominį augimą, technologijų paplitimą ir t.t.

Šiuolaikiniame globaliame pasaulyje, kaip teigia B. Galinienė ir kt. (2007), esminė prielaida modernizuoti ekonomiką yra visapusiškas investicijų aktyvinimas.

Investicijų ir jų aktyvinimo reikšmingumą šiuolaikinėmis sąlygomis nulemia kelios aplinkybės:

- ✓ *Pirma*, TUI yra viena iš pagrindinių globalizaciją skatinančių jėgų.
- ✓ *Antra*, šalyje labai svarbu diegti naujas technologijas, o tiesioginės užsienio investicijos yra gera priemonė ir dažniausiai būtina sąlyga tam padaryti.
- ✓ *Trečia*, investicijų paklausa labai didėja, o ribota jų pasiūla verčia konkuruoti.

Daugelyje valstybių gebėjimas pasinaudoti pasaulinėmis ekonomikos integracijos teikiamomis galimybėmis laikomas strateginiu tikslu. Praktikoje dažniausiai TUI įtaka šalies ūkio vystymuisi nekelia jokių abejonių. Tačiau daugelio šalių ekonomistai globalizacijos poveikį šalių ekonomikai vertina nevienodai. Nepaisant to, kad užsienio investicijų įtakos įvertinimas yra sudėtingas uždavinys, reikia pripažinti, jog netgi priartėjimas prie tokio įvertinimo, padėtų spręsti svarbius ekonominės

politikos formavimo klausimus.

Būtent ekonominės politikos formavimo klausimams, bei ryšio tarp TUI ir ekonominės plėtros analizei skiriama daug dėmesio ekonomikos teorijoje ir empiriniuose ekonominiuose tyrimuose. Kiekvienos šalies Vyriausybės aktyviai ieško įvairių būdų, kuriais būtų galima skatinti šalies ekonominę raidą, siekiant ilgalaikio ekonominio augimo, o šiuo metu, siekiant ekonominio atsigavimo. Nežiūrint pripažinto fakto, kad egzistuoja ryšiai tarp TUI ir ekonominės plėtros, nėra vieningos nuomonės, kokiais būdais TUI įtakoja ekonomiką.

Pasak O. Čegyčės ir A. Miečinskienės (2009), skirtingi teoriniai modeliai pateikia skirtingas interpretacijas ir veikimo mechanizmus. Tiesioginės užsienio investicijos dažniausiai vertinamos kaip vienas svarbiausių ekonominių augimą skatinančių veiksnių. Toks požiūris lemia valstybės politiką užsienio kapitalo atžvilgiu. Literatūroje, analizuojant TUI, išskiriamas dvejetainis poveikis ekonomikos augimui: teigiamas ir neigiamas. Galima teigti, kad užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą vienu metu gali daryti prieštarinę įtaką šalies ekonominiam augimui.

Nepaisant to, šalims svarbu pritraukti tiesiogines užsienio investicijas ir gauti iš jų naudą, sustiprinti šalies gamybinį potencialą ir didinti tarptautinį konkurencingumą, kai investuotojai siekia savo tikslų, vadovaujasi savais motyvais, ne visada tuo pačiu metu atitinkdami investicijų siekiančių šalių lūkesčius. (Galiniene ir kt., 2007, p. 154)

Panagrinėkime teorines prielaidas, pagrindžiančias prieštarinę požiūrį į tiesioginių užsienio investicijų poveikio vietinės šalies ekonomikos augimui vertinimą.

Teigiamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikos augimui. Manoma, kad šiandien tiesioginės užsienio investicijos yra vienas iš esminių faktorių ekonominiam šalių vystymuisi bei laikoma, kad tai yra vienas iš pagrindinių būdų gauti kapitalą, technologijas ir patirtį, skatinantis pasaulinės ekonomikos integraciją.

Teigiamas požiūris dažniausiai remiasi J. H. Dunning teorija, kuri teigia, kad TUI veikia kaip ūkio plėtros veiksnys, nes jų dėka didėjantis produktyvumas gali paspartinti pramonės plėtrą (Dunning, 1993). Pavyzdžiui, įgyjant naujų ir kokybiškesnių išteklių, didinimas gamybinis pajėgumas, kas lemia parduodamų ir suteikiamų prekių kokybės ir kiekio didėjimą, o tai sąlygoja BVP didėjimą.

Kita TUI teigiamos įtakos teorija aiškina, kad vietinėje rinkoje uždirbtas pelnas priklauso nuo pagrindinių užsienio kapitalo įplaukų dydžio, išlaidų elastingumo, sukauptos patirties bei žinių nutekėjimo masto. Toks žinių nutekėjimas iš pažangios užsienio kompanijos keliais būdais veikia produktyvumo augimą. Pirmiausia, vietinė įmonė gali padidinti savo produktyvumą kopijuodama kai kurias technologijas. Antra, ji gali efektyviau naudoti jau egzistuojančias technologijas arba dėl išaugusios konkurencijos rinkoje ieškoti naujų technologijų. Trečia, užsienio investuotojas gali mokyti vietinius darbuotojus, kurie vėliau įsidarbina vietinėse įmonėse. (Ginevičius, 2005)

Remiantis šiomis dvejomis teorijomis, galime daryti išvadą, kad TUI daro teigiamą įtaką plėtojant šalies ekonomines veiklas. Jų dėka nauji bei kokybiški išteklių pasiekia šalį, keičiasi reikalavimai darbo jėgai, ugdomi kvalifikuoti ir gerai apmokami darbuotojai, skatinamas infrastruktūros vystymasis. Nuo šių ir kitų veiksnių priklauso BVP didėjimas, kas tuo pačiu reiškia ir ekonominį augimą. Taip pat įtaka daroma ir vietinėms įmonėms. Į rinką įžengus naujiems investuotojams, sukuriama konkurencingesnė rinka, to pasekoje vietinės įmonės turi stengtis išlaikyti savo vartotoją - gerindamos prekių/paslaugų kokybę, taikydamos lankstesnes kainų sistemas, pritraukdamos kuo daugiau kvalifikuotų darbuotojų, kurie didintų įmonės intelektinį kapitalą.

Dar kartą pabrėžkime, kad TUI - viena iš efektyviausių priemonių ekonomikos augimui plėtoti, kas ypač svarbu pereinamojo laikotarpio šalims, tame tarpe ir Lietuvai. Esant brangiems kapitalo ištekliams ir ribotam jo kiekiui, *TUI skatina*:

1. Gamybos ir eksporto plėtojimą. Paprastai užsienio kapitalo investicijos į šalies įmones lydi naujų technologijų diegimas bei gaminių asortimento atnaujinimas, kokybės gerinimas ir, tuo pagrindu, išėjimas į naujas užsienio rinkas.

2. Naujų darbo vietų kūrimą ir esamų darbo vietų efektyvų išnaudojimą, o kartu ir šalies gyventojų pragyvenimo lygio kėlimą.

3. Pažangių, rinkos ekonomikos valstybėse priimtų valdymo ir marketingo metodų, kuriuos neišvengiamai kartu su kapitalu „atsineša“ užsienio investuotojai, diegimą.

Įvertinus šiuos TUI privalumus, galima daryti išvadą, kad aukščiau išvardintų faktų visuma suteikia geras perspektyvas įmonėms sėkmingai konkuruoti rinkoje, užtikrinant jų ilgalaikį ekonominį gyvybingumą didėjančios konkurencijos sąlygomis. Tačiau būtina pažymėti, kad didelis investicijų kiekis dar neužtikrina greitos ūkio plėtros. Didelę įtaką turi investicijų pobūdis ir struktūra, žmogiškasis kapitalas bei technologinė patirtis, kurie nepatenka į kiekybinę investicijų lygio išraišką, vertinant jį kaip esminį veiksnių, užtikrinant ūkio plėtros stabilumą.

Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų teigiamą įtaką, galima išskirti šiuos veiksnius:

<i>TUI nauda šalies ekonomikai:</i>	<i>TUI nauda įmonėms:</i>
✓ Sukuriamas BVP;	✓ Diegiamos naujos technologijos;
✓ Įtakojamas šalies ekonomikos augimas;	✓ Nauji įmonių vadovai ateina su naujomis strategijomis;
✓ Gerinama padėtis darbo rinkoje;	✓ Suteikiama galimybė įmonėms konkuruoti su panašia veikla besiverčiančiomis įmonėmis kitose šalyse ir t.t.
✓ Skatinamas eksportas ir t.t.	

Neigiamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikos augimui. Reikia pažymėti, kad vien didelis investicijų kiekis neužtikrina greitos ūkio plėtros. TUI turi ir neigiamų pusių. M. Tvaronavičienė ir K. Kalašinskaitė (2003) nagrinėja neigiamą TUI poveikį. Jos remiasi prielaida, kad užsienio kapitalo įmonės, kurios veikia ypač didele koncentracija pasižyminčiose ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo į rinką barjerus, sudaro galimybes užsienio įmonėms pasiimti ekonominę rentą bei ištraukti iš vietinės šalies kapitalą, o tai gali lemti šalies ekonomikos augimo tempų sulėtėjimą.

Dėl TUI didėja šalies valdžios priklausomybė nuo užsienio investuotojų. Ne visada gaunama nauda yra paskirstoma tolygiai. Kartais gautos pajamos lieka vien tiek investuotojų kišenėje.

Netolygus TUI srautų pasiskirstymas pagal ekonomines veiklas taip pat pagal apskritis, gali daryti įtaką ūkio restruktūrizacijai ir skatinti asinchronišką ūkio plėtrą. Tai galima įvardyti kaip dar vieną neigiamą TUI poveikį. Būtina paminėti, kad šalys, kuriose nėra pakankamai finansinių išteklių, visomis išgalėmis stengiasi pritraukti užsienio investuotojus, nors ir žinodamos, kad gali sulaukti ir neigiamų pasekmių. Dažnai yra pamirštama, kad visas uždirbtas pelnas nebūtinai liks šalyje, kurioje jis uždirbtas, bet gali būti išvežtas iš jos.

E. Borensztein ir kt. (1998) teigia, kad šalyse su žemu žmogiškojo kapitalo lygiu, TUI augimas neigiamai veikia ekonomiką, o kartais yra visiškai nereikšmingas.

Prieiname išvadą, kad tiesioginės užsienio investicijos teigiamai ar neigiamai, bet visgi įtakoja šalies ekonomiką. Šiuo atveju teigiami veiksniai persveria neigiamus. Šalys, nors ir suvokdamos neigiamus padarinius, stengiasi pritraukti užsienio investuotojus. Tai ypatingai svarbu siekiant ekonominio augimo arba atsigavimo. Taigi vertėtų išsiaiškinti, kokie veiksniai nulemia TUI pritraukimą. Tai daroma sekančiame darbo poskyryje.

1.3. Pagrindiniai veiksniai, įtakoiantys tiesioginių užsienio investicijų srautus į šalies ūkį

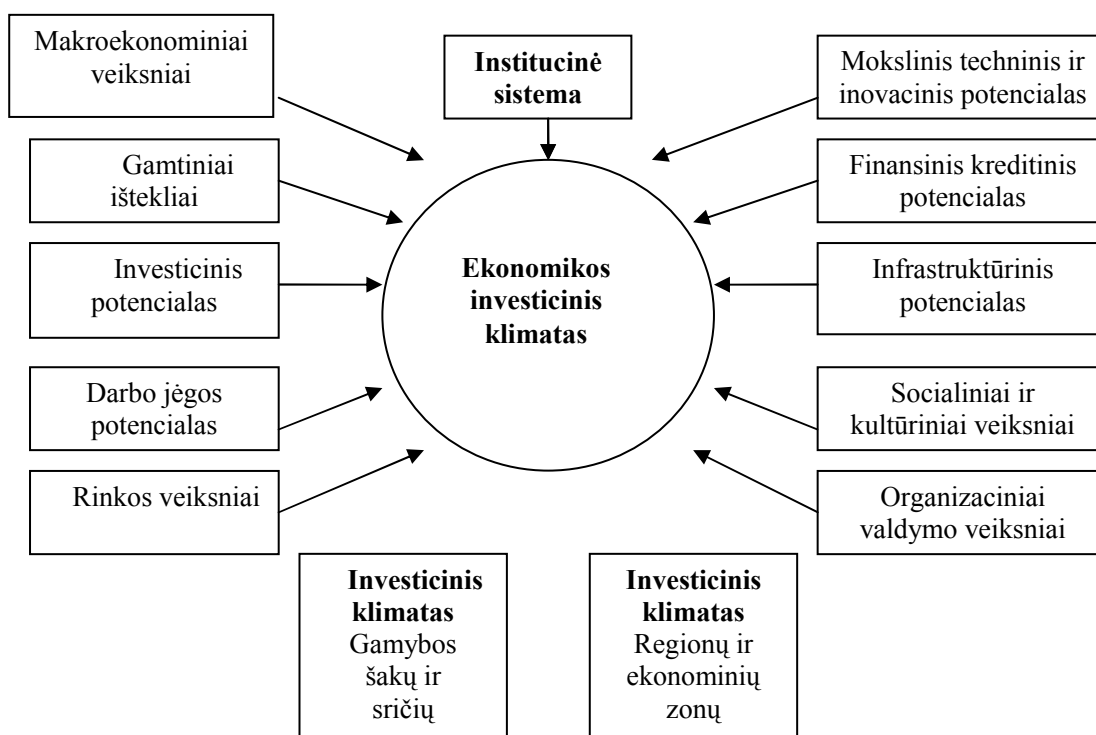
Kas traukia TUI? Kokia yra nauda, kad užsienio įmonės ieško galimybių, investuoti į kitas šalis? Shatz ir Venables (2000) išskiria dvi pagrindines priežastis, kodėl įmonės norėtų tiesiogiai investuoti užsienyje. Pirmoji yra, siekis geriau aptarnauti vietos rinką. Šis TUI tipas yra vadinamas „horizontaliuoju“ arba „rinkos paieška“, nes jis reiškia gamybos įmonių dubliavimą. Pagrindinė motyvacija yra minimizavimas mokesčių ir transporto išlaidų. Antroji priežastis yra galimybė mažinti sąnaudas. Šis TUI tipas yra vadinamas "vertikaliu" ar "produkcijos sąnaudų minimizavimu". Motyvacija yra sutaupyti gamybos veiksnių sąskaita, padidinti pelną kiekvienoje gamybos srityje. Dauguma pasaulio TUI yra horizontaliojo pobūdžio, tai nulemia rinkos dydis (Artige, Nicolini, 2005). Norint įvertinti užsienio investicijas sąlygojančius veiksnius, reikia atlikti investicinio klimato analizę.

Tai reikštų įvairių veiksnių - socialinių, ekonominių, organizacinių, teisinių, politinių, kultūrinių - tyrimą ir įvertinimą (žr. 4 pav.). (Navickas, 2008, p. 143)

Taigi, kas daro šalis patraukliomis investuotojams?

- ✓ Makroekonominis ir politinis stabilumas;
- ✓ Infrastruktūra;
- ✓ Vienodos ar bent jau panašios sąlygos įmonėms;
- ✓ Stabilūs ir tinkamai reguliuojami mokesčiai;
- ✓ Padėtis kitų šalių atžvilgiu;
- ✓ Klasteriai;
- ✓ Moksliniai tyrinėjimai;
- ✓ Rinkos atvirumas

Užsienio investicijomis galima spręsti įvairius ekonomikos uždavinius. Tai ir pažangių technologijų pritraukimas, racionalus gamybos pajėgumų išdėstymas, pajamų ir eksporto didinimas, nacionalinės ekonomikos ir jos valdymo metodų modernizavimas, papildomos konkurencijos vietos pramonei sudarymas dėl žemesnių kainų ir gamybos efektyvumo, valdymo ir techninio patyrimo perėmimas, išėjimas į naujas realizavimo rinkas, naujų darbo vietų kūrimas ir t.t. Užsienio investicijų teisinė bazė turi būti sudedamoji valstybės užsienio investicijų dalis. (Navickas, 2008, p. 143)

Šaltinis: sudaryta pagal V. Navicką, 2008, p. 144

4 pav. Investicinio klimato struktūra ir veiksniai

Pereinamojo laikotarpio į rinką sąlygomis gyvena apie 2 mlrd. pasaulio gyventojų. Todėl alternatyvos potencialiems užsienio investuotojams praktiškai yra neribotos. Daugiausiai užsienio investicijų sulaukia tos šalys, kuriose stabili politinė ir ekonominė padėtis, tvirta nacionalinė valiuta ir palanki investicijoms aplinka. Investuotojai, prieš galutinai apsisprendami, dažniausiai daugiausia paiso potencialaus investicijų pelningumo. Tikėdamiesi didesnio pelno ateityje, užsienio investuotojai dažnai susitaiko su didesne rizika, ypač tada, kai nereikia stambaus pradinio kapitalo, numatoma sparti apyvarta. (Navickas, 2008, p. 145)

Dunning teigia, kad užsienio investuotojai labiau domisi įmonėmis, kurios yra pelningos ir turi specifinius privalumus prieš kitas šalyje ar regione esančias įmones. Pagal Shatz ir Vanables pasaulinė ekonomikos integracija teikia naudą gamybos sąnaudų minimizavimo atžvilgiu, išvengiami prekybos tarifai ir sumažinamos transportavimo išlaidos. Taip pat atkreipiamas dėmesys į nebrangias gamybai reikalingas medžiagas ir pigią darbo jėgą.

Kita vertus, kalbant apie užsienio investicijas, yra naudinga į šį procesą pažvelgti užsienio investuotojo akimis: kaip ir pagal kokius kriterijus užsienio investuotojas pasirenka šalį, šaką ir pan.

Galima išskirti šiuos faktorius:

- ✓ Mažesni mokesčiai;
- ✓ Skaidrus ir gerai veikiantis administravimo sektorius;
- ✓ Mažesnės sąnaudos;
- ✓ Rizikos minimizavimas;
- ✓ Aukšti įėjimo į rinką barjerai;
- ✓ Laikas, reikalingas įmonei įsteigti ir kt.

Tiesioginio užsienio investavimo priežastis galima sugrupuoti, nagrinėjant reiškinį pasiūlos arba paklausos požiūriu (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Tiesioginio užsienio kapitalo investavimo priežastys

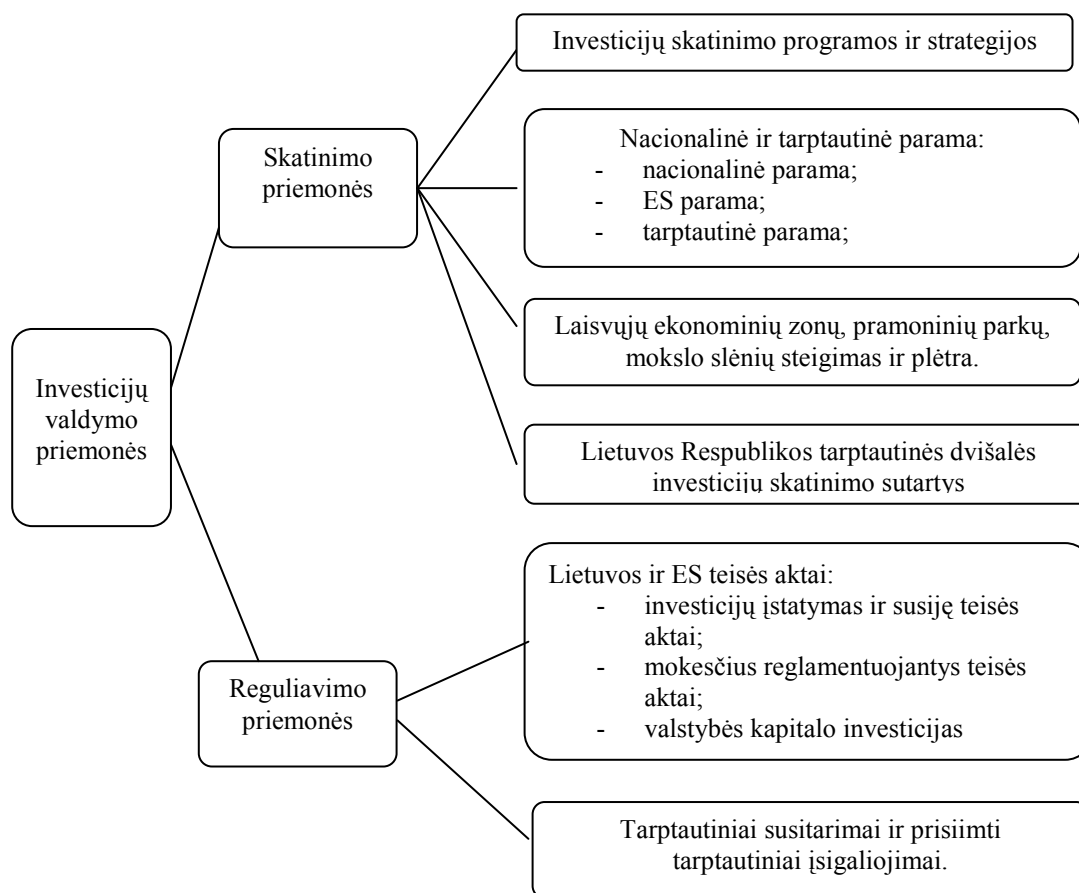
PASIŪLOS POZICIJA	PAKLAUSOS POZICIJA
1. Sumažinti gamybos kaštus.	1. Įeiti į naujas rinkas ir padidinti pardavimų apimtį.
2. Sumažinti pristatymo kaštus.	2. Padidinti eksportą, kai įvežamas prekių kiekis į šalį ribotomis kvotomis.
3. Įsigyti reikalingų žaliavų.	3. Nuolat būti vietinėje rinkoje.
4. Atlikti galutinį produktų surinkimą.	4. Išvengti taisyklės „pirk vietinės gamybos prekę“
5. Turėti daugiau tiekėjų.	5. Įgyti vietinės firmos, kuriančios naujas darbo vietas, mokančias mokesčius į valstybės biudžetą ir pan., įvaizdį.
	6. Sekti konkurentų pavyzdžiu.

Šaltinis: V. Navickas, 2008, p. 145

Pirmasis pagal pasiūlą investavimo užsienyje veiksnys yra gamybos kaštų mažinimas. Ištyrusi rinką įmonė gali išsiaiškinti ar gamybos ištekliai yra pigesni, ar darbo užmokestis yra mažesnis, pigesnė nekilnojamojo turto nuoma ir t.t. Jei nusprendžiama, kad kitoje šalyje galima sutaupyti gaminant, vadinasi galima gauti didesnę pelną, tai yra puiki paskata investuoti. *Antra* pozicija tenka pristatymo kaštų mažinimui. Jeigu investuojanti ir investicijas priimanči šalis yra toli viena nuo kitos, vadinasi labiau apsimoka prekes gaminti investicijas priimančioje šalyje. *Trečia* priežastis yra žaliavų įsigijimas. *Ketvirta* - galutinio produkto surinkimas. Esant pigesnei darbo jėgai, galutinis produktas surenkamas investicijas priimančioje šalyje. *Penkta* pozicija yra siekis turėti daugiau tiekėjų. Taip likviduojama rizika, susijusi su žaliavų gavimu.

Pagal paklausą *pirmoji* pozicija investavimui užsienyje yra įėjimas į naujas rinkas. Įėjimas į naujas rinkas reiškia padidėjusią gamybą, padidėjusias pardavimo apimtis. Taip yra siekiamas pagrindinis kiekvienos įmonės tikslas - uždirbti kuo daugiau pelno. *Antroji* priežastis - padidinti eksportą, kai įvežamas prekių kiekis į šalį yra ribojamas įvairiomis kvotomis. Gaminant investuojamoje šalyje nebereikia rūpintis įvežamų prekių ribojimais, vadinasi paklausa yra patenkinama. *Trečia* priežastis yra nuolatinis buvimas vietinėje rinkoje. Tai reiškia, kad vartotojas įsigijęs prekę galės gauti ir paslaugas susijusias su ta preke. Taip pat taip yra greičiau reaguojama į pasikeitusius vartotojų lūkesčius rinkoje. *Ketvirta* priežastis - noras išvengti taisyklės „pirk vietinės gamybos prekę“. Daugumoje ES šalių vyriausybės yra taikoma taisyklė pirkti tik vietinės gamybos prekes, jeigu jos savo kaina ir kokybe atitinka užsienyje gaminamas. Tokiu būdu investavus į vietinę įmonę galima šią taisyklę „apeiti“. *Penkta* priežastis yra siekis įgyti vietinės firmos, kuriančios naujas darbo vietas, mokančios mokesčius į valstybės biudžetą ir pan. įvaizdį. Taip yra kuriamas vartotojų bei vyriausybės pasitikėjimas įmone. *Šešta* pozicija atitenka sekimui konkurentų pavyzdžiu. Jeigu įmonės konkurentai įkuria antrinę firmą užsienyje, tai ji (įmonė) gali pasielgti taip pat. Taip užkertamas kelias monopolijai.

Pasak V. Tomaševič ir J. Mackevičiaus (2010), kiekvienos šalies patrauklumas investicijoms didele dalimi priklauso nuo efektyvios investicijų skatinimo ir reguliavimo sistemos funkcionavimo. Tokios sistemos principinė schema pavaizduota 5 paveiksle.

Šaltinis: V. Tomaševič ir J. Mackevičius., 2010

5 pav. Investicijų skatinimo ir reguliavimo sistema Lietuvoje

Įmonės nusprendžia investuoti dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirmoji yra patekimas į jau išsiplėtusios rinkos. Antra, noras pasinaudoti išlaidų pasiskirstymu užsienio rinkose, kuris atsiranda dėl arčiau esančių gamybos išteklių, galimos masto ekonomijos ir perspektyvų efektyviai plėtoti savo veiklą. Dar viena priežastis dėl ko įmonės renkasi užsienio rinkas, tai dėl gynybinių priežasčių: arba, kad pasektų savo konkurentų, lyderiaujančių rinkoje, žingsniais, arba, kad nukonkuruotų juos savo naujomis strategijomis. (Ajami et al., 2006, p. 26)

Apibendrinant galima teigti, kad yra daugybė veiksnių, įtakančių investuotojų apsisprendimus įeiti į naujas rinkas, jose investuojant. Tai rizikingas, tačiau dažniausiai pelningas žingsnis. Tereikia ištirti rinką, pasverti visus privalumus ir trūkumus, įvertinti ar turimas pranašumas prieš šalyje jau veikiančias įmones. Visa tai yra būtina norint įsitvirtinti investicijas priimančioje šalyje. Pastaroji, norėdama pritraukti užsienio investicijas, turėtų gerinti savo investicinį klimatą, liberalizuoti valstybinį reguliavimą, galbūt netgi suteikti tam tikrų nuolaidų investuoti besiruošiančiai šaliai. Yra daug faktorių, lemiančių investuotojų apsisprendimus investuoti užsienyje. Jau nuo ankstyviausių teorinių darbų (Hymer, 1976; Vernon, 1966; Kindlebergar, 1969) vyravo nuomonė, kad įėjimo į rinką barjerai ir netobula konkurencija, nėra kliūtis tiesioginių užsienio investicijų procesui.

1.4. Užsienio investicijų teisinė aplinka Lietuvoje

Vienoje iš United Nation publikacijų (2000) rašoma, kad „nėra idealios universalios politikos tiesioginių užsienio investicijų klausimu ir nėra bendrų receptų - tiesioginių užsienio investicijų strategija yra menas, ne mokslas.“. B. Galinienė ir kt. (2007) teigia, kad reikia aktyvios vyriausybės politikos TUI atžvilgiu - toks kompetentingų tarptautinių organizacijų aiškiai formuojamas priesakas besivystančioms šalims. (p. 154) Pasak R. Ginevičiaus ir kt. (2005), palankus investicinio klimato kūrimas šalyje susijęs su tikslu teisiniu investicinės veiklos reguliavimu. Šiuo atžvilgiu investicinė veikla yra fizinių ar juridinių asmenų bei šalies praktinių veiksmų atsipirkimas realizuojant investicijas. Lietuvos teisinė sistema susideda iš daugiau kaip 50 įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių investicinę veiklą. Jie sukuria investicinės veiklos teisinio reguliavimo pamatą.

Užsienio investicijų teisės sąvoka gali būti vartojama investuotojo subjektyvioms teisėms apibūdinti, t.y. jo galimybei įstatymo nustatytais būdais atlikti veiksmus, kuriais jis įgyja nuosavybės teisę arba kreditoriaus reikalavimo teisę į investavimo objektą arba teisę šį objektą valdyti ir naudoti. Sąvoka užsienio investicijų teisė gali būti vartojama ir objektyviosios teisės, t.y. šalyje galiojančių teisės normų sistemai apibūdinti. Šiuo atveju užsienio investicijų teisė suvokiama kaip šalyje galiojančių teisės normų, reguliuojančių tam tikrą visuomeninių santykių sritį visuma.

Esminis užsienio investicijų teisės bruožas yra tas, kad investavimo teisės subjektai yra užsienio valstybės, tarptautinės organizacijos, užsienio fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie naudojami tomis pačiomis ūkinės komercinės veiklos reglamentavimo taisyklėmis, turi tokias pat teises ir pareigas kaip ir Lietuvos Respublikos investuotojai, išskyrus įstatymų nustatytus apribojimus.

Investavimo teisės subjektai - investuotojai, pagal Lietuvos Respublikos investicijų įstatymą, yra Lietuvos Respublika bei užsienio valstybės, tarptautinės organizacijos, Lietuvos Respublikos ir užsienio juridiniai ir fiziniai asmenys, kurie Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka investuoja nuosavą, skolintą ar patikėjimo teise valdomą bei naudojamą turtą.

Pagrindiniai užsienio investicijas reglamentuojantys teisės aktai Lietuvoje yra: Lietuvos Respublikos Konstitucijos, ratifikuotų tarptautinių sutarčių, įstatymų, Vyriausybės nutarimų, kitų poįstatyminių norminių aktų visuma, nustatanti investavimo sąlygas Lietuvoje, investuotojų teises ir investicijų apsaugos priemones visų rūšių investicijoms. (Valančius, 2005, p 22 - 23)

Lietuvos užsienio investicijų teisinio reguliavimo šaltiniai apžvelgti Kazimiero Liudviko Valančiaus darbe „Investicijų teisė“. Pagrindinis užsienio investicijų teisinio reguliavimo šaltinis yra Lietuvos Respublikos Konstitucija. Jos straipsniuose yra įtvirtinti pagrindiniai visų teisės šakų principai. Todėl priimami įstatymai ir poįstatyminiai norminiai teisės aktai užsienio investicijų klausimais negali prieštarauti Konstitucijos įtvirtintiems principams. Reikšmingiausias užsienio investavimo teisei - Konstitucijos ketvirtojo skirsnio normos, nustatančios principą, kad Lietuvos ūkis

grindžiamas privačios nuosavybės, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Be to, jos nustato užsienio subjektų, vykdančių ūkinę veiklą Lietuvoje, žemės išsigijimo tvarką ir pan. Be Konstitucijos, svarbūs užsienio kilmės kapitalo investavimo teisės šaltiniai yra konstituciniai įstatymai. Ypač tarp jų išsiskiria Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinis įstatymas, priimtas 1996 m. birželio 20 d., (Žin., 1996, Nr. 64-1503), kuris jau yra istorinis teisės šaltinis, ir šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas, priimtas 2003 m. kovo 20 d. (2003 m. balandžio 9 d. redakcija) (Žin., 2003, Nr. 34-1418).

Svarbus užsienio investicijų reguliavimo teisės šaltinis yra Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. Jame ne tik įvardintos bendrosios investicijų įstatymo nuostatos, tačiau antrajame skirsnyje įtrauktos ir konkrečiai apibrėžtos investuotojų teisės ir investicijų apsauga. Prie šios srities reguliavimo teisės šaltinių galima priskirti Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, įmonių įstatymus, Juridinių asmenų registro įstatymą, kurie reglamentuoja įmonių steigimą, veiklą, jų registravimą ir pan.

Be abejo, prie užsienio kilmės kapitalo investavimo teisės šaltinių reikia priskirti ir Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų (toliau vadinama LEZ) pagrindų įstatymą, kuris nustato LEZ steigimo, funkcionavimo ir likvidavimo Lietuvos Respublikoje tvarką bei sąlygas, taip pat LEZ veikiančių ūkio subjektų teisinį statusą. Poįstatyminiams norminiams teisės aktams, turintiems teisės šaltinio reikšmę priklauso Vyriausybės nutarimai, ministrų, vyriausybės įstaigų, kitų valstybės valdymo institucijų vadovų norminio pobūdžio įsakymai ir instrukcijos.

Užsienio investicijų teisinio reguliavimo šaltinis yra ne tik nacionalinės įstatymų leidybos teisės aktai, bet ir tarptautinės sutartys. (Valančius, 2005, p. 25-27)

Be paminėtų teisės aktų reglamentuojančių teisinę aplinką Lietuvoje yra sukurta Investicijų skatinimo 2008-2013 metų programa, kuri yra patvirtinta Vyriausybės ir koordinuojama Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos. Šioje Programoje numatyti investicijų skatinimo bendrosios politikos tikslai, uždaviniai ir priemonės 2008-2013 metams.

Sumanaus reguliavimo sąlygomis gausiai naudojant visos ekonomikos išteklius gali padidėti ES pramonės konkurencingumas. Teisės aktai turi būti **nuspėjami ir proporcingi**, pagal juos turi būti užtikrintas ilgesnės trukmės investicijoms būtinas **teisinis tikrumas**. (Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui, 2010, p.18)

1.5. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos teoriniai aspektai

Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos modelį pateikia Lietuvos Statistikos departamentas. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitą galima suskirstyti į dvi dalis - mikrolygmens, t. y. tiesioginių

investicijų apskaitą įmonės lygiu, ir makrolygmens apskaitą, t. y. tiesioginių užsienio investicijų apskaitą šalies lygiu.

Statistikos departamente yra taikomos EBPO rekomendacijos, kuriose pateikiamas pavyzdinis veiksmų, kurie skiriami skaičiuojant sukauptas tiesiogines investicijas (likučius tam tikrai datai - angl. *stock*) ir TUI srautus (investicijos padarytos per tam tikrą laikotarpį - angl. *flow*) sąrašas.

Tiesioginės užsienio investicijos per laikotarpį =

Nuosavo kapitalo pokytis per laikotarpį (išsigijimas, pardavimas)

+/- Reinvesticijos per laikotarpį (tiesiogiai užsienio investuotojui priskirtinų pajamų, kurios jam nepaskirstytos dividendų forma, dalis, taip pat nepervestos, užsienio investuotojui priklausančios, pajamos)

+/- Kito kapitalo pokytis per laikotarpį (tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės tarpusavio įsipareigojimai ir reikalavimai skolinant ir skolinantis aktyvus - įsiskolinimai už prekes ir paslaugas, ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos ir kt.).

Sukauptos tiesioginės užsienio investicijos =

Sukauptos tiesioginės užsienio investicijos laikotarpio pradžioje

+ Per laikotarpį investuota (nupirktos akcijos, suteiktos paskolos, padidėję kiti reikalavimai)

- Per laikotarpį sumažintos investicijos (parduotos akcijos, gražintos paskolos, sumažėję kiti reikalavimai)

+/- Reinvesticijos (reinvestuotas pelnas ar nuostolis)

+/- Kiti veiksniai (perklasifikavimai, pergrupavimai, valiutų kurso pokyčiai, akcijų kainos pokyčiai).

EBPO rekomendacijos kaip pagrindą, nustatant investicijų vertę, priima rinkos kainą. Rinkos kaina leidžia įvertinti dabartinę reikalavimų ir įsipareigojimų vertę, t.y. iki tam tikros datos sukauptas tiesiogines užsienio investicijas.

Tiesioginių užsienio investicijų (likučių) pradžios ir pabaigos pasikeitimo neatitiktis tiesioginių užsienio investicijų srautui galima dėl valiutų kursų pokyčių, vertybinių popierių perkainojimo, turto ar įsipareigojimų perklasifikavimo, atleidimų nuo skolų, pataisymų ar kitų veiksnių įtakos.

1.6. Makroaplinkos vertinimo metodų analizė

Makroaplinkos analizė tampa vis svarbesnė, kadangi dėl 2008 metais patirtos pasaulinės finansų krizės daugelyje pasaulio valstybių prasidėjęs ekonomikos smukimas, stipriai padidino įvairių šalių

konkurenciją tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu, nes būtent jos, šiuolaikiniame globaliai besikeičiančiame pasaulyje, yra viena pagrindinių priemonių, padedančių šalims išbristi iš recesijos.

Analizuojant, kaip būtų galima į šalį pritraukti kuo daugiau užsienio šalių kapitalo, svarbu iširti šalies makroaplinką, nes teoriniuose šaltiniuose yra teigiama, kad tarp makroaplinkos ir tiesioginių užsienio investicijų yra glaudus ryšys. Makroaplinka yra vienas iš komponentų, formuojančių šalies investicinį klimatą bei patrauklumą tarp investuotojų.

Verslo makroaplinkos tyrimai padeda sumažinti nepalankią aplinkos pokyčių įtaką, o taip pat dažnai leidžia ir panaudoti šiuos pokyčius įgyjant arba išsaugant konkurencinį pranašumą. Plačiausiai tiek makroaplinkai, tiek mikroaplinkai vertinti yra taikoma kokybinė analizė, kuri yra tarsi pirmasis aplinkos vertinimo etapas. Kaip teigia A. Žvirblis (2007), kokybinė makroaplinkos analizė susijusi ir su atliekama SSGG analize, kurios metu iš principo atskleidžiamos įmonės galimybės ir grėsmės, susijusios su makroaplinkos veiksniais. Moksliniuose darbuose (R. Auškalnytė ir R. Ginevičius (2001), Ph. Kotler (2003), P. R. Walsh (2005)), dažniausiai yra išskiriami šie kokybiniai makroaplinkos vertinimo metodai:

- ✓ PEST analizė (angl. *PEST analysis*);
- ✓ PĮSETA analizė (angl. *PESTEL analysis*);
- ✓ aplinkos dinamikos analizė (angl. *Environment Dynamics analysis*);
- ✓ scenarijų analizė (angl. *Scenario analysis*).

PEST analizėje yra nagrinėjami **Politiniai** (mokesčių politika, ryšiai su kitomis šalimis, vyriausybės stabilumas bei jos išlaidos, užimtumo įstatymas, konkurencijos politika), **Ekonominiai** (palūkanų norma, infliacija, valiutos kursas, ekonomikos augimas, gamybos sąnaudų kaštai), **Socialiniai** - kultūriniai (gyvenimo būdas, demografinės tendencijos, pajamų paskirstymas) ir **Technologiniai** aspektai (technologijos perkėlimas, nauji išradimai, technologijos plėtra).

PĮSETA analizė papildoma teisiniais ir aplinkosaugos aspektais. Teisiniai veiksniai yra susiję su teisine aplinka, kurioje veikia įmonės. Ganėtinai dažnai besikeičianti įstatyminė šalių bazė skatina domėtis ir analizuoti teisinę sistemą. Aplinkos veiksniai apima oro ir klimato kaitą. Temperatūros pokyčiai gali turėti įtakos daugeliui pramonės šakų, įskaitant žemės ūkį, turizmą. Vykstantis globalinis atšilimas tampa labai aktualus įmonėms. Auga noras apsaugoti aplinką bei labiau kreipiamas dėmesys į aplinką tausojančius produktus ir procesus, kurie turi įtakos naujų verslo galimybių kūrimuisi.

R. Ginevičius, V. Podzvezko (2005) ir A. Žvirblis (2005) teigia, kad nėra apibrėžta kokius veiksnius reikia rinktis nagrinėjant makroaplinkos komponentus ir, kad jie formuojami labiau praktiniu požiūriu pagal konkrečią situaciją. Makroaplinkos analizei, iš minėtų kokybinių metodų, dažniausiai rekomenduojama taikyti PEST analizę. Ši analizė, ypač, kai kartu atliekama aplinkos dinamikos analizė ir scenarijų analizė, leidžia numatyti išskirtų veiksnių poveikio lyginamąjį stiprumą (pvz., labai palankus, palankus, nepalankus, labai nepalankus ir pan.) bei jų pokyčių tendencijas. Toliau plečiant

kokybinės analizės turinį gali būti panaudojami papildomi metodiniai įrankiai, tokie kaip *Delphi* metodas, bendrai ekspertų išvadai suformuoti ar konkordancijos koeficiento (W) skaičiavimai, siekiant ištirti ekspertų vertinimo suderinamumą. Kokybinė makroaplinkos analizė susijusi ir su SSGG analize, kurios metu be vidinių veiksnių, sudarančių įmonės silpnybių ir stiprybių grupes, taip pat atskleidžiamos įmonės galimybės ir grėsmės, kylančios iš makroaplinkos (Žvirblis, 2007).

Tačiau kuo toliau, tuo labiau vien tik kokybinių makroaplinkos vertinimo metodų nepakanka. Reikia skirti dėmesio ir kiekybiniam vertinimui. Pasak A. Žvirblio (2007), kiekybinio vertinimo sistema apima tris pakopas:

- ✓ makroaplinkos komponentus nulemiančių pirminių veiksnių vertinimas;
- ✓ makroaplinkos komponentų vertinimas pagal juos lemiančius pirminius veiksnius nustatant integrinį matą, pavyzdžiui, indeksą;
- ✓ kompleksinis makroaplinkos (kaip komponentų visumos) vertinimas nustatant kompleksinį matą, pavyzdžiui, lygio indeksą.

Nustatant kompleksinio makroaplinkos mato, t. y. lygio indekso, dydį, aprėpiami tiek pirminiai, tiek antriniai (integriniai) vertinimai, taip pat santykinis jų reikšmingumas. Svarbu, kad ši sistema atvira, t. y. išlieka galimybė papildomai įtraukti specifinius pirminius veiksnius ar ypatingus įvykius, taip sudaroma galimybė taikyti šią metodologiją dinamiškoje verslo aplinkoje (Žvirblis, 2007).

Norint atlikti kiekybinį aplinkos vertinimą, yra sudaromi kiekvieno komponento ir bendrasis makroaplinkos, skirtas kompleksiniam vertinimui, baziniai modeliai. Makroaplinkos komponentų bendrieji modeliai pateikiami matricų išraiška:

Pasirinktai (X) aplinkai vertinti:

$$X(X_1, X_2, \dots, X_n) = A_x \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ \dots \\ X_n \end{bmatrix}; \quad (1)$$

Čia: A_x - pasirinktą aplinką lemiančių veiksnių X_1, X_2, \dots, X_n tiesioginės ir jų sąveikos įtakos integriniam dydžiui X reikšmingumo koeficientų $n \times n$ tipo matrica. Ši pateikta matrica gali būti sudaroma atskirai politinei, ekonominei ar kitai aplinkai vertinti.

Norint bendrai įvertinti makroaplinką, sudaromas kiek sudėtingesnis modelis:

$$M(P, I, S, E, T, A) = \begin{pmatrix} k_{pp} & k_{pi} & k_{ps} & k_{pe} & k_{pt} & k_{pa} \\ k_{ip} & k_{ii} & k_{is} & k_{ie} & k_{it} & k_{ia} \\ k_{sp} & k_{si} & k_{ss} & k_{se} & k_{st} & k_{sa} \\ k_{ep} & k_{ei} & k_{es} & k_{ee} & k_{et} & k_{ea} \\ k_{tp} & k_{ti} & k_{ts} & k_{te} & k_{tt} & k_{ta} \\ k_{ap} & k_{ai} & k_{as} & k_{ae} & k_{at} & k_{aa} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} P \\ I \\ S \\ E \\ T \\ A \end{bmatrix}, \quad (2)$$

Čia: k_{pp} , k_{ii} , k_{ss} , k_{ee} , k_{tt} , k_{aa} - atitinkamų komponentų P , I , S , E , T , A tiesioginės įtakos bendrajam makroaplinkos lygiui M reikšmingumo parametrai; kiti reikšmingumo parametrai, įeinantys į reikšmingumo parametų matricą, yra atitinkamų komponentų P , I , S , E , T , A sąveikos poveikio bendrajam makroaplinkos lygiui M reikšmingumo parametrai.

Norint taikyti pateiktus bazinius vertinimo metodus yra svarbu išskirti tam tikrai situacijai reikšmingus veiksnius. Tai susiję su pirmine kokybine analize. Šio etapo rezultatas - atrinkti reikšmingų, būtent nagrinėjamai situacijai, veiksnių multikompleksai. Atliekant pirminių veiksnių identifikavimą, veiksniai turi būti ranguojami pagal jų įtakos reikšmingumą. Rangavimo objektyvumą padeda užtikrinti svorio koeficientų santykio nustatymo, rangavimo ir kiti metodai, taip pat konkordancijos modelis. Sistemoje visada turi likti tik tie veiksniai, kurie atitinka pasirinktą reikšmingumo lygmenį. Identifikuoti veiksniai pagal jų įtakos stiprumą ir poveikio kryptį įvertinami kaip turintys palankų poveikį, turintys nepalankų poveikį ir neutralūs veiksniai (Žvirblis, 2007).

A. Žvirblis teigia, kad vieni iš perspektyviausių kiekybinio vertinimo metodų yra *daugiakriterinio vertinimo metodai*. Šie metodai yra klasifikuojami į keturias grupes: rangavimo, grupavimo (klasifikavimo), vertinimo ir optimizavimo metodų grupės. *Vertinimo metodų grupę* sudaro analitinės hierarchijos proceso metodas, artumo idealiam taškui nustatymo metodas bei daugiakriterinio kompleksinio proporcingumo įvertinimo metodas. KRRSS (angl. Simple Additive Weighting - SAW) metodas gali būti išskiriamas kaip savarankiškas kompleksinis daugiakriterinio vertinimo metodas, kuris leidžia sujungti skirtingo pobūdžio pirminius rodiklius (veiksnius) į apibendrinamąjį dydį. Taikant šį metodą svarbu suformuoti adekvačią vertinimo kriterijų ir rodiklių sistemą (Ginevičius, Podvezko, 2005).

Svarbi sąlyga taikant KRRSS metodą - adekvačios vertinimo kriterijų ir rodiklių sistemos suformavimas (Ginevičius ir Podvezko, 2005). Naudojant KRRSS metodą, rekomenduojama visų įvardintų veiksnių suma turėtų būti lygi 1 arba 100 proc. Dar reikia pasirinkti kiekvieno identifikuoto veiksnio vertinimo matą jo reikšmei nustatyti. A. Žvirblio (2007) siūloma 100 balų vertinimo sistema (100 balų atitinka absoliučiai palankią veiksnio įtaką), nors galima ir 10 balų vertinimo sistema (tada absoliučiai palankios įtakos veiksnio vertinimas būtų 10 balų). Priimtina ir bedimensinė šio mato išraiška (vieneto dalimis).

Taikant daugiakriterinius metodus, kyla kita problema - nustatyti ekspertų vertinimų suderinamumo ir stabilumo lygį. Rodiklių svorius dažniausia nustato specialistai ekspertai. Svorijų reikšmes galima toliau taikyti daugiakriteriniam vertinimui, jei ekspertų nuomonės suderintos (neprieštaringos). Suderinamumo lygį nustato konkordancijos (suderinamumo) koeficientas W (Pabedinskaitė ir Vitkauskas, 2009). Konkordancijos koeficientui skaičiuoti reikia preliminariai ranguoti rodiklius kiekvieno eksperto atžvilgiu (Podvezko, 2006).

Konkordancijos koeficientas skaičiuojamas pagal formulę:

$$W = \frac{12S^2}{m^2(k^3 - k)}; \quad (3)$$

čia: m - ekspertų skaičius; k - vertinamų rodiklių skaičius; S - rodiklių rangų sumų nuokrypių nuo jų bendro vidurkio kvadratų suma.

Kai visi veiksniai yra įvertinti balais bei nustatyti jų reikšmingumo koeficientai, pagal kriterijų reikšmių ir jų reikšmingumų sandaugų sumavimo metodą, sudaromos tokios aplinkų vertinimo lygtys:

✓ Pasirinktos aplinkos indekso $X(I)$ vertinimas KRRSS metodu:

$$X(I) = \sum_{i=1}^{i=n} \omega_{xi} X_i; \quad \sum_{i=1}^i \omega_{xi} = 1; \quad (4)$$

Čia: ω_{xi} - i -tojo pirminio veiksnio X_i įtakos pasirinktos aplinkos indeksui $X(I)$ reikšmingumas; X_i - esminiai (identifikuoti konkrečioje situacijoje) pirminiai veiksniai ($i = 1, 2, \dots, n$).

Pagal pateiktą vertinimo lygtį gali būti vertinamos **Politinė**, **Įstatyminė**, **Socialinė** - kultūrinė, **Ekonominė**, **Technologinė** bei **Aplinkosaugos** aplinkos.

✓ Norint makroaplinką (M) įvertinti kompleksiniu vertinimo metodu, visų nagrinėjamų veiksnių lygtys yra sujungiamos į vieną:

$$M = \sum_{i=1}^{i=n} k_i M_i = k_1 X_1 + k_2 X_2 + \dots + k_i X_i; \quad \sum_{i=1}^i k_i = 1 \quad (5)$$

Čia: k_1, k_2, \dots, k_i - makroaplinkos komponentų (politinės, ekonominės, socialinės aplinkos ir pan.) reikšmingumo koeficientai bendrajam makroaplinkos lygiui (Žvirblis, 2005, 2007).

2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ VERTINIMO METODŲ PAGRINDIMAS

2.1. Tiesioginių užsienio investicijų vertinimo metodika

Išanalizavus mokslinę literatūrą tiesioginių užsienio investicijų tematika, prieinama išvada, kad nėra vieningos nuomonės apie tai, kokį poveikį šalies ekonomikai daro užsienio kapitalo investavimas. Todėl šiame darbe bandysime išsiaiškinti, kokį poveikį TUI daro būtent Lietuvai ir kokios yra TUI plėtros galimybės.

Pirmiausia, magistro baigiamojo darbo praktinėje dalyje, numatoma atlikti Lietuvos investicinio klimato analizę, nes tai vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių tiesioginių užsienio investicijų srautus į šalį. Atlikus šią analizę, toliau šalis yra vertinama SSGG metodu. Išskiriamos jos stiprybės, silpnybės, galimybės bei grėsmės TUI atžvilgiu. Baigus šią analizę, galima daryti išvadas, ką reikėtų keisti šalyje, kuri nori pritraukti kuo daugiau užsienio investuotojų.

Antroji praktinė darbo dalis - tai 2000 m. - 2010 m. II ketvirčio tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje tendencijų analizė. Nagrinėjamas laikotarpis suskirstomas į tris etapus:

- ✓ 2000 - 2004 m. - Lietuva iki įstojimo į Europos Sąjungą;
- ✓ 2004 - 2008 m. - Lietuva nuo įstojimo į ES iki pasaulinės finansų krizės;
- ✓ 2008 - 2010 m. - Lietuva nuo pasaulinės finansų krizės iki dabar.

Visų pirma analizuojami TUI srautai šalyje per nagrinėjamą laikotarpį bei TUI vienam gyventojui metų pradžioje. Toliau aptariamas 2010 m. TUI pasiskirstymas pagal apskritis. Taip pat analizuojamas investicijų pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis. Apžvelgus TUI srautus į šalį būtina paminėti ir daugiausiai investuojančias šalis bei išanalizuoti jų investuojamų lėšų pokyčius lyginant su ankstesniu laikotarpiu.

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į šalį taip pat lemia įvairūs makroekonominiai rodikliai. Investuotojams yra svarbu:

- ✓ mažinti gamybos kaštus, vadinasi yra svarbu ar šalyje pigi darbo jėga;
- ✓ ar šalies gyventojai yra potencialūs vartotojai. Šiam veiksmui vertinti pasirinktas BVP vienam gyventojui to meto kainomis;
- ✓ ar galima šalyje rasti išsilavinusios darbo jėgos - nedarbo lygis;
- ✓ ar šalies rinka yra ganėtinai atvira prekių/paslaugų įvežimui/išvežimui. Tam vertinti pasirinktas eksportas bei importas.

Taigi, trečiasis praktinės darbo dalies etapas yra koreliacinė bei regresinė analizės. Koreliacinė analizė naudojama nustatyti kaip kiekvienas iš išvardintų veiksnių yra susijęs su TUI. Koreliaciniams

ryšiams įvertinti naudojami ketvirtiniai 2000 - 2010 m. II ketv. pasirinktų veiksnių statistiniai duomenys (žr. 6 lentelę), kurie yra skelbiami Lietuvos Statistikos departamento bei Lietuvos banko. Ryšio stiprumas nustatomas, remiantis 3 lentelėje nurodytais intervalų reikšmių apibūdinimais.

3 lentelė. Koreliacijos koeficiento reikšmių vertinimas

Koreliacijos koeficiento reikšmės intervalas	Ryšio stiprumas
$ 0,9 < r \leq 1,0 $	Labai stiprus
$ 0,7 < r \leq 0,9 $	Stiprus
$ 0,5 < r \leq 0,7 $	Vidutinis
$ 0,3 < r \leq 0,5 $	Silpnas
$ 0,1 < r \leq 0,3 $	Labai silpnas

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Pabedinskaitė, 2006

Koreliacijos koeficientas yra naudingesnis būdas nustatyti ryšio stiprumą tarp kintamųjų nei grafinis kintamųjų kreivių lyginimas dėl to, kad skaičiuojant koreliacijos koeficientą veiksniai standartizuojami - rezultatai nepriklauso nuo matavimo vienetų (Juchno ir Tvaronavičienė, 2004).

Porinės regresijos pagalba yra nustatomas stochastinis ryšys tarp dydžių Y ir X formų ir analitinių išraiškų. Tai daroma parenkant kreivę, geriausiai aprašančią statistinių taškų visumą, ir įvertinant šios kreivės adekvatumą realiai padėčiai. Pasirinkti veiksniai, turintys didžiausią koreliacijos koeficientą su TUI - BVP vienam gyventojui, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, eksportas ir importas. Nepriklausomų kintamųjų įtraukimas į regresinę lygtį nustatytas remiantis koreliacinės analizės rezultatais. Šiame tyrime pasirinktas kreivės pavidalas - tiesė. Ieškant ryšio tarp X ir Y tiesės pavidalu, regresijos kreivė $Y = f(x)$ atrodo taip:

$$Y = a_0 + a_1x \quad (6)$$

Koeficientai a_0 ir a_1 yra apskaičiuojami pagal tam tikras formules arba MS Excel funkcijas. Formulės pateikiamos analitinėje dalyje (žr. 62 psl.). Tam, kad būtų galima įvertinti gautų analitinių išraiškų adekvatumą realiai padėčiai, yra lyginamas lentelinis Stjudento kriterijus su apskaičiuotaisiais kiekvienam pasirinktam veiksniai. Jei apskaičiuotas santykis didesnis už lentelinį, tai regresijos lygtys adekvačiai atspindi realią padėtį.

2.2. Makroaplinkos vertinimo metodologija

Makroaplinkos pobūdį rinkoje formuoja tam tikros aplinkos. Įvairūs autoriai išskiria skirtingą makroaplinką sudarančių elementų skaičių ir nustato skirtingus jų turinius tiriamose srityse. Šiame

darbe iš šešių makroaplinkų, t.y. politinės, įstatyminės, socialinės, ekonominės, technologinės ir aplinkosauginės, pasirinkta nagrinėti dvi - ekonominę ir technologinę, kurios, pagal atliktą teorinę analizę, labiausiai įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą.

Ekonominė aplinka literatūroje traktuojama kaip tam tikri ūkio raidos dėsningumai ir tendencijos, turinčios poveikį bet kurios rinkos charakteristikoms (Kvainauskaitė, 2003). O technologinę aplinką galima apibrėžti kaip mokslo pasiekimus veikiant šalies ekonominę būklę. Taigi, *technologinė aplinka* - tai makroaplinkos vertinimo komponentas, apimantis mokslo žinių ir jų praktinio taikymo poveikį šalies ekonomikai. Mokslo tyrimų raida leidžia diegti naujas technologijas, mažina prekių gamybos sąnaudas, padeda šalims konkuruoti tarpusavyje, stengiantis pritraukti kuo daugiau nerezidentų kapitalo. Tuo tarpu ekonominė aplinka yra pagrindinė terpė, kurioje vyksta investiciniai procesai, todėl ekonominė analizė atliekama pasitelkus makroekonominius rodiklius, vartotojų apklausas.

Siekiant išnagrinėti nustatytų aplinkų įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui, kiekvienai aplinkai buvo atrinkti tokie veiksniai:

4 lentelė. Makroaplinkos vertinimo komponentai

Makroaplinkos komponentai ir juos nulemiantys esminiai veiksniai	Sąlyginis žymėjimas
<i>Ekonominė aplinka (E):</i>	
BVP	(E ₁)
Infliacija	(E ₂)
Nedarbo lygis	(E ₃)
Valiutos kursas	(E ₄)
Palūkanų norma	(E ₅)
<i>Technologinė aplinka (T):</i>	
Technologinis lygis	(T ₁)
Inovacijų taikymas	(T ₂)
Mokslinė pažanga	(T ₃)
Vartotojų inertiškumas	(T ₄)

Ekonominės ir technologinės aplinkų veiksnių analizė bus atliekama naudojant kriterijų reikšmių ir jų reikšmingų sandaugų sumavimo metodą (KRRSS). Tai atliekama siekiant išsiaiškinti pasirinktų veiksnių reikšmingumą. O vertinant aplinkas taikoma *ekspertų apklausa*. *Ekspertai* apibūdinami kaip asmenys, dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turintys didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie analizuojamą problemą. Iš jų tyrėjas gali gauti naudingą ir detalią informaciją apie tiriamą objektą, aptarti ir patikrinti tyrimo hipotezes, įvertinti įvairias tyrimo metodikas, susidaryti tikslesnę tyrimo proceso programą (Tidikis, 2003).

Tyrimo metu apklausti 6 ekspertai - Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto dėstytojai, kurių mokslinių interesų sritys susijusios su investicijomis. Ekspertams pateikiama anketa (žr. 2 priedą), kurioje prašoma balais įvertinti išskirtus ekonominės bei technologinės aplinkos veiksniai. Respondentai turėjo įvertinti pateiktus veiksniai atsižvelgdami į dabartinę situaciją (2010 m.) ir prognozuoti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į skirtingas ekonominės veiklos rūšis 2011 metams. Veiksnių vertinimui pasirinkta penkių balų sistema, kurioje balai pasiskirsto taip: labai įtakoja - 1 balas, įtakoja - 2 balai, neutrali - 3 balai, neįtakoja - 4 balai, visiškai neįtakoja - 5 balai. Pagal veiksnių įvertinimus jiems priskiriami santykinai apskaičiuoti reikšmingumo koeficientai. Koeficientai priskiriami iš skalės nuo 0 iki 1 taip, kad suma kiekvienos aplinkos veiksnių būtų lygi vienam.

Pirmiausia, nors tai ir nebus įtraukta į KRRSS vertinimą, buvo prašoma įvertinti kaip kiekvienas iš išvardintų veiksnių (makroekonominės sąlygos, institucinės sąlygos, verslo sąlygos, socialiniai - geografiniai veiksniai, kultūriniai veiksniai, mokslinės - technologinės aplinkos sąlygos) įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą, o vėliau - pateikti prognozes, į kurias ekonominės veiklos rūšis, ekspertų manymu, yra daugiausia galimybių pritraukti užsienio investuotojų kapitalą.

Ekspertų nuomonių suderinamumui vertinti naudojamas jau anksčiau aptartas konkordancijos koeficientas (W). Pagrindinė koeficiento skaičiavimo priežastis - ekspertų pateiktų atsakymų darnos įvertinimas. Konkordancijos koeficientas skaičiuojamas kiekvienam aplinkos veiksniai, o jo reikšmės gali kisti nuo 0 iki 1 ($0 < W < 1$). Konkordancijos koeficiento reikšmei artėjant prie 0 suderinamumas mažėja, o reikšmei artėjant prie 1 - didėja. Visiškas nuomonių suderinamumas pasiekiamas, kada konkordancijos koeficiento reikšmė lygi vienetui.

Įvertinus ekspertų nuomonių suderinamumą ir panaudojus KRRSS metodą, sudaromos ekonominės ir technologinės aplinkų *vertinimo lygtys*:

$$E_{2010} = \sum_{i=1}^{i=5} E_i a_{ei} = E_1 a_{e1} + E_2 a_{e2} + E_3 a_{e3} + E_4 a_{e4} + E_5 a_{e5}; \quad (7)$$

$$\sum_{i=1}^{i=5} a_{ei} = 1 \quad (8)$$

$$T_{2010} = \sum_{i=1}^{i=4} T_i a_{ti} = T_1 a_{t1} + T_2 a_{t2} + T_3 a_{t3} + T_4 a_{t4}; \quad (9)$$

$$\sum_{i=1}^{i=4} a_{ti} = 1 \quad (10)$$

Adaptavus bendrąjį makroaplinkos vertinimo modelį, pagal tiesioginę nustatytų makroaplinkos veiksnių įtaką, bei nustačius reikšmingumo koeficientų reikšmės (k_e ir k_t) gaunama modelio išraiška, kuri bus naudojama vertinant aplinkų poveikį dabartinėms tiesioginio užsienio investicijoms į šalį.

$$M = a_e E + a_t T ; \quad \sum_{i=1}^{i=2} a_m = 1 \quad (11)$$

Apibendrinant galima teigti, kad makroaplinkos kompleksinio vertinimo metodika gali būti naudojama esamai situacijai įvertinti ir ateities perspektyvoms prognozuoti, taip pat nustatyti palankiausių bei nepalankiausių įtaką tiriamam objektui darančius ir galinčius daryti veiksnus.

2.3. Tiesioginių užsienio investicijų perspektyvų prognozavimo metodologija

TUI yra vienas iš labiausiai ekonomikos augimą veikiančių veiksnių. Kaip jau buvo minėta, tai labai svarbu šiuo ekonominio nuosmukio laikotarpiu. Investicijos yra ta sritis, kuri labiausiai paveikiama tiek globalių, tiek lokalių įvykių ir veiksnių, sukeliančių galimybių riziką ir neapibrėžtumą. Vadinasi yra tikslinga prognozuoti būsimus jų srautus bei bandyti spręsti problemas, kurios riboja investavimą į šalį.

Prognozavimo metodai gali būti kokybiniai ir kiekybiniai. Kiekybiniai - priežastiniai bei laiko eilutės metodai. Šiame darbe naudojami priežastinis prognozavimo metodas - daugianarė regresija. Šis metodas taikomas tuo atveju, kai ryšys tarp kintamųjų gali būti išreikštas aiškia matematine priklausomybe. Daugialypė regresinė analizė naudojama kintamojo reikšmėms prognozuoti pagal dviejų ar daugiau kintamųjų reikšmes (Williams ir Monge, 2006).

Taikant daugianarę regresinę analizę buvo naudojamosi kompiuterine skaičiuokle *Excel*. Šioje analizėje naudojami statistiniai duomenys imti iš Lietuvos Statistikos departamento bei Lietuvos banko internetinėse svetainėse skelbiamų ataskaitų. Siekiant sudaryti daugianarę regresinę lygtį, buvo atrinktas priklausomas kintamasis (Y) ir nepriklausomi kintamieji (X_n), statistiškai turintys Y didžiausią įtaką:

Y - Tiesioginės užsienio investicijos metų pradžioje (Lt);

X₁ - Bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui (Lt);

X₂ - Eksportas (Lt);

X₃ - Importas (Lt);

X₄ - Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt).

Nepriklausomų kintamųjų įtraukimas į regresinę lygtį nustatytas remiantis koreliacinės analizės rezultatais. Daugianarėje regresinėje analizėje daugiausia dėmesio skiriama kintamiesiems pagal kuriuos prognozuojama, - jų statistiniam reikšmingumui lygtyje, įtakoms, įtraukus ar pašalinus iš lygties kurį nors kintamąjį.

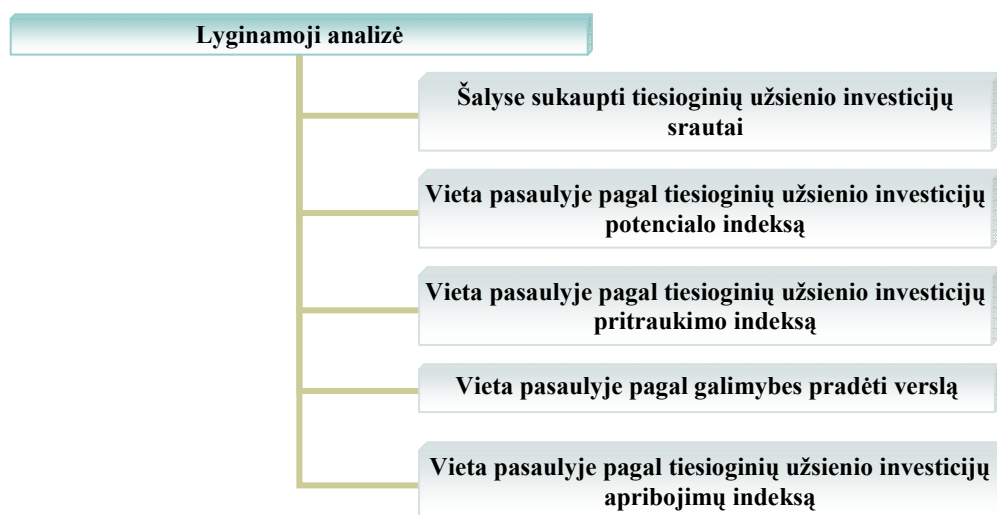
$$Y = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + b_3 X_3 + b_4 X_4 \quad (12)$$

Čia: Y - Tiesioginės užsienio investicijos metų pradžioje; X_1 - Bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui (Lt); X_2 - Eksportas (Lt); X_3 - Importas (Lt); X_4 - Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt).

Galutinis kintamųjų statistinis reikšmingumo tikrinimas ir įtraukimas į regresijos lygtį aprašomas analitinėje darbo dalyje. Regresijos lygties koeficientų statistinis reikšmingumas tikrinamas naudojant Studento kriterijų, o modelio tinkamumas vertinamas determinacijos koeficiento pagalba.

2.4. Lyginamoji analizė

Toliau praktinėje darbo dalyje yra vykdoma lyginamoji Lietuvos ir Latvijos, Estijos, Čekijos bei Slovakijos analizė. Visos šios šalys kartu (2004 m. gegužės 1 d.) įstojo į Europos Sąjungą, jos yra panašios savo dydžiu, vykdoma ekonominė politika, taip pat yra gana dažnai lyginamos tarpusavyje bei laikomos konkurentėmis, bandant pritraukti tiesiogines užsienio investicijas. Analizuojamos šalys bus vertinamos ir lyginamos pagal 6 pav. pateiktus kriterijus.

6 pav. Šalių lyginimo kriterijai

Visų pirma šalys yra lyginamos pagal pagrindinį šiame darbe analizuojamą dalyką - tiesioginių užsienio investicijų apimtį. Remiantis 2007-2013 m. Ekonomikos augimo veiksmų programa, galima teigti, kad tiesioginių užsienio investicijų apimčiai ir veiksmingumui palyginti tarptautiniu mastu yra naudojami įvairūs indeksai. Vieni populiariausių yra UNCTAD (*United Nations Conference on Trade and Development*) investicijų indeksai: tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksas (*Inward FDI Performance Index*) ir tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksas (*Inward FDI Potential Index*). Šalys taip pat bus lyginamos pagal Pasaulio banko (*World Bank*) skelbiamą verslo pradėjimo galimybių indeksą (*Ease of doing business*) bei pagal tiesioginių užsienio investicijų apribojimų šalyje indeksą (*FDI Restrictiveness Index*).

3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TENDENCIJOS BEI PERSPEKTYVOS LIETUVOJE

3.1. Investicinis klimatas Lietuvoje

Šalies ekonominė padėtis priklauso nuo daugybės veiksnių. Vienas jų, didžiausią įtaką darančių, yra tiesioginės užsienio investicijos. Jos yra reikalingos norint skatinti šalies ekonominį augimą arba, kaip yra šiuo metu, padėti išbristi iš recesijos. Lietuva nepasižymi gausiais kapitalo ištekliais, vadinasi yra būtina pritraukti kuo daugiau užsienio investuotojų. Kad tai būtų įmanoma, visų pirma, turi būti patrauklus šalies investicinis klimatas. Norint jį įvertinti, reikia išanalizuoti daug faktorių - darbo jėgos potencialą, rinkos veiksnius, makroekonominis rodiklius, įstatyminę bazę ir t.t. Visi šie veiksniai iš teorinės pusės buvo aptarti pirmoje darbo dalyje (žr. 4 pav. 27 psl.). Belieka išanalizuoti, kokie faktoriai lemia investicinį klimatą Lietuvoje.

Darbo jėgos potencialas. Darbo jėgos brangimas Lietuvoje 2008 metais buvo įgijęs rekordišką pagreitį, o užsienio investuotojai noriau investuoja į tas šalis, kuriose darbo jėga pigi. Tiesa, nevertėtų pamiršti, kad darbuotojų atlyginimai Lietuvoje vis dar nėra prie pirmaujančių Europoje, vadinasi investuotojų akimis, jie tebėra konkurencingi.

Darbo rinka - tai vienas iš svarbesnių investicijas lemiančių veiksnių Lietuvoje. Šalyje yra daug kvalifikuotos ir kas svarbiausia laisvos darbo jėgos. Investuotojams atrodo patraukliai daug žadanti, talentinga, išsilavinusi darbo jėga.

Rinkos veiksniai. Lietuva yra maža šalis, todėl užsienio investuotojai nedaug tegalėtų savo produkcijos realizuoti mūsų šalyje - verčiau steigti įmonę ten, kur daugiau galimybių parduoti neeksportuojant. Tačiau vertinant iš konkurencinės pusės, kad rinka maža, tai dar nereiškia, kad joje jau išnaudotas visas paslaugų/prekių pateikimo potencialas. Mažoje rinkoje yra lengviau nukonkuruoti jau veikiančias įmones.

Gamtiniai ištekliai. Lietuvoje beveik visi ištekliai, o ypač gamtiniai, yra riboti, taip pat ribotos ir jų naudojimo galimybės. Tikriausiai dėl to Lietuvą pasiekiantys tiesioginių užsienio investicijų srautai nėra nukreipti į gamtinius išteklius.

Makroekonominiai veiksniai. Svarbiausi makroekonominiai veiksniai, lemiantys investicinį klimatą yra šalies ekonominis augimas, valiutų kursai, laisvas prekių bei paslaugų judėjimas ir t.t. Sparčiu ekonominiu augimu Lietuva negali pasigirti, taip pat valiuta nėra tokia pigi, kad tai viliotų užsienio investuotojus. A. Bevan ir S. Estrin (2000) taip pat kaip vieną iš svarbių veiksnių nurodo šalies įstojimą į tarptautines sąjungas. Šis veiksnys Lietuvos atžvilgiu bent kol kas nepasiteisino. Tiek įstojus į Europos Sąjungą, tiek į NATO - staigus ir ženklus TUI srautų padidėjimo nebuvo, tačiau tai

suteikia vietinėms ir užsienio įmonėms papildomų verslo vystymosi galimybių, šalis atrodo saugesnė ir patrauklesnė kitų šalių atžvilgiu. Taigi, vertinant ilgalaikėje perspektyvoje, tai ateityje gali turėti daugiau teigiamos įtakos investiciniam klimatui, nei šiuo metu.

Mokslinis techninis potencialas. Lietuvoje yra daug išsilavinusių žmonių, tačiau dabar dalis jų yra emigravusi. Vis dar lieka vienas dalykas, kuriuo Lietuva gali pasigirti, tai IT specialistai, jų šalyje yra užtektinai ir jie yra gerai išmanantys savo darbą, tikriausiai dėl to Lietuvą pasirinko Barclays, svarsto galimybę atvykti Google, Microsoft.

Finansinis kreditinis potencialas. Iki 2008 m. pasaulinės finansų krizės gauti kreditus šalyje buvo paprasta. Tačiau dabar yra daugiau gražinama skolų bankams, nei imama kreditų, vadinasi yra neigiamas paskolų balansas, o verslo rinkos pagyvėjimo laukiama būtent tada, kai paskolų padaugėja.

Infrastruktūrinis potencialas. Lietuvoje pakankamai gerai išvystytas transporto kelių tinklas. Veikia tarptautiniai oro uostai, iš kurių tiesiogiai galima pasiekti daugumą Europos miestų. Prie investicinio klimato patrauklumo prisideda ir Klaipėdos uostas.

Būtina paminėti, kad vienas iš tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo veiksnių - Lietuvoje įsteigtos laisvosios ekonominės zonos. Klaipėdos laisvoji ekonominė zona (205 hektarai) įsteigta 1996 m. rugsėjo 12 d., priėmus Lietuvos Respublikos Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos įstatymą. Tai pirmoji Lietuvoje veiklą pradėjusi ir sėkmingai ją plečianti laisvoji ekonominė zona. Kauno laisvoji ekonominė zona (534 hektarai) įsteigta 1996 m. spalio 22 d., priėmus Lietuvos Respublikos Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymą.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad Lietuva atitinka toli gražu ne visus užsienio verslininkų vardinamus kriterijus (pvz., visą šalį apimantis spartaus interneto tinklas, nedidelės pragyvenimo, nekilnojamojo turto ir statybų kainos, mokesčių lengvatos, galimybė gauti valstybinių užsakymų ir t.t.). Kažin ar išvis yra tokių šalių, kurios tenkintų visus investuotojų lūkesčius, kurie kartais atrodo per daug maksimalistiniai. Tačiau tiesa akivaizdi - Lietuva pagal konkurencingumo rodiklius (žr. 3 priedą) kol kas atsilieka nuo daugelio Europos valstybių. Nors tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje apimtys lyginant su praėjusių metų pradžia padidėjo, tačiau vis vien jaučiamas jų nepriteklus, o tam reikalinga tolesnė sistemine Lietuvos Vyriausybės aktyvi politika šalies įvaizdžio bei investicinės veiklos aplinkos gerinimo klausimu. Reiktų pradėti nuo to, kas investuotojus labiausiai atstumia - biurokratizmas, korupcija, sunkumai gauti reikiamą informaciją.

Lietuvos investicinio klimato SSGG (SWOT) analizė. SWOT (nuo angl. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Treats - Stiprybės, Silpnybės, Galimybės, Grėsmės - SSGG) - tai greito planavimo metodika, leidžianti mažomis laiko sąnaudomis įvertinti esamą situaciją ir atrasti greitus sprendimus, kurie leistų minimaliomis sąnaudomis (pasinaudojant esamomis stiprybėmis) greitai pagerinti situaciją ir išvengti rizikų.

Proceso stebėjimas, analizė bei įvertinimas suteikia galimybę išskirti investicijų į Lietuvą pritraukimui esminius veiksnius, skatinančius arba stabdančius užsienio investuotojus investuoti mūsų šalyje. Šie veiksniai pateikiami remiantis parengta „Investicijų skatinimo strategija 2010 - 2020 metams“.

Stiprybės (Strengths):

- *Rinka* - vertinant Lietuvą kaimyninių šalių kontekste, ji yra didžiausia iš Baltijos šalių; Lietuvoje gyventojų yra apie 3,4 mln., o tai beveik 3 kartus daugiau nei Estijoje. Sukuriama BVP beveik tiek pat, kiek Estijoje ir Latvijoje kartu. Europos centrinio banko duomenimis 2009 m. Lietuvoje sukurtas BVP - 26 649 mln. eurų, Latvijoje - 18 538 mln. eurų ir Estijoje - 13 860 mln. eurų;
- *Žmonės* - Lietuva pasižymi kvalifikuota darbo jėga: trečdalis dirbančiųjų turi aukštesnįjį išsilavinimą, 20 proc. aukštųjų mokyklų absolventų turi inžinerinį išsilavinimą; gyventojų su aukštuoju išsilavinimu procentas dvigubai lenkia ES-15 vidurkį;
- *Infrastruktūra* - Lietuva yra gerai išplėtoti transporto keliai, Klaipėdos jūrų uostas, veikia tarptautiniai oro uostai. Pagrindiniai infrastruktūros tinklai pripažįstami vienais geriausių regione;
- *Stabilumas* - Lietuva yra narė visame pasaulyje pripažįstamų sąjungų - NATO (nuo 2004m.), ES (nuo 2004 m.) ir PPO (nuo 2001 m.). Tai šaliai suteikia daugiau stabilumo, daugiau pasitikėjimo ja, sumažina rizikos pavojų, palengvina kapitalo keliavimą tarp šalių;
- *Geografinė padėtis* - šalies strateginė geografinė padėtis tarp ES ir NVS palanki verslo plėtrai. Lietuva suvokiama kaip tiltas tarp ES ir NVS šalių;
- *Paslaugos* - paslaugų projektai sudaro daugiau kaip pusę TI projektų Lietuvoje (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);
- *Verslo aplinka* - mokesčiai šalyje yra ganėtinai palankūs, nors paskutiniu metu ir buvo didinti, tačiau jie yra mažesni nei daugelyje ES šalių, pvz., Švedijoje taikomas pelno mokestis - 28 proc., Danijoje - 25 proc., Norvegijoje - 28 proc., Lietuvoje - 15 proc. pelno mokesčio tarifas (nuo 2010 m.). Kadangi šalies rinka yra maža, tai maža ir konkurencija arba bent jau lengviau galima konkuruoti su kitomis įmonėmis. Susilaukiama išskirtinio valdžios atstovų dėmesio stambiesiems investuotojams.
- *Mokesčių lengvatos* - Lietuvoje veikia dvi LEZ, kuriose ūkio subjektams nustatytos specialios ekonominės ir teisinės veiklos sąlygos, bei 6 pramoniniai parkai, kuriuose investuotojams gali būti taikomos žemės mokesčio bei nekilnojamojo turto mokesčio lengvatos. Mokesčių lengvatos taip pat taikomos investicijoms į MTEP bei naujas technologijas (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams). Lengvatos taikomos investuotojams į LEZ: nėra pelno mokesčio už pirmuosius 6 metus ir pelno mokestis sumažinamas 50 proc. per ateinančius 10 metų (taikoma investicijoms, kurios viršija 1 milijoną EUR); nėra kelių ir nekilnojamojo turto mokesčių; 0 proc. PVM prekėms, importuojamoms ar dedamoms į LEZ;

- *Pripažinimas* - Lietuvos patrauklumą investicijoms įrodo Lietuvoje jau veikiančios pasaulyje gerai žinomos tarptautinės įmonės (Barclays, Siemens, Philip Morris, Microsoft, Coca-Cola, Mars, ir kt.);

- *Gyvenimo kokybė* - tarptautinių organizacijų tyrimai įrodo, kad Lietuvoje gyvenimo kokybė yra viena aukščiausių tarp Vidurio Rytų Europos šalių ir gerai vertinama pasauliniame kontekste (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams).

Silpnybės (Weaknesses):

- *Korupcija* - tai vienas iš dažniausiai įvardijamų investuotojų veiksnių, stabdančių investicijų srautus į šalį. Labiausiai korumpuotomis institucijomis Lietuvoje įvardijamos: Seimas, teismai, Vyriausybė, savivaldybės;

- *Šešėlinė ekonomika* Lietuvoje 2009 m. sudarė 23 proc. BVP. 2010 m. pabaigoje prognozuojama, kad sieks 27 proc. BVP (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);

- *Rinka* - lyginant Lietuvą su Vidurio Europos šalimis, šalyje yra mažesnė gyventojų perkamoji galia, nėra daug vietinių tiekėjų, susisiektis su didesnėmis rinkomis yra ganėtinai tolimas, nėra klasterių bei realiųjų sektorių strategijos;

- *Paskatos* - nors Lietuva ir įvardijama tarp patrauklių investicijoms šalių, tačiau trūksta skiriamo dėmesio investuotojams, pvz., suteikiamų papildomų lengvatų jiems;

- *Talentai* - šalyje ir yra daug išsilavinusių žmonių, tačiau trūksta techninių žinių ir gebėjimų

- *Infrastruktūra* - nepaisant to, kad gerai išvystyti transporto keliai, susiduriama su geležinkelių trūkumais, kurių tinklas nėra išsiplėtęs visoje šalyje, taip pat, naudojantis oro paslaugomis, ne visas Europos valstybes galima pasiekti tiesioginiais skrydžiais, taip pat nekelia pasitikėjimo ir paskutiniai oro bendrovių bankrotų atvejai (Flylal ir Star1), iki šiol nepakankamai išvystyti pramoniniai bei mokslo ir technologijų parkai;

- *Teritorijų planavimas* - ganėtinai sudėtingos sąlygos norint įsigyti ir įregistruoti nekilnojamąjį turtą. Dokumentų rengimo bei formavimo procedūrų yra daug ir jos užtrunka palyginus ilgai;

- *Verslo aplinka* - dar vienas dažnai minimas investuotojus atbaidantis veiksnys - biurokratija. Taip pat didelės socialinio draudimo įmokos, dažnai besikeičianti mokesčių sistema;

- *Inovacijų lygis/žinių ekonomika* - Lietuva yra viena paskutiniųjų ES valstybių pagal šiuos inovacijas lemiančius ar charakterizuojančius rodiklius: bendras pramonės technologijų lygis, bendras išlaidų moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai (toliau vadinama - MTEP) lygis, versle dirbančių tyrėjų skaičius, patentų skaičius, dizaino registracijos liudijimų, prekių ženklų skaičius (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);

- *Švietimas* - aukštųjų bei aukštesniųjų mokyklų sistemos lėtai prisitaiko prie besikeičiančių sąlygų darbo rinkoje. Ne visad ruošiami tie specialistai, kurių paklausa yra didžiausia. Taip pat nepakankamai greitai prisitaikoma prie naujovių švietimo sistemoje;

- *VšĮ „Investuok Lietuvoje“* turimi įgaliojimai neretai nepakankami keliamiems uždaviniams spręsti, nepakankamas ir nestabilus finansavimas, silpnas atstovavimas svarbiausiose užsienio rinkose (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);

- *Įvaizdis* - Lietuva neturi patvirtintos ilgalaikės šalies įvaizdžio formavimo strategijos. Nors šiuo metu valdžios atstovai bei *VšĮ „Investuok Lietuvoje“* aktyviai populiarina šalį, stengiasi pritraukti kuo daugiau investuotojų rengdami įvairius renginius. Tarptautiniu mastu šalis nėra pakankamai žinoma kaip verslui ir investicijoms patraukli valstybė, turinti nemažai pranašumų. Tarkim Skandinavai teigia, kad jie pavydi mūsų mokesčių, tačiau ne mūsų verslo sąlygų. Todėl užsienio verslininkai neretai neįtraukia Lietuvos į potencialių šalių sąrašus investicijų plėtrai.

Galimybės (Opportunities):

- *ES parama*: Lietuvos konvergencijai 2007-2013 metais ES skyrė 23,4 mlrd. litų struktūrinės paramos. 17 proc. šaliai skirtos Europos regioninės plėtros fondo paramos turėtų būti investuota į inovacijų ir technologijų plėtrą, verslo produktyvumo didinimą, aplinkos verslui gerinimą (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);

- *Transporto centras* - ES vartai į Rusiją, Baltarusiją ir Ukrainą ir NVS šalių vartai į ES, Vilniaus oro uosto atgaivinimo planai. 2 iš 10 prioritetinių Europos tranzito koridorių yra Lietuvoje. Lietuvoje veikia 3 tarptautiniai oro uostai bei neužšalantis Klaipėdos valstybinis jūrų uostas (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);

- *Sektoriai* - tiesioginių investicijų pritraukimo galimybės į verslo paslaugų sektorius (finansinės paslaugos, apskaita, IT paslaugos, darbų ranga (angl. *outsourcing*)) bei aukštų technologijų - lazeriai ir biotechnologijos, naudojamos pramonėje - sektoriai, atsinaujinanti energija, logistika, viešojo paslaugų sektoriaus infrastruktūros bei e-bendruomenės vystymas) (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);

- *Derybos su investuotojais* - norint pritraukti daugiau užsienio kapitalo į šalį reikia bendrauti su potencialiais investuotojais, tiesioginis bendravimas tam turėtų duoti daugiausiai naudos. Šiuo metu jau galima pastebėti tarp Lietuvos valdžios atstovų tokių veiksmų. Lietuvos premjeras ėmėsi iniciatyvos populiarinant Lietuvos patrauklumą investuotojams.

Grėsmės (Treats):

- *Finansinė krizė* - 2008 metais prasidėjusi pasaulinė finansų krizė turėjo neigiamos įtakos tiesioginių užsienio investicijų srautams į šalį;

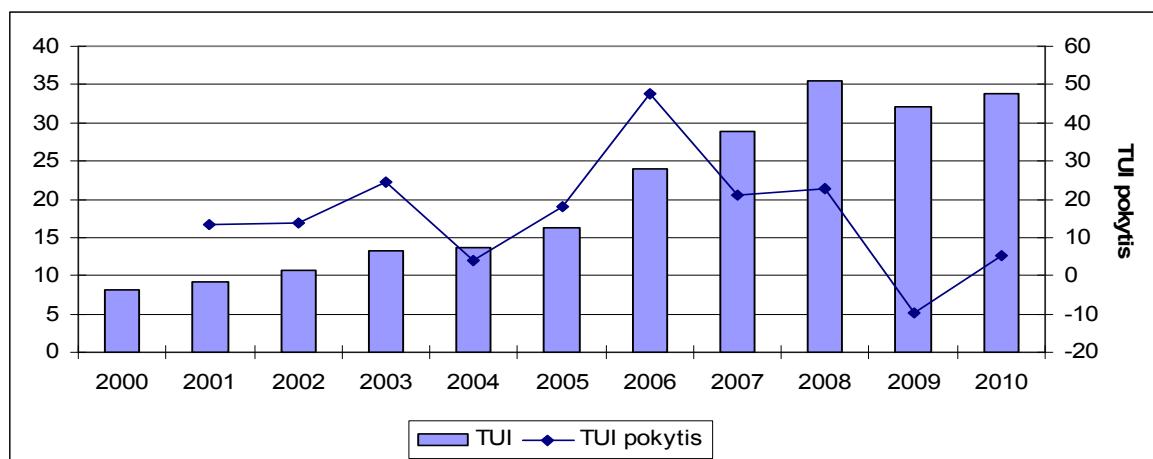
- *Emigracija* - sena Lietuvos demografinė problema, kuomet kvalifikuota darbo jėga palieka šalį dėl geresnių darbo rinkos sąlygų bei konkurencingesnio apmokestinimo, taip dar labiau mažinamas šalies patrauklumas investuotojams;
- *Talentai* - dėl emigracijos šalyje juntamas didelis „protų nutekėjimas“, vadinasi dėl išsilavinusių žmonių didėja konkurencija ir tarp investuotojų;
- *Darbo apmokestinimas* - nekonkurencingas darbo jėgos apmokestinimas Lietuvoje. Dauguma ES valstybių taiko maksimalias socialinio draudimo įmokų ribas, kurių Lietuvoje nėra (įvairias ribas taiko Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Estija, Italija, Ispanija, Kroatija, Latvija, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Švedija, Ukraina, Vengrija, Vokietija ir kitos valstybės) (Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams);
- *Santykiai su kaimynėmis* - investuotojams yra svarbu kokie santykiai palaikomi su kaimyninėmis valstybėmis, nes būtent per jas vykdomi įvairūs tranzitai;
- *Šalių konkurencija* - ekonominės recesijos laikotarpiu, daugumos šalių tikslas pritraukti kuo daugiau užsienio investicijų, taigi šalys imasi aktyvių konkurencijos strategijų;
- *Energetika* - kyla daug neaiškumų dėl elektros energijos kainų, taip pat dėl to, kokia bus situacija uždarius Ignalinos AE.

3.2. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje tendencijų analizė

2008 metais kilusi pasaulinė finansų krizė daugelį šalių privertė išgyventi sunkų etapą. Lietuva taip pat ne išimtis. Keletą metų iš eilės, šalis buvo finansuojama komercinių bankų pinigais, kas sąlygojo staigų ekonominį kilimą. Prasidėjus finansų krizei, pigūs kreditinių išteklių srautai į Lietuvą nutrūko. Šalis atsidūrė ekonominiame nuosmukyje. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą taip pat sustiprino konkurencija tarp kaimyninių šalių. Tačiau jos visgi išlieka vienu iš pagrindinių veiksnių, galinčių paspartinti ekonomikos atsigavimą.

Tiesioginių užsienio investicijų apimtys Statistikos Departamente prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau - Statistikos Departamentas) fiksuojamos nuo 1991 metų. Tuomet jos buvo labai ribotos. Šalis buvo ką tik atgavusi nepriklausomybę, nebuvo aišku kaip toliau klostysis jos ekonomika, buvo didelė rizika. Tiesioginių užsienio investicijų laiko eilutė fiksuojama nuo 1997 m. Ji yra palyginama nuo 1997 m. I iki 2005 m. I ketvirčio (eilutės trūkis dėl tiesioginių užsienio investicijų skaičiavimo metodikos pasikeitimo) ir nuo 2005 m. I ketvirčio iki dabar. Pasikeitimas įvyko 2006 m. pabaigoje, buvo perskaičiuoti 2005 m. ir 2006 m. ketvirčių duomenys.

Visų pirma reikėtų įvertinti, kaip kito tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje per visą nagrinėjamą laikotarpį (žr. 7 pav.).

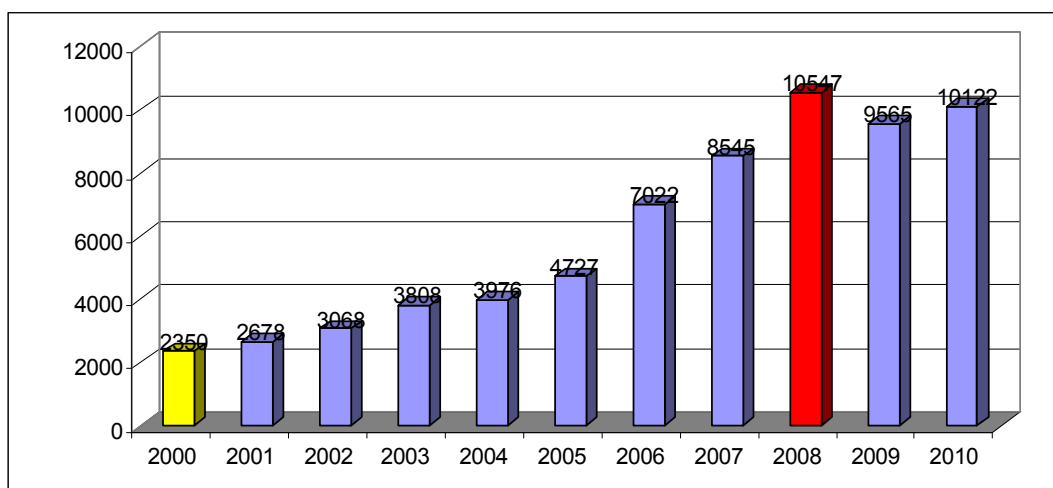

Šaltinis: sudaryta autorės, naudojantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

7 pav. Tiesioginės užsienio investicijos metų pradžioje (mlrd. Lt) ir jų pokytis (proc.)

Nuo 2000 m. TUI apimtys visą laiką didėjo. 2002 metais buvo peržengta 10 mlrd. litų riba. Iki įstojimo į Europos Sąjungą TUI pastoviai augo, tiesa, nelabai sparčiai. Lyginant 2000 ir 2004 metus, TUI padaugėjo 1,7 karto. Lietuvai prisijungus prie ES, TUI į šalį gerokai padaugėjo. Tai būtų galima sieti su išaugusiu pasitikėjimu šalimi, su laisvesniu kapitalo judėjimu. Tiesioginės užsienio investicijos 2005 m. sausio 1 d. sudarė 16,2 mlrd. litų ir per 2004 m. padidėjo 15,4 procento. 2006 - 2007 metais matomas staigus TUI srautų padidėjimas. Tai buvo sąlygota lengvų kreditų pasiekiančių šalį. Vien jau bankų reinvestavimas davė tam didelį pagrindą. Lyginant 2007 m. su 2004 m. TUI srautai išaugo daugiau nei 2 kartus. 2008 metų pradžioje, buvo gauta TUI daugiausiai per visą nagrinėjamą laikotarpį - 35,5 mlrd. litų, t.y. daugiau nei 4 kartus didesnis srautas lyginant su nagrinėjamo laikotarpio pradžia. Būtinai paminėti, kad būtent tokie dideli srautai ir nesugebėjimas jų tinkamai panaudoti ir suformulavo ekonominius burbulus šalyje. 2008 metais pasaulyje prasidėjusi finansų krizė pasiekė ir Lietuvą. Kaip matyti 7 paveiksle, 2009 metais TUI apimtys sumažėjo. Išankstiniais Statistikos departamento duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos 2010 m. sausio 1 d. sudarė 33,7 mlrd. litų ir buvo 5,1 procento didesnės nei 2009 m. sausio 1 d. (32 mlrd. Lt). Didžiausias teigiamas tiesioginių užsienio investicijų pokytis lyginant su praėjusiais metais užfiksuotas 2006 m. pradžioje, kuomet investicijos išaugo apie 47 proc. Vienintelis neigiamas TUI pokytis - 2009 m. lyginant su 2008 m., tuomet investicijų sumažėjo apie 9 proc. TUI pokyčiai pavaizduoti 7 paveiksle.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę į šalį pamažu, bet pradėjo plūsti tiesioginės užsienio investicijos. Nors tai ir nenagrinėjamas laikotarpis, tačiau būtina paminėti, kad 1991 metais TUI vienam gyventojui teko tik 9 Lt (statistikos departamento duomenimis). TUI vienam gyventojui tendencijos matomos 8 paveiksle.

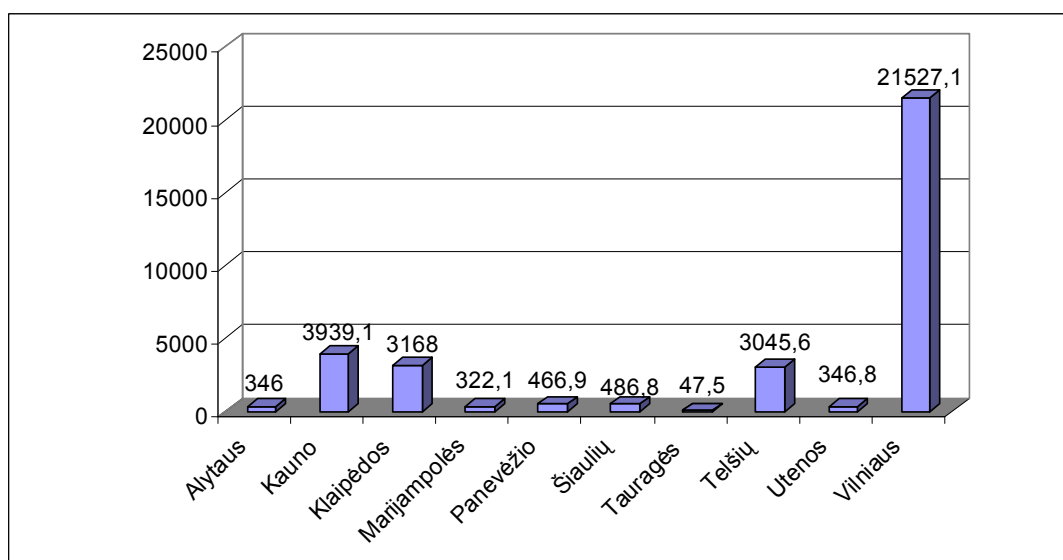

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

8 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui metų pradžioje, Lt

Nagrinėjama laikotarpis, t.y. nuo 2000 metų, kuomet TUI vienam gyventojui teko 2350 Lt iki pat 2008 metų, kai įvyko lūžis ir buvo peržengta 10 000 Lt riba, TUI vienam gyventojui pastoviai didėjo. Iki 2005 m. kilimas nebuvo staigus, investicijos augo palaipsniui. 2006 - 2007 metais matomas ženklus TUI padidėjimas. Tai galima sieti su ekonominiu augimu, artėjimu link ekonomikos perkaitimo. Tačiau tuo metu tai buvo vertinama kaip labai teigiamas veiksnys, sąlygojantis naujų darbo vietų kūrimą, gamybos skatinimą, vartojimo aktyvumą ir t.t. Kadangi TUI apimtys šalyje 2009 m. sumažėjo, tai TUI vienam gyventojui sumažėjo taip pat. Preliminariais Statistikos departamento duomenimis, 2010 m. vienam gyventojui teko 10 122 Lt.

Toliau vertėtų atkreipti dėmesį į tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymą pagal apskritis (žr. 9 pav.).

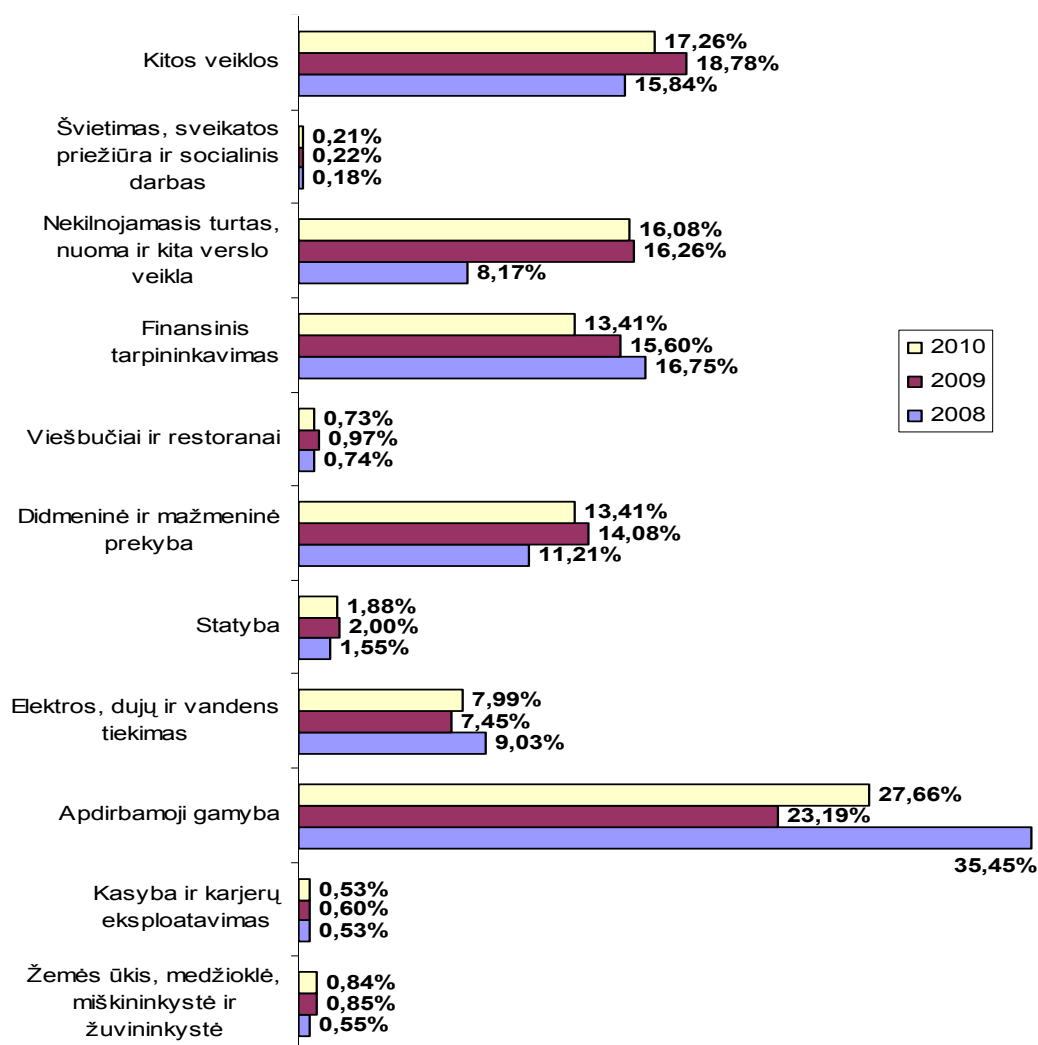
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

9 pav. Tiesioginės užsienio investicijos 2010 m. pradžioje pagal apskritis mln. Lt.

Nors nuo 2010 m. liepos 1 d. buvo įvykdyta apskričių reforma, t.y. panaikintas tarpinis centrinės valdžios lygmuo - apskrities viršininkai, tačiau apskritys kaip teritorijos administraciniai vienetai nebuvo panaikintos.

Statistikos departamento duomenimis, daugiausia tiesioginių užsienio investicijų - 21,52 mlrd. litų (63,7 proc.) - teko Vilniaus apskrčiai, Kauno - 3,94 mlrd. litų (11,5 proc.), Klaipėdos - 3,17 mlrd. litų (9,9 proc.), Telšių - 3,05 mlrd. litų (9,2 proc.). Tarp mažiausiai pritraukiančių investicijas regionų vis dar išlieka Tauragės apskritis - 47,5 mln. litų (0,1 proc.), Marijampolės - 322,1 mln. litų (0,9 proc.), Utenos - 346,8 mln. litų (1 proc.), Alytaus - 346 mln. litų (1 proc.). Lyginant su 2009 m. pradžia, tiesioginės užsienio investicijos padidėjo Telšių, Kauno, Marijampolės apskrityse, sumažėjo - Vilniaus, Panevėžio, Alytaus apskrityse.

Toliau analizuojama kaip pasiskirstė TUI apimtys pagal ekonominės veiklos rūšis (žr. 10 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

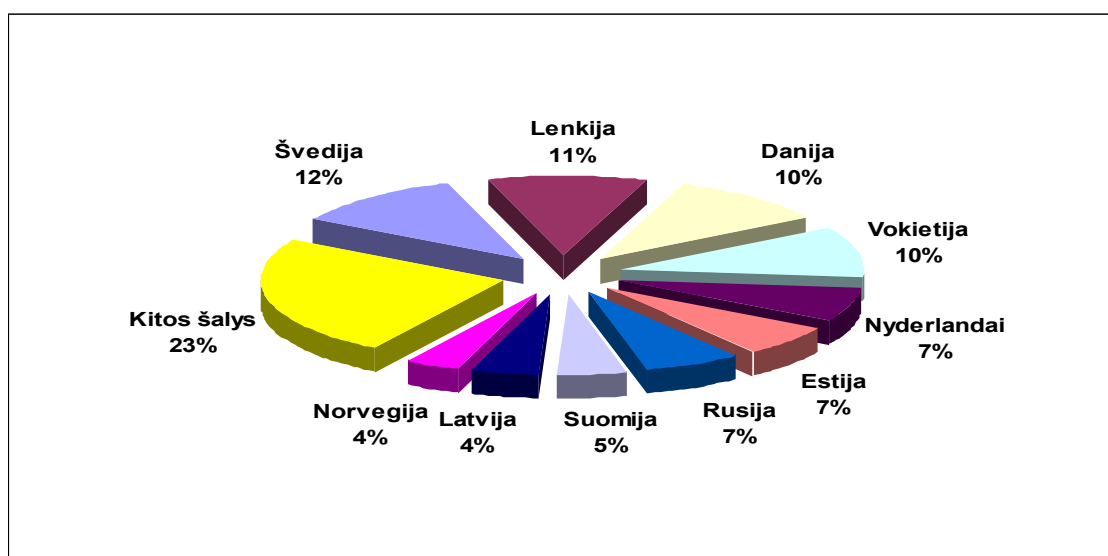
10 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis 2008-2010 metų pradžioje

Lyginamaisiais metais daugiausia investicijų buvo pritraukta į apdirbamąją gamybą. 2008 metų rodiklis yra didžiausias - 35,45 proc. (12,6 mlrd. Lt), o 2010 metų pradžioje jis buvo 27,66 proc. (9,2 mlrd. Lt) Apdirbamojoje gamyboje daugiausia investuota į rafinuotų naftos produktų ir chemijos gaminių gamybą bei maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą. Visais metais mažiausiai investicijų sulaukia švietimo, sveikatos priežiūros bei socialinio darbo sektorius. Kiekvienais metais į jį vidutiniškai investuojama tik 0,2 proc. visų TUI per metus.

Kaip teigiama „Investicijų skatinimo strategijoje 2010 - 2010 m.“, Lietuva neatsilieka nuo pasaulinių tendencijų ir bendroje tiesioginių užsienio investicijų projektų struktūroje sulaukia vis daugiau investicinių projektų į paslaugas nei į gamybą. 2008 metais TUI projektų verslo paslaugų sektoriuje įgyvendinta daugiau nei gamybos projektų. Lietuvoje paslaugų projektų sukuriama vertė yra 2,5 karto didesnė nei gamyboje. 2003 - 2009 metais vienai sukurtai darbo vietai Lietuvoje teko 4600 litų investicijų, o paslaugų sektoriaus projektuose - vidutiniškai 11700 litų.

Analizuojant tik šiuos metus, tendencijos išlieka panašios. Statistikos departamento duomenimis 2010 m. sausio 1 d. daugiausia investuota buvo į apdirbamąją gamybą - 27,66 proc., nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones - 16,08 proc., finansinį tarpininkavimą - 13,41 proc., didmeninę ir mažmeninę prekybą - taip pat 13,41 proc., elektros dujų ir vandens tiekimą - 7,99 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų. 2010 m. labiausiai padidėjo investicijos į apdirbamąją gamybą - 4,47 proc. daugiau nei 2009 m. pradžioje, o sumažėjo į finansinio tarpininkavimo sektorių - 2,19 proc. mažiau nei 2009 m. pradžioje.

Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų tendencijas Lietuvoje, būtina aptarti ir kokios šalys daugiausiai investuoja (žr. 11 pav.).

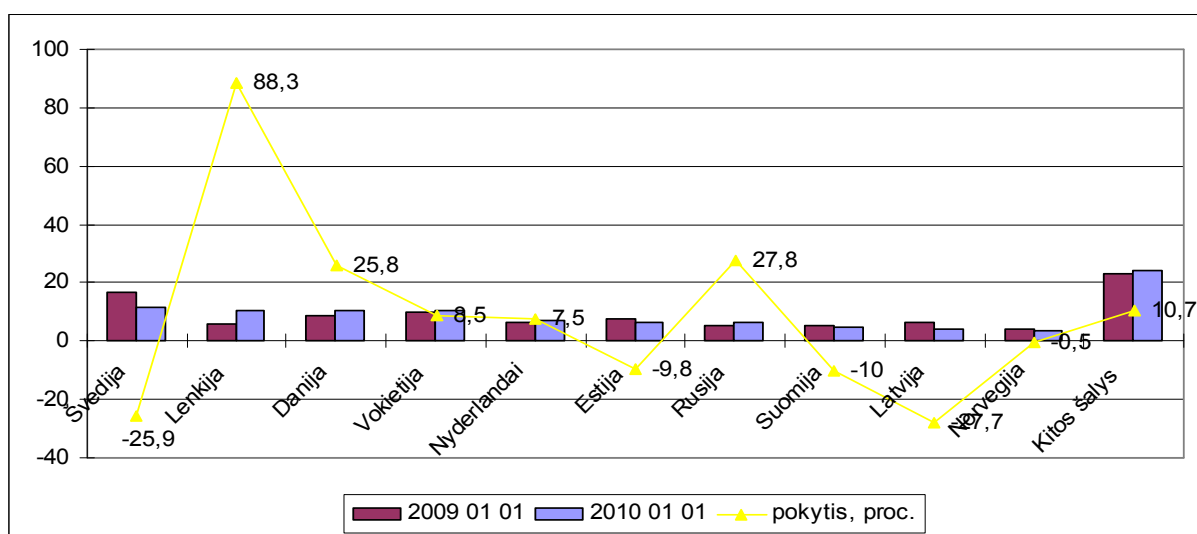

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis

11 pav. Pagrindinės šalys investuotojos metų pradžioje

Per 2009 metus tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje padidėjo 5,34 proc. ir šių metų sausio 1 d. sudarė beveik 33,7 mlrd. Litų. Statistikos departamento duomenimis, daugiausia yra investavę Švedijos investuotojai - 3,93 mlrd. litų (11,8 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Lenkijos - 3,49 mlrd. litų (10,5 proc.), Danijos - 3,47 mlrd. litų (10,4 proc.), Vokietijos - 3,45 mlrd. litų (10,4 proc.), Nyderlandų - 2,27 mlrd. litų (6,8 proc.), Estijos - 2,16 mlrd. litų (6,5 proc.), Rusijos - 2,15 mlrd. litų (6,5 proc.), Suomijos - 1,58 mlrd. litų (4,7 proc.).

Tiesioginės investicijos iš 27 ES valstybių narių sudarė 26,2 mlrd. litų (78,7 proc.), iš NVS šalių - 2,33 mlrd. litų (7 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų). 12 paveiksle pateiktas TUI apimčių, iš pagrindinių šalių investuotojų, pokytis per 2009 - 2010 metus.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis

12 pav. Pagrindinių šalių investuotojų investicijų pokytis

Kaip matyti 12 paveiksle, tiesioginių užsienio investicijų sumažėjo iš pagrindinės investuotojos - Švedijos, taip nutiko dėl šios šalies bankų Lietuvoje padarytų milijoninių atidėjinių, sumažinusių bankų nuosavą kapitalą. Per metus ji investavo 25,9 proc. mažiau, tačiau išliko pirmoje vietoje tarp investuojančių šalių. Investicijų kiekis taip pat mažėjo iš Estijos, Latvijos, Suomijos bei Norvegijos. Labiausiai padidėjo investicijų srautai iš Lenkijos, net 88 proc. Taip pat bent ketvirtadaliu daugiau investavo Danija ir Rusija. Būtina paminėti ir tai, kad esant labai mažai Lietuvos rinkai, užtenka ir vieno stambiaus sandorio, kad taptum didžiausiu investuotoju (pvz., taip nutiko 2007 m. Lenkams įsigijus „Mažeikių naftą“).

Vienais didžiausių investuotojų galima būtų paminėti įmones, pateiktas 5 lentelėje.

5 lentelė. Didžiausi investuotojai Lietuvoje

Investuotojas	Investuotojo šalis	Vietinis įmonės pavadinimas	Ekonominės veiklos sektorius	Investuotas kapitalas (mln. EUR)
Gazprom	Rusija	Lietuvos Dujos	Kuro ir energijos pramonė	380,41
PKN Orlen	Lenkija	Orlen Lietuva	Kuro ir energijos pramonė	259,56
Thermo Fisher Scientific	Kanada	Fermentas	Molekulinė biologija	202,7
Kesko Food	Suomija	Rimi Lietuva	Mažmeninė prekyba	191,48
Conversbank Financial Group	Rusija	Bankas Snoras	Finansinis tarpininkavimas	177,2
Skandinaviska Enskilda banken	Švedija	SEB bankas	Finansinis tarpininkavimas	109,04

Šaltinis: VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ <http://www.lda.lt/en/KeyForeignInvestors.html>

Pagal šioje lentelėje pateikiamus duomenis - didžiausias investuotojas yra Gazprom, kuris į Lietuvą atėjo 2004 metais, įsigydamas 34 proc. Lietuvos dujų akcijų. Lenkijos PKN Orlen tiesioginių užsienio investicijų tiekėja Lietuvai yra nuo 2006 m. Nors Švedija yra daugiausiai Lietuvoje investuojanti valstybė, stambiausių investuotojų sąrašė ji yra tikrai šeštoje vietoje. Išsamesnė didžiausių Lietuvos investuotojų lentelė pateikiama 3 priede. 2010 metais į Lietuvą atėjo du dideli investuotojai - tai Western Union (JAV) ir Barclays Bank (Didžioji Britanija).

3.3. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje priklausomybės tyrimas

Teorinėje dalyje aptarus TUI lemiančius veiksnius, tikslinga išanalizuoti kaip konkretūs ekonominiai rodikliai veikia TUI į Lietuvą. Kaip buvo minėta, užsienio investuotojai perkelia savo kapitalą į kitas šalis tikėdamiesi išsivirti naujose rinkose ir/arba norėdami sumažinti gamybos kaštus. Investuotojui, norinčiam išsivirti naujoje rinkoje yra svarbus ekonominis šalies potencialas, jam vertinti pasirinktas sukuriamas BVP vienam gyventojui, bei nedarbo lygis, kuris taip pat gerai atspindi šalies ekonominę būklę. Investuotojui, norinčiam sumažinti gamybos kaštus, svarbu yra gamybos rodikliai. Labai dažnai jie siejami su darbo jėga. Kuo pigesni darbo jėga - tuo mažesni gamybos kaštai, taigi tam pasirinktas vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis. Ruplienė D. (2010) teigia, kad TUI taip pat priklauso ir nuo ekonominio atvirumo lygio. Jam vertinti pasirinkome eksportą ir importą.

TUI apimčių priklausomybės nustatymui nuo kitų ekonominių rodiklių (nedarbo lygio, BVP vienam gyventojui to meto kainomis, eksporto, importo ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio) naudojama koreliacinė ir regresinė analizė, kurios atliekamos naudojant 2000 - 2010 m.

ketvirtinius duomenis. 2010 m. duomenys imami iki II ketvirčio, nes ne visi vėlesni jau yra paskelbti. Pradiniai statistiniai duomenys pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Pradiniai statistiniai duomenys koreliacijos ir regresijos skaičiavimams

LAIKOTARPIS		TUI (Lt)	NL (proc.)	BVP*	Eksportas (Lt)	Importas (Lt)	VDU (Lt)
		Y	X1	X2	X3	X4	X5
2000	I	8252119	15,5	2971,506	3486775	4769037	1028,5
	II	8372633	16,0	3305,557	3271588	5067347	1065,5
	III	8728983	16,8	3346,644	3735677	5192969	1057,5
	IV	9053981	17,0	3445,807	3699157	5847517	1073,2
2001	I	9337259	17,0	3153,208	4055305	5481971	1041,1
	II	9549252	16,9	3521,765	4412610	5975277	1066,7
	III	10167296	16,2	3591,733	4270051	5758770	1067,7
	IV	10458524	15,6	3704,204	4379197	7025255	1087,1
2002	I	10661933	14,9	3288,256	4066635	5844948	1088,9
	II	10741813	13,5	3783,706	5121765	7254797	1113,4
	III	12048551	12,7	3943,032	4926980	6637566	1127,4
	IV	12586722	12,8	3994,672	5002061	7741468	1145,1
2003	I	13183796	12,7	3670,874	5051594	6526111	1125,4
	II	13783663	13,3	4090,441	4921547	7115967	1163,8
	III	14046444	12,2	4289,144	5504673	7347621	1174,9
	IV	13262870	11,6	4439,445	5784817	8448285	1207,9
2004	I	13699420	12,2	3936,521	5520812	7291648	1145,9
	II	14363865	11,6	4505,284	6114965	8553283	1222,1
	III	14977683	11,2	4763,372	6733170	8894422	1260,8
	IV	15365670	10,6	5044,284	7450208	9644272	1310,2
2005	I	16192560	9,5	4410,179	6820187	8432393	1269,8
	II	19743919	8,7	5194,625	7795162	10698008	1331,5
	III	22068799	7,8	5607,479	8561954	11257219	1379,1
	IV	25513702	7,1	5893,175	9589948	12764278	1453,4
2006	I	23895790	5,8	5107,476	9074904	11860540	1437
	II	24669255	5,7	5966,443	10135027	13352810	1519,7
	III	24186886	6,2	6542,514	10026454	13928831	1653,5
	IV	25200157	4,9	6776,72	9651949	14132406	1731,3
2007	I	28924600	4,4	6063,752	9654878	13716008	1737,8
	II	31997040	4,2	7210,161	10941983	15867567	1826,3
	III	33517800	4,4	7887,654	11562609	15967546	1949,8
	IV	35002970	4,4	8068,531	11032911	15952396	2052
2008	I	35503930	4,2	7275,044	12559143	17986099	2151,3
	II	34914930	4,5	8586,285	14912890	19586540	2236,8
	III	34886690	6,5	8891,833	15560744	19586784	2319,9
	IV	34369880	8,2	8444,971	12478194	15846925	2319,1
2009	I	32040440	11,1	6354,757	9490787	10543888	2193,1
	II	32532020	13,5	7184,529	9543637	10838272	2172,6
	III	33413780	14,4	7012,231	10611767	11934903	2142,2
	IV	34424230	15,9	6856,376	11085812	11993963	2118,3
2010	I	33695860	17,2	6142,654	10546718	11943437	2031,2
	II	33254430	18,2	7190,946	13104916	14561353	2055,8

* vienam gyventojui, to meto kainomis, litais

Šaltinis: sudaryta autorės naudojantis Lietuvos statistikos departamento ir Eurostato duomenimis

3.3.1. Tiesioginių užsienio investicijų priklausomybės nuo ekonominių rodiklių (koreliacinė bei porinė regresinė) analizė

Pirmiausiai, naudojantis 6 lentelėje pateiktais statistiniais duomenimis, buvo suskaičiuojama kiekvieno nepriklausomo kintamojo koreliacija su tiesioginėmis užsienio investicijomis. Skaičiavimo rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. Koreliacijos koeficientai

Rodiklis	Koreliacijos koeficientas
Nedarbo lygis	-0,54778 (5)
BVP 1 gyventojui	0,958492 (2)
Eksportas	0,954175 (3)
Importas	0,909158 (4)
Vidutinis darbo užmokestis	0,97169 (1)

Pagal apskaičiuotus koreliacijos koeficientus galima vertinti ekonominių rodiklių įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Koreliacijos koeficientų reikšmingumo lentelė pateikta metodologinėje dalyje (38 psl.). Labai stiprus ryšys yra netgi tarp keturių pasirinktų rodiklių. Reikšmingumo tvarka jie išsidėsto sekančiai: vidutinis darbo užmokestis, BVP vienam gyventojui, eksportas bei importas. Tyrimo metu nustatytas vienas atvirkštinis, tačiau tik vidutinio stiprumo ryšys - tarp TUI ir nedarbo lygio. Vadinasi, didėjant nedarbo lygiui šalyje, mažėja tiesioginių užsienio investicijų atėjimas.

Statistinis ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų ir kiekvieno iš keturių nepriklausomų kintamųjų (BVP vienam gyventojui, eksporto, importo ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio) yra labai stiprus, todėl šiuos nepriklausomus kintamuosius įtrauksime į daugianarės tiesinės regresijos modelį. Tačiau pirmiausiai porinės regresijos analizės pagalba nustatysime priklausomybes tarp Y ir $X1$, $X2$, $X3$, $X4$. Porinės regresinės analizės tikslas - nustatyti stochastinio ryšio tarp dydžių X ir Y formą ir analitinę išraišką. Tai daroma parenkant kreivę, geriausiai aprašančią statistinių taškų visumą, ir įvertinant šios kreivės adekvatumą realiai padėčiai.

Tolesniems skaičiavimas atlikti pasirinkti šie veiksniai: BVP vienam gyventojui, eksportas, importas ir vidutinis bruto darbo užmokestis, kadangi jų ryšys su tiesioginėmis užsienio investicijomis yra didžiausias iš nagrinėjamų veiksnių. Matematinė ryšio išraiška nustatoma pagal statistinius duomenis ieškant kreivės lygties koeficientų mažiausių kvadratų metodu ir tikrinant kreivės adekvatumą realiai padėčiai. Šiame tyrime pasirinktas kreivės pavidalas - tiesė. Ieškant ryšio tarp X ir Y tiesės pavidalu, bus naudojama metodologinėje dalyje nurodyta (6) regresijos lygtis

Koeficientai a_0 ir a_1 yra apskaičiuojami pagal tam tikras formules arba MS Excel funkcijas:

$$a_0 \text{ pagal šią formulę: } a_0 = \frac{\sum y}{n} - \frac{a_1 \sum x_i}{n} \quad (13)$$

$$a_1 \text{ pagal šią formulę: } a_1 = \frac{n \sum x_i y - \sum x_i \sum y}{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} \quad (14)$$

Apskaičiuoti koeficientai a_0 ir a_1 pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. Regresijos lygčių koeficientai

$Y_1 = 5,5543 x_1 - 8801,7$
$Y_2 = 2,8509 x_2 - 1538,6$
$Y_3 = 2,1843 x_3 - 1825,5$
$Y_4 = 21,73 x_4 - 11919$

Lygtis Y_1 parodo priklausomybę tarp tiesioginių užsienio investicijų ir BVP vienam gyventojui; lygtis Y_2 - tarp TUI ir eksporto, lygtis Y_3 rodo priklausomybę tarp TUI ir importo; lygtis Y_4 - tarp TUI ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio. Toliau pateikti grafikai, kurie atspindi tieses Y_1 , Y_2 , Y_3 ir Y_4 .

Tam, kad įvertintume gautų analitinių išraiškų adekvatumą realiai padėčiai, reikia palyginti lentelinį Stjudento kriterijų su apskaičiuotaisiais kiekvienam pasirinktam veiksniai. Jei apskaičiuotas santykis didesnis už lentelinį, tai regresijos lygtys adekvačiai atspindi realią padėtį. Rezultatai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė. Koeficientų ir T statistikų rezultatai

	BVP vienam gyventojui	Eksportas	Importas	VDU
	X1	X2	X3	X4
a_0	-8801,653193	-1538,564472	-1825,473751	-11919,361580
a_1	5554,306104	2,850882	2,184258	21,729857
T Stat	13,50415847	12,24070755	10,51486343	13,09976793
T kr	2,019540948			

Iš lentelėje pateiktų rezultatų matome, kad visi apskaičiuoti Stjudento kriterijai yra didesni už lentelinį, vadinasi prieš tai analizuotos regresijos lygtys yra reikšmingos ir atspindi realią padėtį.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad šių ekonominių rodiklių ir TUI priklausomybė patvirtina moksliniuose darbuose apžvelgiamas prielaidas, kad gamybos kaštų mažinimas, ekonomikos atvirumas bei jos augimo potencialas skatina užsienio investuotojus perkelti

savo kapitalą į šalis nerezidentės. Tiesiogines užsienio investicijas teigiamai veikia tiek BVP vienam gyventojui, tiek eksportas bei importas, tiek vidutinis darbo užmokestis.

3.3.2. Makroaplinkos veiksnių vertinimas

Remiantis 2.2. skyriuje sudaryta ir pateikta makroaplinkos vertinimo metodika, tyrimo metu bus analizuojama ekonominė ir technologinė aplinkos, nes būtent jos yra labiausiai susijusios su tiesioginių užsienio investicijų pritraukimu. Analizei pasirinkti 5 ekonominę aplinką indikuojantis rodikliai: BVP (E1), infliacija (E2), nedarbo lygis (E3), valiutos kursas (E4), palūkanų norma (E5) ir 4 rodikliai, indikuojantys technologinę aplinką - technologinis lygis (T1), inovacijų taikymas (T2), mokslinė pažanga (T3), vartotojų inertiškumas (T4). Šių rodiklių palankumą TUI pritraukimui vertino 6 ekspertai.

Apklausoje metu ekspertai makroekonominių bei technologinių rodiklių (kriterijų) įtaką vertino esamai 2010 m. situacijai. Kuo mažesnis balas – tuo palankiau vertinama įtaka. Reikšmingumo vertinimui pasirinkta skalė nuo 0 iki 1 ir visų reikšmingumo suma turi būti lygi 1.

Pirmiausiai buvo sudarytos ekspertinio vertinimo matricos 2010 m. situacijai. Jos pateiktos 5 ir 6 lentelėse. Lentelėse taip pat pateikiami duomenys apie ekonominės bei technologinės aplinkos veiksnių įtaką TUI ir jų reikšmingumą.

10 lentelė. 2010 m. ekonominės aplinkos ekspertų nuomonių suvestinė lentelė

Ekspertai Objektai	1	2	3	4	5	6	Rangų vidurkis	Reikšmingumai
E1	2	1	1	1	1	1	1,17	0,32
E2	3	4	4	2	2	2	2,83	0,14
E3	2	4	4	3	2	2	2,83	0,14
E4	2	2	3	3	3	2	2,5	0,15
E5	1	2	1	2	1	2	1,5	0,25

Šaltinis: sudaryta autorės pagal ekspertų apklausos rezultatus

11 lentelė. 2010 m. technologinės aplinkos ekspertų nuomonių suvestinė lentelė

Ekspertai Objektai	1	2	3	4	5	6	Rangų vidurkis	Reikšmingumai
T1	2	2	1	2	1	1	1,5	0,3
T2	2	2	1	2	2	2	1,83	0,25
T3	1	2	1	3	2	2	1,83	0,25
T4	2	3	2	3	3	3	2,67	0,2

Šaltinis: sudaryta autorės pagal ekspertų apklausos rezultatus

Tačiau 10 ir 11 lentelėse pateiktus duomenis tikslinga plačiau analizuoti tik įsitikinus, kad ekspertų nuomonės yra suderintos. Tuo tikslu bus skaičiuojamas Kendall konkordancijos koeficientas. W reikšmė, suskaičiuota pagal (3) formulę, yra lygi 0,48, o atitinkama χ^2 reikšmė lygi 11,52 ir yra didesnė už kritinę reikšmę - 9,49, su $\nu = 5 - 1 = 4$ laisvės laipsniu ir reikšmingumo lygmeniu $\alpha = 0,05$, t. y. ekspertų nuomonės suderintos. Lygiai taip pat skaičiuojamas ir technologinės aplinkos ekspertų vertinimų suderinamumas. (χ^2 apskaičiuota pagal $\chi^2 = Wr(m-1)$ (15))

Įsitikinus, kad ekspertų nuomonės suderintos, galima plačiau analizuoti ekspertinės apklausos metu gautus rezultatus. Iš 10 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad kaip didžiausią įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms turintys įvardinti BVP ir palūkanų norma. Bendra šio BVP rangų suma - 7, o vidurkis - 1,17. Taip pat palankiai buvo įvertinta palūkanų norma, jų rangų suma - 9, o vidurkis lygūs 1,5. Iš paminėtų veiksnių, mažiausiai įtakojančiais TUI, ekspertai renka infliaciją ir nedarbą, jų rangų vidurkis lygus 2,83.

Iš technologinės aplinkos, kaip labiausiai įtakojantis TUI, įvardinamas technologinis lygis. Jo rangų suma - 9, o vidurkis - 1,5. Kaip mažiausią įtaką iš išvardintų veiksnių darantis, pasirinktas vartotojų inertiškumas. Jo rangų suma - 15, o rangų vidurkis - 2,67.

Pagal gautus rezultatus sudaromos ekonominės bei technologinės aplinkos vertinimo lygtys:

$$E_{2010} = 1,17*0,32+2,83*0,14+2,83*0,14+2,5*0,15+1,5*0,25 = 1,9168$$

$$T_{2010} = 1,5*0,3+1,83*0,25+1,83*0,25+2,67*0,2 = 1,899$$

Iš šiomis lygtimis apskaičiuotų rezultatų matyti, kad tiek ekonominė, tiek technologinė aplinkos įtakoja tiesioginių užsienių investicijų pritraukimą. Remiantis apskaičiuotais rezultatais – technologinė aplinka daro didesnę įtaką nei ekonominė. Kartu atliekamas kompleksinis makroaplinkos vertinimas pagal šiuos du komponentus. išlaikant sąlygą, kad jų reikšmingumo koeficientų suma turi būti lygi 1. Taigi jų reikšmės proporcingai paskirstytos taip: $k_e = 0,45$; $k_t = 0,55$, taigi:

$$M = 0,45*1,9168+0,55*1,899 = 1,457$$

Vadinasi, vertinant kartu ekonominę ir technologinę aplinkas, jos labai įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į šalį.

3.3.3. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje prognozavimas

Norint atlikti gilesnę tiesioginių užsienio investicijų, pasiekiančių Lietuvą, analizę, buvo nuspręsta išnagrinėti tiesioginių užsienio investicijų tendencijas ir prognozuoti jų perspektyvas. Šiam tikslui įgyvendinti buvo pasirinktas daugianarės regresijos analizės metodas, kurio taikymas išsamiau aptartas metodologinėje darbo dalyje.

Tiesioginių užsienio investicijų rodiklis analizėje naudojamas kaip priklausomas kintamasis, o BVP vienam gyventojui, eksportas, importas bei VDU naudojami kaip nepriklausomi kintamieji. Daugianarės regresijos lygčiai sudaryti naudojami duomenys pateikti 6 lentelėje 59 psl.

Ankstesniame poskyryje buvo įvertintas tiesioginių užsienio investicijų ryšio stiprumas su pasirinktais veiksniais. Visi koreliacijos koeficientai buvo gauti didesni nei 0,5, vadinasi tarp TUI ir kitų ekonominių veiksnių yra stipri priklausomybė. Pereinama prie daugianarės regresinės analizės. Ji leidžia nustatyti koreliacinio ryšio pobūdį ir aprašyti priklausomojo kintamojo reikšmių priklausomybę nuo nepriklausomų kintamųjų reikšmių matematine formule ir prognozuoti šio kintamojo reikšmes.

Pirmajame etape, sudarant regresijos lygtį, įtraukus visus veiksnius, buvo nustatyta, jog mažiausias dalinis koreliacijos koeficientas ir didžiausia t statistikos reikšmė, yra tarp TUI ir nedarbo lygio, todėl pastarasis buvo pašalintas iš modelio. Norint apskaičiuoti daugianarę regresijos lygtį, reikia apskaičiuoti visų nepriklausomų kintamųjų koeficientus. Jie apskaičiuojami LINEST funkcijos pagalba. Apskaičiuoti koeficientai pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė. Nepriklausomų kintamųjų koeficientai daugianarėje regresijoje

Linest	a4	a3	a2	a1	a0
a _m	14,7449423	0,260896113	0,76599706	123,545256	9457,598165
D=R ²	0,96360078	2025,190593			
F	244,876296	37			

Daugianaris determinacijos koeficientas R² rodo nagrinėjamų veiksnių - BVP vienam gyventojui, eksporto, importo bei vidutinio darbo užmokesčio - grupės ryšio stiprumą su tiesioginėmis užsienio investicijomis. Jis įvertina bendrą veiksnių įtaką rezultatui. Kaip matyti 12 lentelėje, determinacijos koeficientas yra 0,96, vadinasi gauta lygtis yra reikšminga. Taip pat gauta Fišerio kriterijaus reikšmė (244,8762) buvo lyginama su, MS Excel funkcija FINV, apskaičiuota kritine reikšme (2,62). Kritinė reikšmė yra mažesnė už lentelinę, vadinasi galima teigti, kad nagrinėjama tiesinė regresinė lygtis yra adekvati realiai padėčiai ir egzistuoja tiesinė priklausomybė.

Pagal 12 lentelėje pateiktus koeficientus sudaroma regresijos lygtis:

$$Y = -9457,5981 - 123,5452X_1 + 0,7659X_2 + 0,2608X_3 + 14,7449X_4$$

Sudarius tiesinės regresijos lygtį, ją pritaikysime prognozėms. Pasinaudojus daugianarės regresijos lygtimi, galime apskaičiuoti tiesioginių užsienio investicijų dydį kitam, būsimam, laiko momentui (t+1), t.y. 2010 metams bei (t+2) - 2011 metams. Tam, kad galėtume prognozuoti tiesiogines užsienio investicijas 2011 metams, visų pirma reikia apskaičiuoti, kokie prognozuojami

BVP vienam gyventojui, eksporto, importo ir vidutinio bruto darbo užmokesčio rodikliai 2010 ir 2011 metams. Tam padaryti naudojamos Lietuvos banko ir finansų ministerijos skelbiamos prognozės (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. Prognozuojami ekonominių rodiklių pokyčiai

	BVP 1			
	gyventojui	Eksportas	Importas	VDU
2009	27407,89 Lt	40732003 Lt	45311026 Lt	2056 Lt
2010	0,5%	13,6%	15,3%	1967,7 Lt
2011	3,1%	5,2%	6,8%	2003,3 Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko ir finansų ministerijos skelbiamais duomenimis

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad yra tikimasi, jog 2010 - 2011 m. laikotarpiu didės BVP vienam gyventojui, eksportas bei importas augs 2010 metais, tačiau 2011 m. mažės, VDU 2010 m. mažės, o 2011 m. augs. Per prognozuojamus metus labiausiai turėtų kisti eksportas bei importas, mažiausiai VDU. Lyginant su 2009 m. VDU turės neigiamą pokytį.

Taigi, pasinaudojus sukurtu modeliu galime prognozuoti, jog 2011 metų pabaigoje, tiesioginių užsienio investicijų apimtyje Lietuvoje sieks *48 mlrd. Lt*, jeigu kiti suprognozuoti rodikliai pasieks prognozuojamą ribą.

Apskaičiuota regresijos lygtis paaiškina apie 96 proc. tiesioginių užsienio investicijų kaitos, todėl galima teigti, kad naudojantis šia regresijos lygtimi gauta prognozė yra patikima. Lietuvos bankas, patvirtinęs vidutinio laikotarpio makroekonominės prognozes, prognozavo, kad 2011 - aisiais metais tiesioginės užsienio investicijos turėtų didėti 11 proc. palyginus su 2010 m.

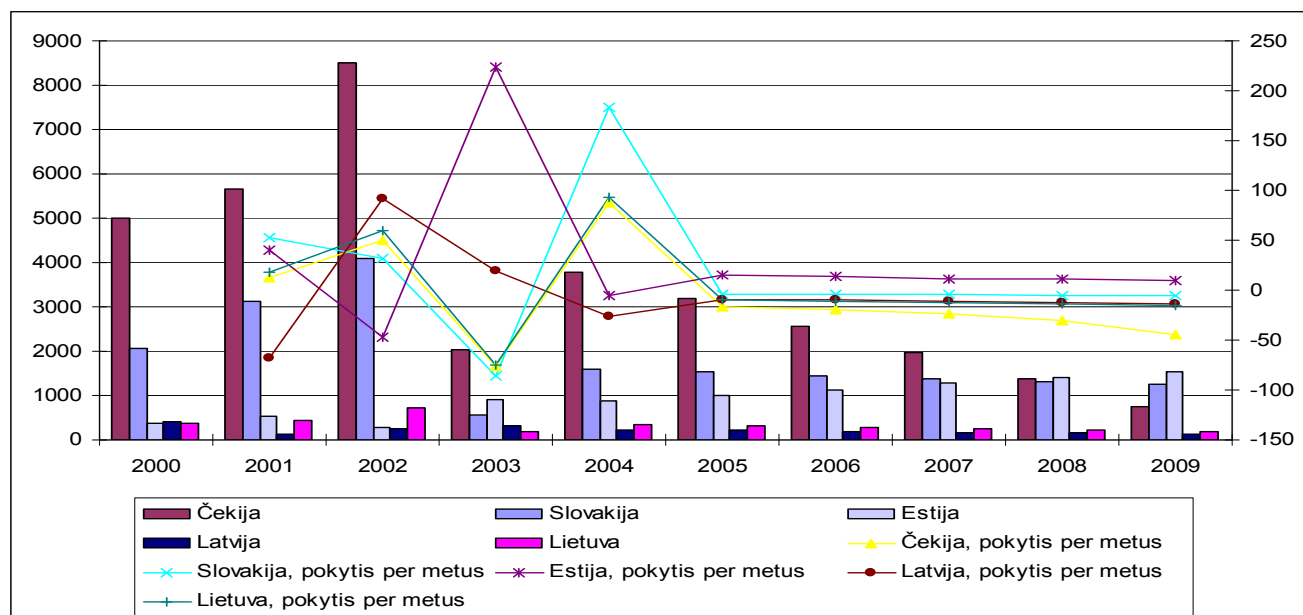
3.4. Lyginamoji Lietuvos investicinės aplinkos analizė

Dauguma valstybių stengiasi pritraukti kuo daugiau užsienio investicijų. Taip yra skatinamas šalies ekonominis augimas, sukuriama naujų darbo vietų, diegiama naujų technologijų ir pan. Yra labai svarbu suformuoti investuotojams patrauklų investicinį klimatą. Tam reikia palyginti Lietuvą su kitomis šalimis, kad būtų galima spręsti, ką reikėtų patobulinti, kad pralenktume savo konkurentes.

Norint įvertinti tiesiogines užsienio investicijas į šalį, neužtenka išanalizuoti vien tik tos valstybės tendencijų. Kad susidarytų bendras vaizdas, kaip atrodome kitų Europos valstybių kontekste, reikia analizuoti bei lyginti mums rūpimus veiksnius. Šiai lyginamajai analizei pasirinktos Latvija ir Estija, taip pat Čekija ir Slovakija. Visos šios šalys kartu (2004 m. gegužės 1 d.) įstojo į Europos Sąjungą, jos yra panašios savo dydžiu, vykdoma ekonomine politika, taip pat yra gana dažnai

lyginamos tarpusavyje bei laikomos konkurentėmis, bandant pritraukti tiesiogines užsienio investicijas. Lietuva kartu su Latvija yra pritraukusios mažiausiai TUI tarp naujų ES šalių.

Taigi *pirmasis etapas* (pagal metodologinėje dalyje pateiktą 6 pav. 40 psl.) - tiesioginių užsienio investicijų esančių lyginamose šalyse vertinimas. 13 paveiksle matyti kaip kito TUI ir koks jų pokytis lyginant su praėjusiais metais.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis World Bank duomenimis

13 pav. TUI (mln. dol.) analizuojamose šalyje tendencijos bei procentiniai pokyčiai

Kaip matyti 13 paveiksle, iki 2007 metų pagal pritraukiamas investicijas visą laiką pirmavo Čekija, antroji šalis - Slovakija, nors 2003 metais ji nusileido Estijai, tačiau visą kitą laikotarpį iki 2007 m. ją lenkė. Tarp Baltijos valstybių galima būtų išskirti Estiją, kurioje nuo pat 2002 m. pritraukiamų investicijų srautai augo, 2008 - 2009 m. ji netgi lenkė iki tol buvusias lyderėmis Slovakiją ir Čekiją. Tuo tarp Lietuvoje investuojama daugiau tik negu Latvijoje, nors 2003 m. buvo atvirksčiai. 2003 m. visose valstybėse sumažėjo TUI, tačiau 2004 m. jos vėl atsigavo. Tai būtų galima susieti su įstojimu į Europos sąjungą - investuotojų akyse, nagrinėjamų valstybių, rinkos tapo patrauklesnėmis, saugesnėmis, laisviau prieinamomis.

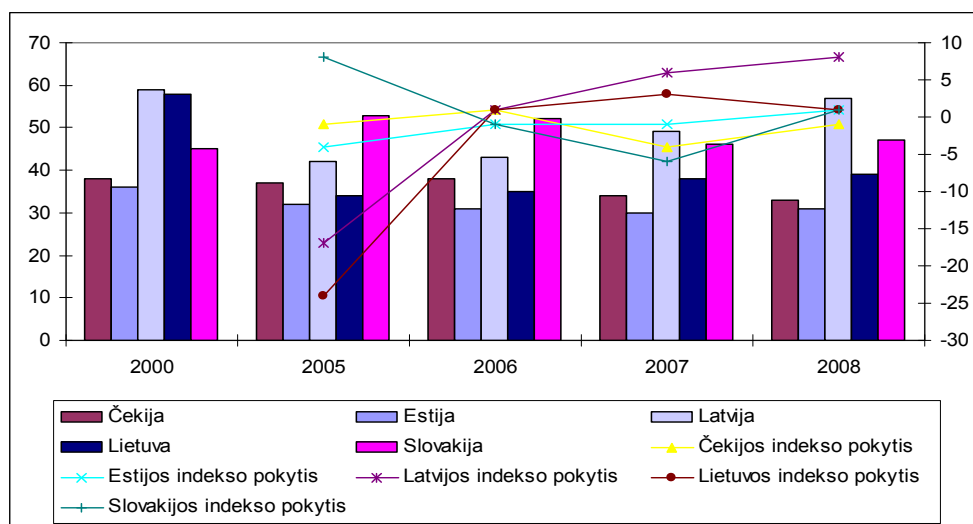
Staigiausi procentiniai TUI pokyčiai buvo 2003 m. Čekijoje ir Slovakijoje. Tuomet investicijų sumažėjo atitinkamai 76 ir 86 proc., taip pat galima paminėti ir Latviją, kurioje 2001 m. investicijos mažėjo 68 proc. Staigiausiai investicijos šoktelėjo 2003 m. Estijoje ir 2004 m. Slovakijoje (žr. 5 priedą). Tai dar nebūtinai reiškia, kad šalys susilaukė daug užsienio investuotojų, tiesiog tokiose mažose šalyje ir viena stambi užsienio investicija gali pakoreguoti rodiklius.

Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijas į Pabaltijo šalis, matoma, kad Lietuva ir Latvija mažiau patraukli užsienio investitoriams, Estija pranašesnė aukštesniu ekonominio išsivystymo lygiu.

Tačiau, nors pagal pritraukiamus TUI srautus Lietuva atsilieka nuo Estijos, tačiau pagal investicinių projektų skaičių Lietuva pirmauja. FDI Intelligence duomenimis, nuo 2003 m. sausio mėn. iki 2010 m. vasario mėn. Lietuvoje buvo įgyvendinti 247 investiciniai projektai, t.y. daugiau nei Estijoje (235).

Antrasis etapas - Lietuvos, Latvijos, Estijos, Čekijos ir Slovakijos lyginimas pagal tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksą, kurį skaičiuoja UNCTAD (Jungtinių tautų prekybos ir plėtros konferencija). Šis jų skaičiuojamas ir skelbiamas indeksas vertina keletą veiksnių (išskyrus rinkos dydį), kurie, kaip tikimasi, įtakoja ekonomikų patrauklumą užsienio investuotojams. Tai yra vidurkis dvylikos kintamųjų veiksnių (jie pateikiami 5 priede).

Šis indeksas rodo, kurią vietą pasaulyje, tarp 141 tiriamų šalių, užima Lietuva, Latvija, Estija, Čekija ir Slovakija. Kuo indeksas mažesnis, tuo šalis yra aukščiau kitų šalių kontekste, vadinasi, tuo daugiau galimybių pritraukti tiesiogines užsienio investicijas. Nagrinėjamų valstybių indeksai ir jų pokyčiai pavaizduoti 14 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis UNCTAD, World Investment Report 2010

14 pav. Tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksas

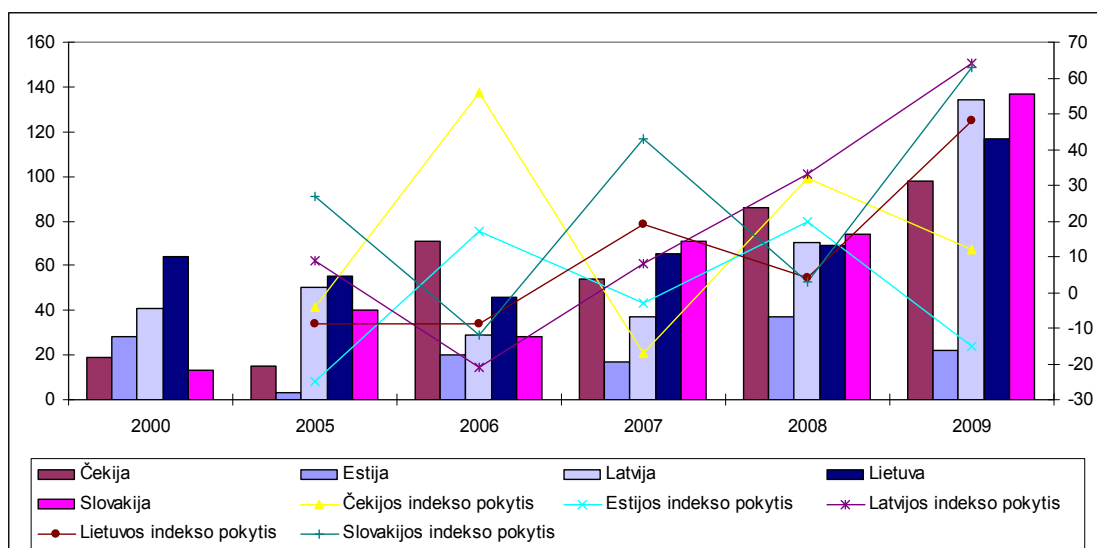
Kaip matome 14 paveiksle, duomenys yra tik iki 2008 metų, būtent iki šių metų jie skelbiami „World Investment Report 2010“ nurodant, kad 2009 metų duomenų nėra arba apie juos nėra atskirai pranešta.

Didžiausią potencialą pritraukti TUI, per nagrinėjamą laikotarpį, turėjo Čekija ir Estija, o nuo 2005 metų ir Lietuva. Dar kartą patvirtinamas faktas, kad Lietuva turėtų būti patraukli investuotojams, tačiau taip nėra. Ta šalis, Slovakija, kuriai tenka patys didžiausi TUI srautai, pagal šį reitingą, per paskutiniuosius du metus, lenkia tik Latviją. Didžiausias pokytis investicijų pritraukimo indekse, tarp nagrinėjamų šalių, fiksuojamas Lietuvoje. Nuo 2000 iki 2005 metų indeksas pasikeitė per 24 punktus. Labiausiai krito Slovakija nuo 2000 iki 2005 metų - per 8 pakopas. 2008 m. vienintelė Čekija pagerino

investicijų potencialą, visose kitose šalyse jis sumažėjo. Tam turėjo įtakos prasidėjusi pasaulinė finansų krizė.

Apibendrinant galima teigti, kad nebūtinai tos šalys, kurios turi didžiausią potencialą pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, jį išnaudoja. Akivaizdus pavyzdys yra su Lietuva. Pasauliniame kontekste ji vertinama teigiamai, tačiau investuotojai nesiryžta perkelti savo kapitalo į šalį.

Trečiasis etapas - Lietuvos, Latvijos, Estijos, Čekijos ir Slovakijos lyginimas pagal tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksą, kurį taip pat skaičiuoja UNCTAD. Šis indeksas reitinguoja šalis pagal pritrauktas TUI palygintas su jų ekonominiu dydžiu. Tai šalies indėlis į pasaulio BVP. Jeigu apskaičiuota indekso vertė yra didesnė už vieneta, tai rodo, kad šalis pritraukia daugiau TUI nei jos santykinis ekonominis dydis, o neigiama reikšmė reiškia, kad užsienio investuotojai neinvestuoja šiuo laikotarpiu. Indeksas taip fiksuoja apie TUI poveikį kitiems veiksniams. Šie kiti veiksniai gali būti įvairūs, pradedant nuo verslo aplinkos, ekonominio bei politinio stabilumą, gamtos išteklių, infrastruktūros ir t.t. 15 paveiksle matomos šio indekso kitimo tendencijos bei jo pokytis nagrinėjamose šalyse.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UNCTAD, World Investment Report 2010

15 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksas

Vertinant pagal tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo indeksą, nenuginčijama lydere yra Estija. Tik 2000 m. ją lenkė Čekija. Vadinasi, Estija pritraukia sąlyginai daug investicijų, skaičiuojant jų santykį su šalies dydžiu. Lietuva 2000 ir 2005 metais buvo vertinama prasčiausiai iš visų lyginamų šalių. 2006 metais Lietuva buvo pasiekusi aukščiausią reitingą, t.y. buvo 46-ta, per visą analizuojamą laikotarpį, tačiau tarp analizuojamų šalių buvo priešpaskutinė. 2008 metais Lietuva šių šalių kontekste buvo antra. Didžiausi reitingų kritimai - 2006 m. Čekija nukrito per 56 pozicijas, o 2009 m. Latvija - per 64. Labiausiai reitingai kilo, lyginant su praėjusiu laikotarpiu, Estijoje 2005 m. per 25 pozicijas ir Latvijoje 2006 m. - per 21.

Ketvirtasis etapas. Šalys lyginamos pagal World Bank skelbiamus „Ease of doing business“ reitingus. Yra reitinguojamos 183 pasaulio šalys, tarp jų ir mūsų nagrinėjamos. Šis indeksas, palyginus, yra ribotas. Jis neskaičiuoja rinkų dydžio, nevertina infrastruktūros paslaugų kokybės, išskyrus paslaugas, susijusias su prekyba per sienas, taip pat neanalizuoja turto apsaugos nuo vagysčių ir apiplėšimų, nenagrinėja šalių institucijų. Tačiau susidaryti tam tikrą nuomonę apie šalių investicinį klimata galima, taip pat galima ir palyginti kaip atrodo šalys, kitų 183-jų valstybių kontekste. Lietuvos, Latvijos, Estijos, Čekijos bei Slovakijos reitingai, pagal World Bank duomenis, pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos, Čekijos ir Slovakijos 2010 (2009) m. reitingai pagal World Bank sudaromą „Ease of doing business“

	Lietuva	Latvija	Estija	Čekija	Slovakija
„Ease of doing business“*	23 (26)	24 (27)	17 (17)	63 (82)	41 (40)
Verslo steigimas	87 (98)	53 (51)	37 (35)	130 (127)	68 (64)
Nuosavybės registravimas	7 (7)	57 (61)	13 (13)	47 (62)	9 (9)
Investuotojų apsauga	93 (92)	59 (57)	59 (57)	93 (92)	109 (108)
Mokesčiai	44 (50)	59 (56)	30 (29)	128 (121)	122 (120)
Užsienio prekybos sąlygos	31 (29)	16 (16)	4 (3)	62 (57)	102 (116)

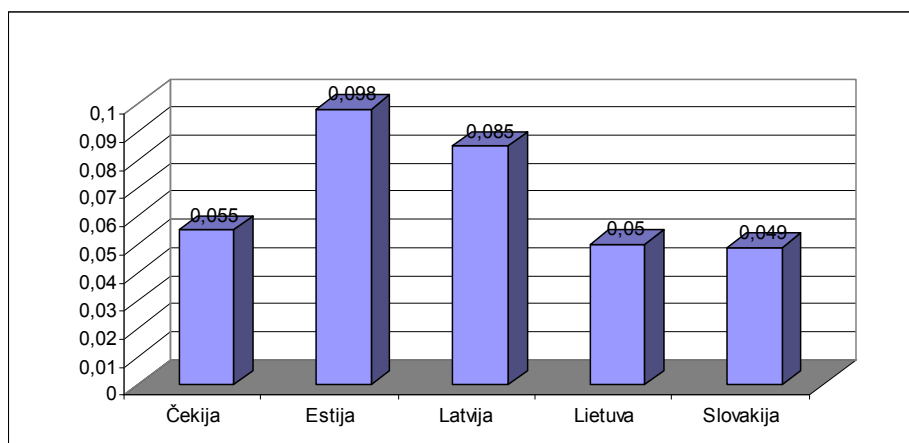
*lengvumas pradėti verslą

Šaltinis: Pasaulio Bankas, <http://www.doingbusiness.org/rankings>

Aukšto lygio rangavimas dėl verslo pradėjimo ir plėtojimo indekso, paprastai suprantamas kaip vertinimas verslo aplinkos, tam, kad ji labiau prisidėtų prie pagalbos pradžioje ir jau eksploatuojant įkurtą įmonę. Šis indeksas vertina šalis devyniose skirtingose srityse, sudarytose iš įvairių veiksnių analizavimo. Reitingai imami iš „Doing business 2011“ ataskaitos, kuri apima laikotarpį nuo 2009 birželio iki 2010 gegužės ir lyginami su atitinkamu praėjusių metų reitingu. Šalys yra lyginamos pagal lengvumą pradėti verslą, verslo steigimą, nuosavybės registravimą, mokesčius bei užsienio prekybos sąlygas. 14 lentelėje paryškinti reitingai tų šalių, kurios pagal šiuos išvardintus kriterijus lenkia kitas valstybes. Pirmoje vietoje yra Estija, Lietuva pirmuoja tik pagal nuosavybės įregistravimą (į kurį įeina laikas, per kurį įregistruojama, reikalingų procedūrų skaičius ir kaina). Lyginant su praėjusių metų laikotarpiu Lietuva ir Latvija daugiausiai pagerino savo reitingus, tuo tarpu Slovakijoje ir Čekijoje daugumoje sričių jie buvo sumažinti. Lietuva nuo Estijos pagal „Ease of doing business“ atsilieka per 6 pozicijas, tuo tarpu, prasčiausiai įvertinta Čekija - per 46, tačiau būtent šioje valstybėje, lyginant su praėjusiais metais, reitingas buvo padidintas daugiausiai. Nuo pirmaujančios Estijos Lietuva labiausiai

atsilieka verslo steigimo vertinime, kuriame vertinamas reikalingas procedūrų skaičius, laikas, per kurį įregistruojama įmonė, kaina bei įstatinis kapitalas, - per 50 pozicijų. Lietuva patenka į dešimtuką (žr. 7 priedą) Europos šalių pagal „Ease of doing business“ reitingą. Ji padarė didžiausią šuolį verslo pradėjimo ir mokesčių mokėjimo kategorijose. Lietuva yra tarp 6 Europos šalių (įskaitant Estiją, Vengriją, Slovėniją, Ispaniją ir Švediją), kurios pagerino tris ar daugiau sričių.

Penktajame etape lyginsime Lietuvą, Latviją, Estiją, Čekiją ir Slovakiją pagal dar vieną indeksą, kuris yra skaičiuojamas Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos OECD - tai FDI Restrictiveness Index (tiesioginių užsienio investicijų apribojimų indeksas). Šis indeksas vertina tam tikros šalies politiką TUI pritraukimo atžvilgiu, t.y., ar šalies ekonomika atvira investuotojams ar uždara. Skalė yra nuo 0 (be apribojimų investuotojams) iki 1 (investuotojai susiduria su draudimais). Kaip įvertintos nagrinėjamos šalys pavaizduota 16 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis OECD duomenimis

16 pav. Čekija, Estija, Latvija, Lietuva ir Slovakija pagal 2010 m. tiesioginių užsienio investicijų apribojimų indeksą

Prieš 2010 m. šis indeksas buvo skaičiuotas tik 2006 m., taigi šiuo atžvilgiu aptariama tik dabartinė šalių situacija tarptautinės organizacijos OECD vertinime. Kaip matyti, labiausiai atvira tiesioginėms užsienio investicijoms yra Slovakijos ekonomika, tačiau labai nedaug nuo jos atsilieka Lietuva ir Čekija. Tuo tarpu, pagal ankstesnius indeksus vertinta labai teigiamai, Estija pagal šį indeksą labiausiai atsilieka tarp lyginamų šalių. Iš to galime daryti išvadą, kad jei investuotojams yra patraukli šalis, tai papildomi nedideli apribojimai jų neatgraso. Jei užsienio kapitalo įmonėms atrodo, kad verta investuoti į tą šalį, jie taip ir daro.

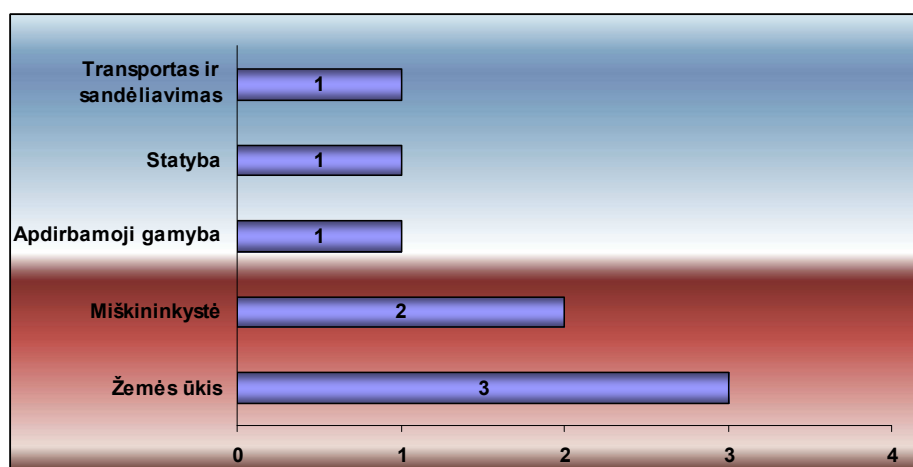
Apibendrinant, galima teigti, kad nebūtinai aukščiausia vieta reitinge lemia didžiausius tiesioginių užsienio investicijų srautus šalyje. Pvz., pagal tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksą, tarp penkių lyginamų šalių aukščiausius reitingus turėjo Čekija ir Estija, o prasčiausiai vertinama buvo Slovakija ir Latvija. Pagal „Ease of doing business“ geriausiai vertinama Estija, tada seka Lietuva ir Latvija ir tik po to Čekija ir Slovakija. Pagal valstybės politiką ir ribojimus TUI

atžvilgiu, griežčiausiai yra reglamentuojama Estija. Pats svarbiausias veiksnys, į kurį turėtų būti kreipiamas dėmesys - tai kiek šalis iš tiesų pritraukia užsienio kapitalo. Iki 2007 m. daugiausiai investuojama buvo į Čekiją, o 2008 - 2009 m. į Estiją. Vadinasi, ne vien nuo skelbiamų indeksų priklauso šalies patrauklumas. Investuotojai kreipia dėmesį į visai kitus faktorius. Tarkim, į kurią šalį investavus galima kuo greičiau pasiekti kiekvienos įmonės pagrindinį tikslą - uždirbti pelną, kurioje šalyje tai kainuos mažiausiai. Aukšti įėjimo į rinką barjerai tarp investuotojų vertinami netgi labai teigiamai - kuo sunkiau į ją patekti, vadinasi, tuo mažesnė galimybė susilaukti kitų stiprių konkurentų.

3.5. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo bei skatinimo galimybės Lietuvoje

Perspektyviausi sektoriai tiesioginėms užsienio investicijoms. Kaip jau buvo aptarta teorinėje dalyje ir išanalizuota praktinėje - tiesioginės užsienio investicijos yra vienas pagrindinių ekonomikos augimo variklių. Todėl yra tikslinga išanalizuoti, kokios yra TUI pritraukimo į Lietuvą galimybės. Lietuva, ypač šiuo metu, yra suinteresuota pritraukti jų kaip įmanoma daugiau. Kad tai būtų įmanoma, visų pirma reikia gerinti Lietuvos investicinį klimatą, kurti patrauklesnį šalies įvaizdį investuotojų akyse, tobulinti verslo pradėjimo reglamentavimą, skatinti investicijų pritraukimą mokesčių lengvatomis, aktyviai užsiimti TUI skatinimo programomis bei kitais investuotojus motyvuojančiais veiksniais.

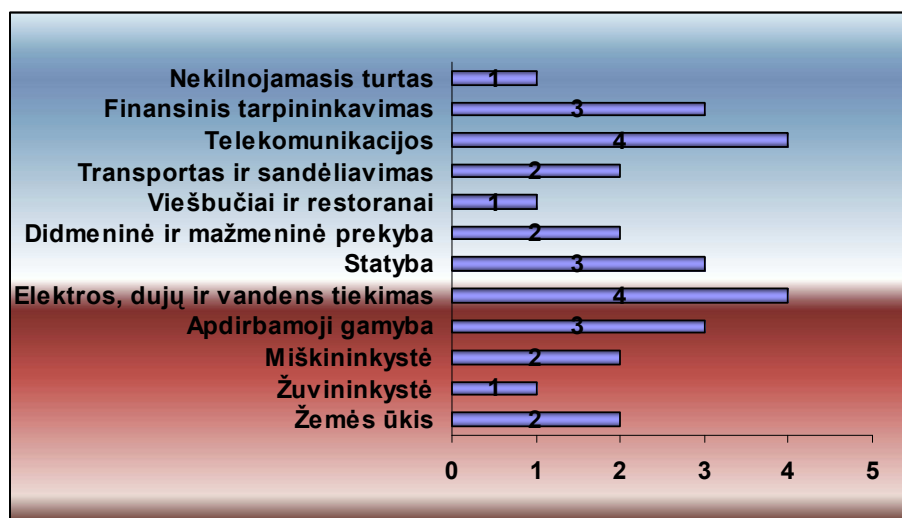
Ekspertų anketoje buvo prašoma įvertinti, kurie Lietuvos sektoriai yra perspektyviausi siekiant pritraukti tiesiogines užsienio investicijas. Kaip labai patrauklūs sektoriai buvo pasirinkti tik 5. Jie pavaizduoti 17 pav.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis ekspertų apklausa

17 pav. Labai patrauklūs investicijų pritraukimui sektoriai

Kaip matome 17 pav., 50 proc. ekspertų patraukliausiu sektoriumi laiko žemės ūkį, taip pat paminėtas transportavimas ir sandėliavimas, statyba, apdirbamoji gamyba bei miškininkystė. Šiek tiek mažiau perspektyviais sektoriais ekspertai pasirinko daugiau pateiktų variantų (žr. 18 pav.)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis ekspertų apklausa

18 pav. Tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu patrauklūs sektoriai

Tarp jų būtų galima išskirti telekomunikacijas bei elektros, dujų ir vandens tiekimą. Šiuos sektorius perspektyviais, tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu, mini 2/3 ekspertų. Taip pat gerai vertinami finansinis tarpininkavimas, statyba bei apdirbamoji gamyba.

Tuo tarpu VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ kaip *patraukliausias sritis* įvardina paslaugų ir verslo procesų analizių užsakomuosius tyrimus; energetiką; lazerių gamybą; biotechnologijas; plastikus; metalo apdirbimą, mašinų ir elektros įrengimus; medienos ir baldų pramonę; tekstilę ir aprangą; nekilnojamąjį turtą; turizmą.

Būtent į šias išvardintas sritis turėtų būti nukreiptas vyriausybės dėmesys kuriant investicijų pritraukimo strategijas. Galime daryti išvadą, kad Lietuvoje daug yra investicijoms patrauklių sričių, tačiau pritraukiamas jų kiekis nėra pakankamas. Vadinasi, reikia imtis TUI skatinimo priemonių.

Tiesioginių užsienio investicijų skatinimo priemonės. Visos šalys siekia didinti savo konkurencinį pranašumą kitų šalių atžvilgiu, kad galėtų pritraukti kuo daugiau užsienio investuotojų kapitalo. Jos taiko skirtingas strategines priemones. Lietuvai reikia labai perspektyvaus investicijų skatinimo, kadangi ji susiduria su didele konkurencija iš Vidurio ir Rytų Europos šalių ir dažnai joms nusileidžia investicinio klimato patrauklumu, taip prarasdama dalį galimų stambių investicijų.

Investavimo skatinimą Lietuvoje reglamentuoja įstatymai ir poįstatyminiai norminiai teisės aktai. Šiuo metu Lietuvos teisinė sistema susideda iš daugiau kaip 50 įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių investicinę veiklą. Jie sukuria investicinės veiklos teisinio reguliavimo pagrindą. Vieni svarbesnių:

- ✓ Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas, kuris nustato investavimo Lietuvos Respublikoje sąlygas, investuotojų teises ir investicijų apsaugos priemones visų rūšių investicijoms.
- ✓ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, kuris reglamentuoja užsienio bendrovių filialų steigimą bei jų veiklos nutraukimą.
- ✓ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymas, kurio paskirtis - sudaryti teisinį pagrindą saugiai, atvirai ir efektyviai funkcionuoti vertybinių popierių rinkai, kad būtų maksimaliai apsaugoti visų investitorių interesai bei užtikrinta konkurencija tarp šios rinkos dalyvių.
- ✓ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, kuris reglamentuoja darbo santykius.
- ✓ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, kurio nustatyta yra sudaromos sutartys su investuotojais, kuriose derinamos investavimo ir verslo sąlygos. Ir kt.

Užsienio investicijas Lietuvos Respublikoje taip pat reglamentuoja dvišalės ir daugiašalės Lietuvos Respublikos sutartys dėl investicijų skatinimo ir apsaugos bei kitos tarptautinės sutartys.

Tik aktyvi ir užtikrinta konkurencija stengiantis pritraukti užsienio investuotojus gali pasiteisinti.

Atsižvelgiant į išanalizuotą Lietuvos investicinę aplinką, turi būti numatomas ir *įgyvendinamas ilgalaikis strateginis TUI pritraukimo tikslas*, nukreiptas į ilgalaikį šalies ekonomikos augimą. Lietuvos vyriausybė paskutiniu metu labai susirūpino investicijų pritraukimu ir ėmėsi konkrečių veiksmų tam pasiekti. Ūkio ministerijos Investicijų skatinimo strategijos projekte numatyta, kad iki 2015 metų užsienio investicijų vienam gyventojui turėtų padaugėti dvigubai. Šiam tikslui pasiekti yra organizuojami didžiausių investuotojų Lietuvoje suvažiavimai, kurių metų yra diskutuojama, kaip turėtų būti gerinamas šalies investicinis klimatas. Būtent tokie, praktiniai, patarimai ir turėtų būti svarbiausi rengiant įvairius TUI pritraukimo projektus. Taip pat pritraukiant TUI svarbus vaidmuo tenka ir VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ (iki 2010 m. 02 01 - LEPA), kurios vienas iš strateginių tikslų yra formuoti palankaus verslui ir investicijoms Lietuvos įvaizdį užsienio šalyse. Būtent nuo to reikėtų ir pradėti.

Ūkio ministerijos priimtoje investicijų skatinimo strategijoje keliami tokie uždaviniai:

- ✓ Mažinti biurokratizmą šalyje, supaprastinti mokesčių apskaitą, investuotojus dominančią informaciją padaryti kuo labiau prieinamą, palengvinti darbo santykių reguliavimą, sumažinti įmonių įkūrimo procedūrų skaičių bei laiką, didinti Lietuvos pasiekiamumą jūros ir oro transportu;
- ✓ Kurti finansinių paramų paketus investuotojams, kad tai būtų vienas prioritetų renkantis investuoti į Lietuvą;
- ✓ Stengtis pritraukti investicinius projektus bei išlaikyti ir plėtoti jau esamus;
- ✓ Kurti Lietuvos, kaip patrauklios investicijoms valstybės, įvaizdį, kuris būtų skleidžiamas tarp jaunimo įvairiuose socialiniuose tinklalapiuose;
- ✓ Maksimaliai išnaudoti šalies MTTP, slėnius, LEZ.

Išanalizavus Lietuvos investicinį klimatą bei investicijų pritraukimo strategiją, galima teigti, kad daugiausia galimybių pritraukti užsienio investuotojus turima pasinaudojus LEZ siūlomais privalumais. Čia investuotojai gauna mokestinių lengvatų, pvz., vietoj 15 proc. pelno mokesčio, pirmus 6 metus jo mokėti išvis nereikia, o per kitus 10 metų jo mokama tik 50 proc., neapmokestinami dividendai ir pan.

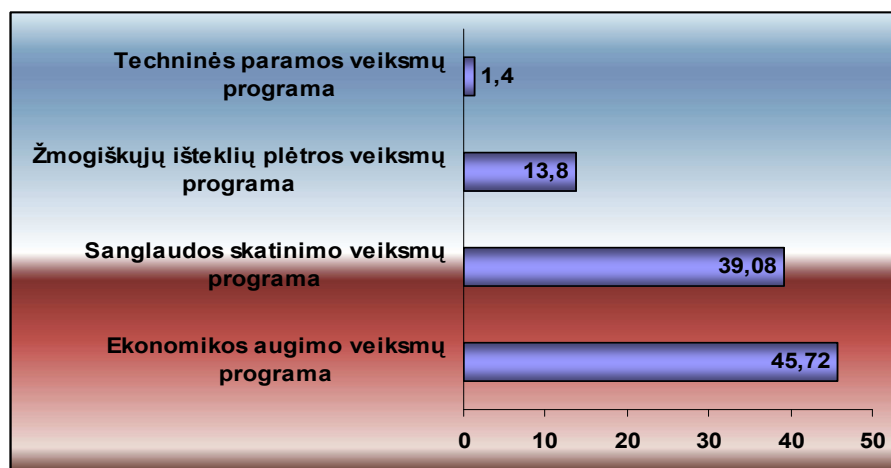
Lietuvoje taip pat veikia pramoniniai parkai, kurių tikslas išplėsti infrastruktūros požiūriu parengtų teritorijų pasiūlą investuotojams Lietuvoje. Pramoninių parkų paskirtis pritraukti kaip įmanoma daugiau plyno lauko užsienio investicijų. Vienas iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų dėl investicijų skatinimo 2008 - 2013 metų programos įstatyme skelbiamų uždavinių yra finansavimas pramoninių parkų ir (ar) pramoninių teritorijų inžinerinių tinklų ir susisiekimo komunikacijų įrengimo projektų įgyvendinimas, taip pat susijusių projektinių dokumentų rengimas. Šiuo metu Lietuvoje yra 8 pramoninių parkų projektai.

Lietuvos vyriausybė iškėlė strateginį tikslą, kurį turi pasiekti iki 2015 metų - tapti Šiaurės Europos verslo paslaugų centru (angl. HUB). Iki 2015 m. paslaugų eksporto dalis turėtų sudaryti maždaug 1/3 Lietuvos viso eksporto. Be to, tikimasi, kad 1/3 visų TUI Lietuvoje bus skirta įsikurti paslaugų sektoriuje iki 2012 metų.

Norint pasiekti šių strateginių tikslų, turi būti išnaudoti visi Lietuvos, kaip patrauklios investicijoms šalies, privalumai, pvz.:

- ✓ Europos Sąjungos Komisija Lietuva įvardina kaip vieną svarbiausių transporto centrų ES;
- ✓ Didžiausiuose Lietuvos miestuose siūlomi modernūs ofisai;
- ✓ Lietuva priskiriama prie lyderiaujančių šalių pasaulyje, besinaudojančių naujausiomis ryčio technologijomis;
- ✓ 30 proc. šalies gyventojų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą. Pagal šį rodiklį Lietuva turi vieną iš geriausiai išsilavinusių darbo jėgų ES;
- ✓ Išplėtotą lazerių gamybą, kuri apima 50 proc. pasaulinės rinkos aukštos energijos pikosekundinių lazerių gamybos;
- ✓ VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ duomenimis, Lietuva yra tarp geriausių 5 ES valstybių narių su geriausiais kalbų įgūdžiais: 90% lietuvių moka bent vieną užsienio kalbą, kas antras kalba dviem užsienio kalbomis, ir kas trečias kalba anglų kalba; ir kt.

Dar vienas veiksnys, gerinantis šalies investicinį klimatą - tai parama verslui - tiek nacionalinė, tiek tarptautinė. Iš tarptautinių galima paminėti Europos Sąjungos paramą Lietuvai 2007 - 2013 m. (žr. 19 pav.)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

19 pav. Europos Sąjungos parama Lietuvai (proc. nuo visos skirtos paramos)

Iš viso buvo skirta 23394,42 mln. Lt. Daugiausiai lėšų yra skiriama ekonomikos augimo veiksmų programai (patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. liepos 30 d.) - 45,72 proc. Labai svarbu, jog net 10 proc. lėšų numatoma skirti ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirtiems moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai. Antroje vietoje - sanglaudos skatinimo veiksmų programa (patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. liepos 30 d.), kuri turi įgyvendinti viziją apie darnesnę visuomenę. Tam skiriama 39,08 proc. visos 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programai (patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. rugsėjo 24 d.) skirta 13,8 proc. ES struktūrinės paramos lėšų. Ši programa skirta Lietuvos darbingų žmonių mobilizavimui, remiantis tuo, kad investicijos į sugebėjimus, žinias, mokymus garantuoja ilgalaikį šalies ekonominio ūkio augimą. Mažiausiai, t.y., 1,4 proc. ES struktūrinės paramos lėšų skirta techninės paramos veiksmų programai (patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. gruodžio 18 d.), kurios tikslas yra administruoti temines veiksmų programas.

Turi būti sudaryta *tiksli veiksmų strategija*, skirta pritraukti investicijas į prioritetines, Lietuvos Respublikos strateginiuose dokumentuose išskiriamas, sritis. Norint, kad TUI plėtra būtų kuo efektyvesnė, naudinga pasinaudoti *kitų šalių patirtimi*. Investicijų skatinimo strategijoje įvardijamos paskatos tiems investuotojams, kurie Lietuvoje įgyvendina kokybiško investicinio projekto apibrėžimą atitinkantį investicinį projektą ir/ar šiuos nustatytus papildomus kriterijus (jie pateikiami 7 priede)

Įgyvendinant investicijų skatinimo strategijas, reikėtų nepamiršti ir *teisinės bei verslo aplinkos gerinimo*. Verslo pradėjimo sąlygų gerinimas susijęs su išlaidomis jam pradėti bei užtrunkančiu laiku. Pagal Pasaulio banko skelbiamą „Ease of doing business“ indeksą, Lietuva šioje srityje yra tik 87 vietoje tarp visų vertinamų šalių. Vadinasi, verslo pradėjimas užtrunka ilgai ir palyginus su kitomis šalimis yra brangus. Šiais metais jau stengiamasi palengvinti investuotojų darbo pradžią šalyje - sukurta elektroninė verslo registravimo sistema. Tai reikalauja mažesnių laiko ir piniginių sąnaudų.

Siekiant padaryti verslo pradėjimo sąlygas dar labiau prieinamomis, galima būtų pasiūlytų mažinti UAB minimalaus įstatinio kapitalo dydį. Šiuo metu, Akcinių bendrovių įstatyme, jis yra apibrėžtas 10 000 Lt. Dar viena problema, su kuria susiduria investuotojai norintys pradėti verslą Lietuvoje - tai statybos leidimų gavimas. Šis procesas taip pat turėtų būti supaprastintas ar bent jau skiriamas dėmesys investuotojų pagalbai šiuo klausimu. Dar viena sritis, kurią investuotojai įvardina kaip minusą - darbo santykių reglamentavimas. Investuotojai renkasi tas šalis, kuriose savo darbuotojams laisviau gali nustatyti darbo sąlygas, pvz., darbo laiką.

Apibendrinant, galima teigi, kad išvardintų ir Lietuvoje vykdomų skatinimo priemonių nepakanka, kad Lietuva, kitų šalių kontekste, būtų pranašesnė. Taigi, norint į šalį pritraukti kuo daugiau investuotojų, visų pirma reikia sukurti Lietuvos, kaip patrauklios užsienio investicijoms šalies, įvaizdį. Kaip teigiama Investicijų skatinimo strategijoje, tai turėtų būti daroma akcentuojant pažangiosios inžinerijos ir biotechnologijos sektorius, stiprią tradicinę pramonę bei potencialą tapti Šiaurės Europos verslo paslaugų centru. Taip pat reikėtų tobulinti bei plėsti valstybės teikiamas paskatas investuotojams, iki tam tikro lygio liberalizuoti darbo rinkos reguliavimą, lengvinti verslo pradėjimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išanalizavę teorinius bei praktinius tiesioginių užsienio investicijų aspektus, galima formuluoti tokias **išvadas**:

1. Išanalizavus literatūrą tiesioginių užsienio investicijų tema, apibendrintai galime teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos yra tokios investicijos, kurių pagrindu formuojasi ilgalaikiai ekonominiai - finansiniai santykiai tarp investicijas priimančios ir investuojančios šalies.

2. Vertinant Lietuvos investicinio klimato patrauklumą, galima būtų pabrėžti tai, kad Lietuva yra prie pirmaujančių šalių tarp naujųjų ES narių pagal teisinį - administracinį verslo aplinkos vertinimą. Europos Sąjungos Komisijos yra vertinama kaip turinti labai gerai išvystytą transporto kelių struktūrą. Kaip investicinio klimato patrauklumą lemiančius veiksnius galima įvardinti ir išsilavinusią bei konkurencingai apmokestinamą darbo jėgą, mokestines lengvatas investuojant į LEZ ir kt.

3. Išanalizavus tiesioginių užsienio investicijų tendencijas, galima teigti, kad nuo 2000 m. TUI apimtys didėjo. 2002 metais buvo peržengta 10 mlrd. litų riba. 2008 metų pradžioje, buvo sukaupta TUI daugiausiai per visą nagrinėjamą laikotarpį. 2008 metais pasaulyje prasidėjusi finansų krizė pasiekė ir Lietuvą - TUI sumažėjo. Didžiausias teigiamas tiesioginių užsienio investicijų pokytis lyginant su praėjusiais metais užfiksuotas 2006 m. pradžioje. Vienintelis neigiamas TUI pokytis - 2009 m. lyginant su 2008 m., tuomet investicijų sumažėjo apie 9 proc. Lyginamaisiais metais daugiausia investicijų buvo pritraukta į apdirbamąją gamybą. Analizuojamais metais mažiausiai investicijų sulaukė švietimo, sveikatos priežiūros bei socialinio darbo sektorius. Daugiausiai investicijų Lietuva pritraukia iš Švedijos (12 proc.), Lenkijos (11 proc.), Danijos (10 proc.) ir Vokietijos (10 proc.).

4. Išanalizavus TUI priklausomybę nuo nedarbo lygio, BVP vienam gyventojui to meto kainomis, eksporto, importo ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, nustatyta, kad labai stiprus koreliacinis ryšys yra su vidutiniu darbo užmokesčiu, BVP vienam gyventojui, eksportu bei importu, o tarp TUI ir nedarbo lygio nustatytas vidutinio stiprumo atvirkštinis ryšys. Norint atlikti gilesnę tiesioginių užsienio investicijų, pasiekiančių Lietuvą, analizę, buvo prognozuojamos tiesioginės užsienio investicijos 2011 metams. Pasinaudojus daugianarės regresijos analizės metodu, buvo apskaičiuota, kad 2011 metų pabaigoje, į Lietuvą bus pritraukta 4,8 mlrd. Lt tiesioginių užsienio investicijų, jeigu kiti suprognuozuoti rodikliai pasieks prognozuojamą ribą.

5. Lyginant pagal UNCTAD ir Pasaulio banko skelbiamus reitingus, Lietuvą, Latviją ir Estiją, taip pat Čekiją ir Slovakiją, buvo prieita išvada, kad nebūtinai aukščiausia vieta reitinge lemia didžiausius tiesioginių užsienio investicijų srautus šalyje. Pvz., pagal tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksą, tarp penkių lyginamų šalių aukščiausius reitingus turėjo Čekija ir Estija, o prasčiausiai vertinama buvo Slovakija ir Latvija. Pagal „Ease of doing business“ geriausiai vertinama

Estija, tada seka Lietuva ir Latvija ir tik po to Čekija ir Slovakija. Tačiau pats svarbiausias veiksnys, į kurį turėtų būti kreipiamas dėmesys - tai kiek šalis iš tiesų pritraukia užsienio kapitalo. Iki 2007 m. daugiausiai investuojama buvo į Čekiją, o 2008 - 2009 m. į Estiją. Vadinasi, ne vien nuo skelbiamų indeksų priklauso šalies patrauklumas.

6. Šiai dienai Lietuvos ekonominė diplomatija investicijų pritraukimo klausimu vertinama kaip pernelyg pasyvi. Tačiau jau yra numatytas aktyvesnės ekonominės diplomatijos vykdymas. Jis traktuojamas kaip prioritetinga Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos veiklos sritis.

7. Ekspertų buvo prašoma įvertinti tiesioginėms užsienio investicijoms patraukliausias ekonominės veiklos sritis. 50 proc. ekspertų patraukliausiu sektoriumi laiko žemės ūkį. Taip pat perspektyviai vertinamas transportavimas ir sandėliavimas, statyba, apdirbamoji gamyba bei miškininkystė, finansinis tarpininkavimas, statyba bei apdirbamoji gamyba, telekomunikacijos bei elektros, dujų ir vandens tiekimas.

Atsižvelgiant į atliktą analitinį darbą ir pateiktas išvadas, galima formuluoti tokias **rekomendacijas:**

TUI pritraukimu besirūpinančiai Ūkio ministerijai ir atsakingai už Lietuvos įvaizdį Užsienio reikalų ministerijai:

1. Reikėtų pradėti nuo Lietuvos investicinio įvaizdžio gerinimo - sukurti šalies įvaizdžio formavimo strategiją ir mechanizmą jai įgyvendinti. Taip pat būtų pravartu įdiegti bendrą visos Lietuvos informacijos duomenų bazę (arba praplėsti VŠĮ „Investuok Lietuvoje“), kurioje investuotojai galėtų rasti visą jiems reikiamą informaciją

2. Sukūrus Lietuvos investicinio įvaizdžio tobulinimo strategiją, ją nuolat peržiūrėti, atnaujinti bei platinti. Atnaujinimai turėtų būti vykdomi remiantis praktine, jau investuojančių arba potencialių investuotojų, patirtimi bei patarimais. To būtų galima pasiekti dažniau rengiant įvairius stambiųjų investuotojų forumus.

3. Organizuoti Lietuvos, kaip potencialios priimti investicijas šalies, pristatymus tikslinėms investuotojų grupėms, platinti šią informaciją jaunimo socialiniuose tinklalapiuose, remiantis jau esančių investuotojų sėkmės istorijomis, inicijuoti Lietuvos ekonominių aktualijų pristatymą įvairiose užsienio žiniasklaidos priemonėse.

Investuotojų paskatų didinimui (Vyriausybės, Finansų ministerijos atsakomybė):

4. Reikia sukurti papildomų finansinių paskatų paketą investuotojams ir parengti finansinės paramos teikimo investicijoms tvarką Lietuvoje. Kaip pavyzdį būtų galima paminėti operacijų, norint įsteigti įmonę, skaičiaus mažinimą, internetinio įmonių registravimo (ne vien individualių įmonių) įdiegimą, mokestinių lengvatų praplėtimą (kad jų būtų ne viena investuojant į LEZ) ir t.t.

5. Didinti darbo santykių lankstumą darbdavio ir darbuotojo susitarimu, pvz., kad būtų galima laisviau susitarti dėl darbo valandų ir jų apmokestinimo.

6. Kaip pagrindiniai veiksniai, darantys neigiamą įtaką šalies investiciniam klimatui, investuotojų yra įvardijami biurokratija, korupcija bei šešėlinė ekonomika. Taigi, reikėtų stengtis kovoti su tuo. Pvz., mažinti biurokratinės kliūtis žemės įsigijimo, įvairių leidimų verslui gavimo klausimais.

Valdžios institucijų veiksmai, galintys motyvuoti investuotojus:

7. Stengtis išlaikyti jau esamus Lietuvoje projektus sukuriant paramos sistemą jiems, pvz., supaprastinti kreditų gavimo sąlygas.

8. Siekti sukurti glaudesnę bendradarbiavimo sistemą visų valstybinių institucijų, kurios yra atsakingos už tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą.

9. Didinti švietimo ir MTEP finansavimą, nes investuotojai pradeda investuoti tada, kai mato, kad ir valstybės taip daro, nes yra visuotinai pripažįstama, kad mokslas, inovacijos, intelektinis potencialas didžiąja dalimi lemia šalies konkurencingumą ir ilgalaikę gerovę.

LITERATŪRA

Istatymai, vyriausybės nutarimai, norminiai aktai, programos:

1. **Investicijų skatinimo 2008 - 2013 metų programa.**
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312822&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2010 11 04]
2. **Investicijų skatinimo strategija ir tikslai 2010 - 2020 metams.**
http://www.lepa.lt/files///File/Investuotojui/InvesticijuSkatinimoStrategija/inv_strateg_projektas.pdf
 [žiūrėta 2010 12 01]
3. **Komisijos komunikatas** Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Integruota globalizacijos eros pramonės politika. Briuselis, 2010
4. **Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas** // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2127
5. **Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas** //. 2000, Nr. 64-1914
6. **Lietuvos Respublikos Kauno laisvosios ekonominės zonos įstatymas** // Valstybės žinios. 1996, Nr. 109-2474
7. **Lietuvos Respublikos Klaipėdos laisvosios ekonominės zonos įstatymas** // Valstybės žinios. 1996, Nr. 92-2143
8. **Lietuvos Respublikos vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymas** // Valstybės žinios, 1996, Nr. 16-412
9. **Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas** // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262
10. **Lietuvos Respublikos darbo kodeksas** // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569
11. **Nutarimas dėl investicijų skatinimo 2008-2013 metų programos patvirtinimo** // Valstybės žinios. 2008, Nr. 7-239

Monografijos, mokomoji literatūra:

12. **Ajami R. A. et al.** International business: theory and practice. - 2nd ed. M.E. Sharpe, 2006, 576 p. ISBN 13: 978-0-7656-1780-4
13. **Cibulskienė D.; Butkus M.** Investicijų ekonomika: realiosios investicijos. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2007, 191 p. ISBN 978-9986-38-727-5
14. **Davulis G.** Ekonomikos teorija: vadovėlis neekonominių specialybių studentams. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2003, p. 360. ISBN 9955-563-29-X.
15. **Does Foreign Direct Investment Promote Development?** / edited by Moran T. H. et al., 2005, 440 p. ISBN 0-88132-381-0

16. **Galinienė B. ir kt.** Ekonomikos modernizavimas. Nauji iššūkiai ir ekonominės politikos prioritetai. Vilnius: VU leidykla, 2007, 514 p. ISBN 978-9955-33-160-5.
17. **Ginevičius R. ir kt.** Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje. Vilnius: Technika, 2005, 363 p. ISBN 9986-05-937-2
18. **Kvainauskaitė V.** Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. Kaunas: Technologija, 2003, 107 p. ISBN 9955-09-453-2
19. **Mises von L.** Ekonominė politika: mintys šiandienai ir rytdienai. Vilnius: Eugrimas, 2006, 117 p. ISBN 9955-682-41-8
20. **Navickas V.** Europos Sąjungos rinkų ypatumai. 2-asis leid. Kaunas: Technologija, 2008, 185 p. ISBN 978-9955-25-550-5
21. **Pabedinskaitė A.** Kiekybiniai sprendimo metodai. I dalis. Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas: mokomoji knyga. - Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2006, p.104. - ISBN 9986-05-891-0
22. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vadovėlis. Vilnius: LTU, 2003, p 190-204. ISBN 9955-563-26-5.
23. **Vainienė R.** Ekonomikos terminų žodynas. Vilnius: Tyto alba, 2008, 327 p. ISBN 9986-16-422-2
24. **Valančius K. L.** Investicijų teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005, 631 p. ISBN 9955-501-82-0
25. **Vengrauskas V., Langvinienė N.** Tarptautinis verslas. Kaunas: Technologija, 2003, 189 p.
26. **Williams F., Monge P.** Statistika: kaip suprasti kiekybinius tyrimus. Vilnius: Žara, 2006, p. 240. ISBN: 9986341647

Straipsniai, pranešimai, analitinės apžvalgos:

27. **Alfaro L. et al.** Does Foreign Direct Investment Promote Growth? Exploring the Role of Financial Markets on Linkages, 2009. <http://www.people.hbs.edu/lalfaro/fdiandlinkages.pdf> [žiūrėta 2010 11 04]
28. **Artige L., Nicolini R.** Evidence on the Determinants of Foreign Direct Investment: The Case of Three European Regions. Barcelona: Instituto de Análisis Económico, 2005, 33 p. <http://www2.ulg.ac.be/crepp/papers/crepp-wp200607.pdf>
29. **Bevan A., Estrin S.** The Determinants of Foreign direct Investment in Transition Economies. Center for Economic Policy Research (CEPR) Discussion Paper, 2000, No. 2638.
30. **Borensztein E. et al.** How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? // Journal of International Economics, 1998, vol 45 (1), 115-135 p.

31. **Čegyte O. ir Miečinskienė A.** Tiesioginių užsienio investicijų poveikio tyrimas // Mokslas - Lietuvos ateitis, Vilnius: Technika, 2009, T. 1, Nr. 3, 9 - 12 p. ISSN 2029-2341 http://www.mla.vgtu.lt/upload/jmk_zurn/vol1_no3_9-12_cegyte-miecinskiene.pdf
32. **Didžiausi investuotojai Lietuvoje.** <http://www.lida.lt/en/KeyForeignInvestors.html> [žiūrėta 2010 12 05]
33. **Dulupcu M. A. ir Demirel O.** Globalizacija ir internacionalizacija. Comenius, Almanyia: Economy and Labour World, 2008, 48 p.
34. **Ernst & Young. Lithuania's FDI promotion strategy 2009.** p. 174 http://www.lepa.lt/files/File/Media&Promotion/Library/ERNST/eyldafdfphase1and2v100209_eu.pdf [žiūrėta: 2010-11-22]
35. **Ginevičius R., Podvezko V.** Daugiakriterinio vertinimo rodiklių sistemos formavimas // Verslas: teorija ir praktika. - Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2005, 6 tomas, Nr. 4, p. 9-12. - ISSN 1648-0627
36. **Investing in a Low - Carbon Economy.** World Investment Report, 2010. http://www.unctad.org/en/docs/wir2010_en.pdf [žiūrėta 2010 11 25]
37. **Johnson A.** The Effects of FDI Inflows on Host Country Economic Growth. Jönköping: The Royal Institute of technology, Centre of Excellence for studies in Science and Innovation, 2006. <http://www.infra.kth.se/cesis/documents/WP58.pdf>
38. **Juchno N., Tvaronavičienė M.** Įmonių bankrotai Lietuvoje: priklausomybės nuo makroekonominių veiksnių tyrimas // Verslas: teorija ir praktika. - Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2004, Nr. 2, p. 65-72. - ISSN 1648-0627
39. **Kalinova B. et al.** OECD's FDI Restrictiveness Index: 2010 Update // OECD Working Papers on International Investment, 2010, No. 3
40. **Kok R. ir Ersoy B. A.** Analyses of FDI determinants in developing countries // International Journal of Social Economics, 2009, Vol. 36 Iss: 1/2, 105 - 123 p.
41. **Kutan A. M. ir Vuksic G.** Foreign direct investment and export performance: empirical evidence. 2007. <http://www.allbusiness.com/trade-development/trade-development-finance/5500383-1.html>
42. **Pabedinskaitė A., Vitkauskas R.** Daugiakriterinis produkto kokybės vertinimas // Verslas: teorija ir praktika. - Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2009; 10(3): p. 214-222. - ISIN: 895564
43. **Podvezko, V.** Neapibrėžtumo įtaka daugiakriteriniams vertinimams // Verslas: teorija ir praktika. - Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2006, Nr. 7(2), p. 81-88. ISSN 1648-0627.
44. **Ruplienė D. ir kt.** Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2008, Nr. 3, p. 271-280. - ISSN 1648-9098

45. **Sąlygos verslo plėtrai Lietuvoje 2010.** VšĮ Investuok Lietuvoje, 2010. p. 61.
http://www.verslolietuva.lt/files/File/InformacijaVerslui/LietuvosEkonomikosPristatymas/verslo%20salygos%20lietuvoje_2010.pdf [žiūrėta 2010 12 05]
46. **Samuolis G.** 2002. Tiesioginiu užsienio investicijų apskaitos tobulinimas. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Technika. 43 p.
47. **Taxation trends in the European Union.**
http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2010/2010_main_results_en.pdf [žiūrėta 2010 11 31]
48. **The Competitiveness Challenge: Transnational Corporations and Industrial Restructuring in Developing Countries** // New York and Geneva: United Nation Publication, 2000, 265 p.
49. **The Lisbon Review 2010: Towards a More Competitive Europe?**
<http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Lisbon%20Review/index.htm> [žiūrėta 2010 12 04]
50. **Tomaševič V. ir Mackevičius J.** Materialiųjų investicijų analizė ir jų įtakos vertinimas // Verslo ir teisės aktualijos. - Vilnius, 2010, Nr. 5. - ISSN 1822-9530. - URL http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t5/11_vta_2010_5.pdf
51. **Tvaronavičienė M. ir Kalašinskaitė K.** Tiesioginių užsienio investicijų efektyvumo įvertinimas Baltijos šalyse [Evaluation of Foreign Direct Investment Efficiency in Baltic States] // Verslas: teorija ir praktika [Business: Theory and Practice]. - 2003, Nr. 4(3), 129-140 p.
52. **Žvirblis A.** Verslo makroaplinkos komponentų ir veiksnių kompleksinis vertinimas // Ekonomika: mokslo darbai. - Vilnius: Technika, 2007, Nr. 80, p. 103-116. - ISSN 1392-1258
53. **World bank, International Finance Corporation Doing Business Lithuania 2011:** Making a difference for entrepreneurs. The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2010, p. 75. - ISSN: 1729-2638
54. **World bank, International Finance Corporation Doing Business 2011:** Making a difference for entrepreneurs. The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2010, p. 267. - ISSN: 1729-2638
55. **World bank, International Finance Corporation. Doing Business 2010:** A record in business regulation reform. The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2009, p. 231. - ISSN: 1729-2638
56. **World bank, International Finance Corporation. Doing Business 2009:** Comparing regulations. The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2008, p. 211. - ISSN 1729-2638

Internetiniai informacijos šaltiniai:

57. **FDI flows and stocks in Lithuania, Latvia, Estonia, Czech Republic and Slovakia.**
<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=3198&lang=1> [žiūrėta 2010 12 03]
58. **Foreign direct investment in Lithuania, Latvia, Estonia, Czech Republic and Slovakia.**
<http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?display=default> [žiūrėta 2010 11 29]
59. **Foreign Direct Investment (FDI) Statistics.**
http://www.oecd.org/document/8/0,3343,en_2649_33763_40930184_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2010 11 15]
60. **Lietuvos ekonomikos ir finansų duomenys.** <http://www.lb.lt/lit/statistics/nsdplt.htm>
[žiūrėta 2010 12 6]
61. **Lietuvos ekonominių rodiklių projekcijos 2010–2012 metams.**
http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika [žiūrėta 2010 12 03]
62. **Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje statistiniai duomenys.**
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2010 11 05]

Driukaitė E. Tiesioginių užsienio investicijų plėtros galimybės Lietuvoje/ Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. L. Šadžius. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2010. - 91 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama tiesioginių užsienio investicijų samprata, jų poveikis šalies ekonomikai, pritraukimo bei skatinimo galimybės. Aptariamas investicinis klimatas bei kiti veiksniai, skatinantys tiesioginių užsienio investuotojų kapitalo pritraukimą į šalį. Analizuojamas Lietuvos investicinis patrauklumas, taip pat jis lyginamas kitų šalių kontekste. Išanalizavus teorinę literatūrą, ekspertų vertinimus, statistinius tiesioginių užsienio investicijų duomenis, suformuluotos baigiamojo darbo išvados bei pateikiamos rekomendacijos, kaip būtų galima gerinti Lietuvos investicinį įvaizdį.

Pagrindiniai žodžiai: Investicijos, tiesioginės užsienio investicijos, konkurencingumas, investicinis klimatas, plėtra.

Driukaitė E. Foreign direct investment opportunity's in Lithuania / Master's Work of Financial Markets. Supervisor doc. dr. L. Šadžius. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Financial Management, 2010. - 91 p.

ANNOTATION

In this final master's thesis the foreign direct investment concept, its influence to country's economy, attraction and promotion possibilities are analyzed. Investment climate and other factors which motivate foreign direct investors' funds to be attracted to the country are discussed here. Investment possibilities in Lithuania are analyzed and compared with other countries. Taking into consideration the analysis of theoretical literature, experts' evaluations, and statistical foreign direct investment data, the conclusion is stated and recommendations are suggested for better investment in Lithuania.

Key words: Investments, foreign direct investment, competitiveness, investment climate, expansion.

Driukaitė E. Tiesioginių užsienio investicijų plėtros galimybės Lietuvoje/ Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. L. Šadžius. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2010. - 91 p.

SANTRAUKA

Šiuolaikiniame, globaliame pasaulyje, tiesioginės užsienio investicijos yra ypatingai svarbios kiekvienos šalies ekonominei būklei. Tačiau jas pritraukti nėra paprasta, nes kiekviena šalis skirtinga savo politiniais, finansiniais ir ekonominiais bei kitais ištekliais, kuriais remiantis plėtojamos investicijų pritraukimo strategijos. Taigi yra svarbu suprasti ir realizuoti užsienio investicijų plėtros galimybes Lietuvoje. Šio magistro baigiamojo darbo tikslas - išanalizuoti užsienio investicijų plėtros galimybes Lietuvoje, įvertinti jų teikiamą naudą bei pateikti siūlymus užsienio investicijų pritraukimo didinimui. Tikslui pasiekti buvo naudotasi sisteminė lyginamąja publikuotų mokslinių tyrimų analize, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos bankų, Pasaulio Banko iki kitų tarptautinių institucijų skelbiamų duomenų analize, apibendrinimu ir vertinimu, grafiniu duomenų atvaizdavimu, koreliacine ir regresine statistinių duomenų analize, daugiakriterio vertinimo metodu, ekspertinio tyrimo rezultatų apibendrinimu. Magistro baigiamajame darbe analizuojami teoriniai tiesioginių užsienio investicijų aspektai, tokie kaip tiesioginių užsienio investicijų samprata, jų formos, veiksniai, kurie lemia investicinį klimatą, teigiamas bei neigiamas poveikis šalies ekonomikai, teisinis reguliavimas. Didelis dėmesys skiriamas tiesioginių užsienio investicijų tendencijų Lietuvoje analizei, Lietuvos investicinio klimato įvertinimui, plėtros galimybių analizavimui. Koreliacijos bei regresijos pagalba nustatomas tiesioginių užsienio investicijų ryšys nuo kitų ekonominių rodiklių. Naudojant lyginamąją analizę, Lietuva lyginama su kitomis šalimis pagal jų patrauklumą investuotojams. Taip pat šis darbas supažindina su užsienio investicijų plėtros galimybėmis Lietuvoje, analizuoja, kaip turėtų būti formuojamas investicinis klimatas, kad pritrauktų kuo daugiau investuotojų bei numato užsienio investicijų pritraukimo perspektyvas. Apibendrinant tyrimą, galima teigti, kad Lietuvoje esantis investicinis klimatas yra patrauklus, tačiau to nepakanka, kad pritraukiamų tiesioginių užsienio investicijų užtektų sparčiai ekonominei plėtrai. Pagrindinėmis priežastimis, mažinančiomis investuotojų susidomėjimą šalimi, galima įvardinti biurokratiją bei korupciją. Vadinasi, norint visiškai išnaudoti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo potencialą, yra būtinas aktyvus jų pritraukimo strategijos vykdymas, lengvatų investuotojams kūrimas, teisinės aplinkos supaprastinimas, darbo rinkos reglamentavimo liberalizavimas, inovacijų taikymas bei Lietuvos, kaip patrauklios investicijoms šalies, įvaizdžio populiarinimas.

Driukaitė E. Foreign direct investment opportunity's in Lithuania / Master's Work of Financial Markets. Supervisor doc. dr. L. Šadžius. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Financial Management, 2010. – 91 p.

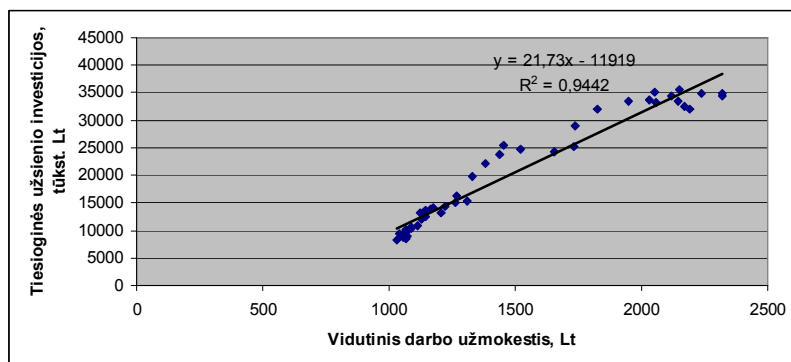
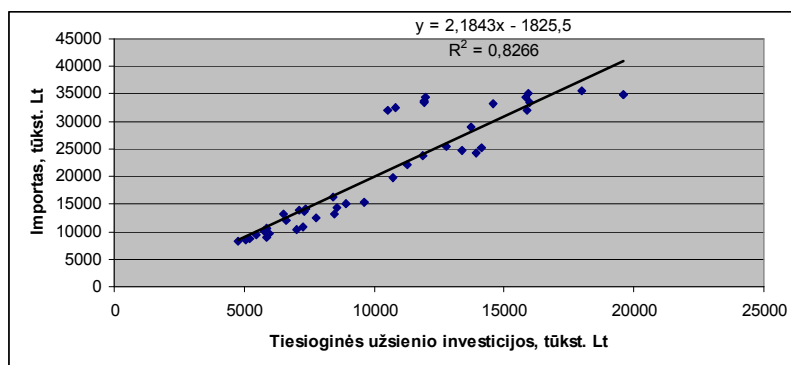
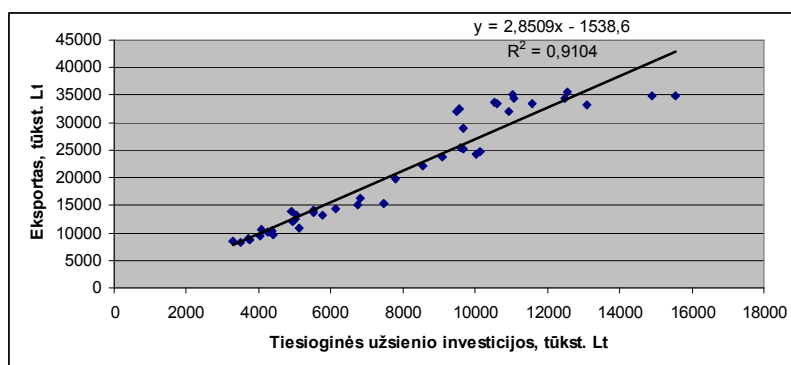
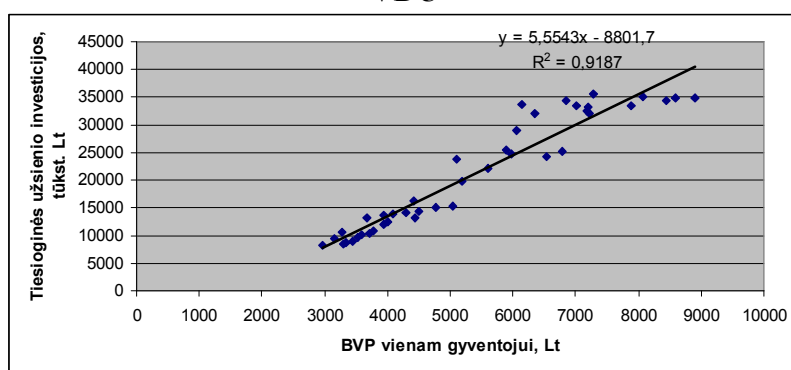
SUMMARY

Foreign direct investment is particularly important to every country's economic situation in contemporary global world. However, it is not easy to attract investments because every country is different in its political, financial, economic and other resources. After all, the strategies of investment attraction are based on resources mentioned above. That is why, it is important to understand and materialize possibilities of foreign investment expansion in Lithuania. The objective of this master's thesis is to analyze the possibilities of expansion of foreign investments in Lithuania, evaluate benefits of the investments and present suggestions for expansion of foreign investments. In order to achieve the objective stated above several methods were used, such as systematic comparative analysis of published research, the Lithuanian Statistic's Department, banks' of Lithuania, World Bank's, and other international institutions' published analysis of data, generalization and evaluation, graphic representation of data, correlation and regression statistical data analysis, multicriteria analysis (SAW method), and experimental study results' analysis. Theoretical foreign direct investment aspects, such as foreign direct investment conception, its forms, elements which influence investment climate, positive and negative effects to the economy of the country, legal regulations are analyzed in the master's thesis. A strong focus is on analysis of foreign direct investment tendencies in Lithuania, evaluation of Lithuania's investment climate, and analysis of expansion possibilities. Using correlation and regression the relations of foreign direct investment with other economic criteria is defined. The comparative analysis is used to compare Lithuania with other countries according to their attraction for investors. What is more, this thesis introduces the possibilities of expansion of foreign investment in Lithuania, analyzes the ways to formulate investment climate so that more investors would be attracted, and foresees foreign investment attraction perspectives. In summary, it can be stated that the investment climate in Lithuania is appealing. However, the current number of foreign direct investors is not enough for rapid economic development. It could be stated that bureaucracy and corruption are the main reason which lowers investors' interest in the country. Consequently, in order to use all the potential of foreign direct investment, it is necessary to actively execute attraction strategies for investment, create exemptions for investors, simplify legal environment, liberalize regulations of labour market, employ innovations and advertise Lithuania as country attractive for investment.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Tiesioginių užsienio investicijų priklausomybė nuo BVP vienam gyventojui, eksporto, importo, VDU

Ekspertų anketa

Gerbiamieji,

Aš esu Mykolo Romerio universiteto finansų rinkų specialybės magistrantūros studentė. Rašau baigiamąjį magistro darbą apie tiesioginių užsienio investicijų plėtros galimybes Lietuvoje. Tyrimo tikslas – įvertinti veiksnius, įtakančius tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą.

Prašau Jūsų, kuo tiksliau atsakyti į anketos klausimus. Apklausa yra anoniminė, o atsakymai darbuose bus skelbiami tik apibendrinta forma, todėl konfidencialumas garantuotas.

Dėkoju už Jūsų skirtą laiką ir bendradarbiavimą.

Su pagarba, Eglė Driukaitė

1. Įstaigos tipas kurioje dirbate?

- a) Valdžios įstaiga
- b) Mokslo įstaiga
- c) Verslo įstaiga

2. Kiek laiko dirbate šioje įstaigoje?

- a) Iki 1 metų
- b) Nuo 1 iki 3 metų
- c) Nuo 3 iki 5 metų
- d) Nuo 5 iki 10 metų
- e) Daugiau nei 10 metų

3. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų veiksnių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

	1 Labai įtakoja	2 Įtakoja	3 Nei įtakoja, nei neįtakoja	4 Neįtakoja	5 Visiškai neįtakoja
Makroekonominės sąlygos					
Institucinės sąlygos					
Verslo sąlygos					
Socialiniai – geografiniai veiksniai					
Kultūriniai veiksniai					
Mokslinės – technologinės aplinkos sąlygos					

4. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų makroekonominių rodiklių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

	1 Labai įtakoja	2 Įtakoja	3 Nei įtakoja, nei neįtakoja	4 Neįtakoja	5 Visiškai neįtakoja
BVP					
Infliacija					
Nedarbo lygis					
Valiutos kursas					
Palūkanų norma					

5. Kaip, Jūsų manymu, kiekviena iš išvardintų mokslinės – technologinės aplinkos sąlygų įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

	1 Labai įtakoja	2 Įtakoja	3 Nei įtakoja, nei neįtakoja	4 Neįtakoja	5 Visiškai neįtakoja
Technologinis lygis					
Inovacijų taikymas					
Mokslinė pažanga					
Vartotojų inertiškumas					

6. Kaip manote, kurie Lietuvos sektoriai yra perspektyviausi siekiant pritraukti tiesiogines užsienio investicijas?

	1 Labai perspektyvus	2 Perspekty- vus	3 Nei perspektyvus nei neperspekty- vus	4 Neperspekty- vus	5 Visiškai neperspekty- vus
Žemės ūkis					
Žuvininkystė					
Miškininkystė					
Apdirbamoji gamyba					
Elektros, dujų ir vandens tiekimas					
Statyba					
Didmeninė ir mažmeninė prekyba					
Viešbučiai ir restoranai					
Transportas ir sandėliavimas					
Telekomunikacijos					
Finansinis tarpininkavimas					
Nekilnojamasis turtas					

Dėkoju už atsakymus !

3 PRIEDAS

Europos Sąjungos šalių konkurencingumo reitingas 2010 ir 2008 metais.

Šalis	Reitingas 2010	Taškai	Reitingas 2008
Švedija	1	5,83	1
Suomija	2	5,72	3
Danija	3	5,61	2
Olandija	4	5,61	4
Liuksemburgas	5	5,43	7
Vokietija	6	5,39	6
Austrija	7	5,39	5
Prancūzija	8	5,22	8
Didžioji Britanija	9	5,15	9
Belgija	10	5,15	10
Airija	11	5	11
Estija	12	4,96	12
Kipras	13	4,83	13
Slovėnija	14	4,79	15
Čekija	15	4,71	16
Portugalija	16	4,7	14
Malta	17	4,58	18
Ispanija	18	4,53	17
Slovakija	19	4,45	20
Lietuva	20	4,39	19
Vengrija	21	4,28	22
Latvija	22	4,21	21
Graikija	23	4,18	23
Lenkija	24	4,07	26
Italija	25	4,03	24
Rumunija	26	3,96	25
Bulgarija	27	3,77	27
ES vidurkis		4,81	
JAV		5,27	
Rytų Azija		5,28	

Šaltinis: The Lisbon Review 2010

4 PRIEDAS

Didžiausi investuotojai Lietuvoje

Investuotojas	Investuotojo šalis	Vietinis įmonės pavadinimas	Ekonominės veiklos sektorius	Investuotas kapitalas (mln. EUR)
Gazprom	Rusija	Lietuvos Dujos	Kuro ir energijos pramonė	380,41
PKN Orlen	Lenkija	Orlen Lietuva	Kuro ir energijos pramonė	259,56
Thermo Fisher Scientific	Kanada	Fermentas	Molekulinė biologija	202,7
Kesko Food	Suomija	Rimi Lietuva	Mažmeninė prekyba	191,48
Conversbank Financial Group	Rusija	Bankas Snoras	Finansinis tarpininkavimas	177,2
Skandinaviska Enskilda banken	Švedija	SEB bankas	Finansinis tarpininkavimas	109,04
Barclays Bank	Didžioji Britanija	Barclays Technology Centre Limited Lietuvos filialas	Finansinis tarpininkavimas	73,79
IKEA	Švedija	Ikea Trading Services; Swedspan Girių Bizonas	Baldai	73,9
Stafa Industrier AS	Norvegija	Stansefabrikken; Stansefabrikken Automotive; Didžioji Britanija mergės pramonės parkas	Lakštinio metalo gamyba, automobilių komponentai	70,29
Adax	Norvegija	Adax	Tinklo ir ryšių prietaisai	63,54
Danske Bank	Danija	Danske bankas	Finansinis tarpininkavimas	55,6
Deutsche Post	Vokietija	DHL Lietuva	Laivininkystė ir logistika	50,64
Computer Science Corporation (CSC)	JAV	CSC Baltic	Informacinės technologijos	42,64
Den Norske Bank	Norvegija	DnB NORD bankas	Finansinis tarpininkavimas	30,21
Kiltron ASA	Norvegija	UAB Kiltron	Elektronika	19,26
Siemens	Vokietija	Siemens	Elektronika, technologijos ir inovacijos	21,82
IBM	JAV	IBM Lietuva	Informacinės technologijos	17,24
Microsoft	JAV	Microsoft Lietuva	Informacinės technologijos	12,28
Western Union	JAV	Western Union	Finansinis tarpininkavimas	8,7
Adidas	Švedija	Adidas	Tekstilė	8,24

Šaltinis: VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ <http://www.lda.lt/en/KeyForeignInvestors.html>

5 PRIEDAS

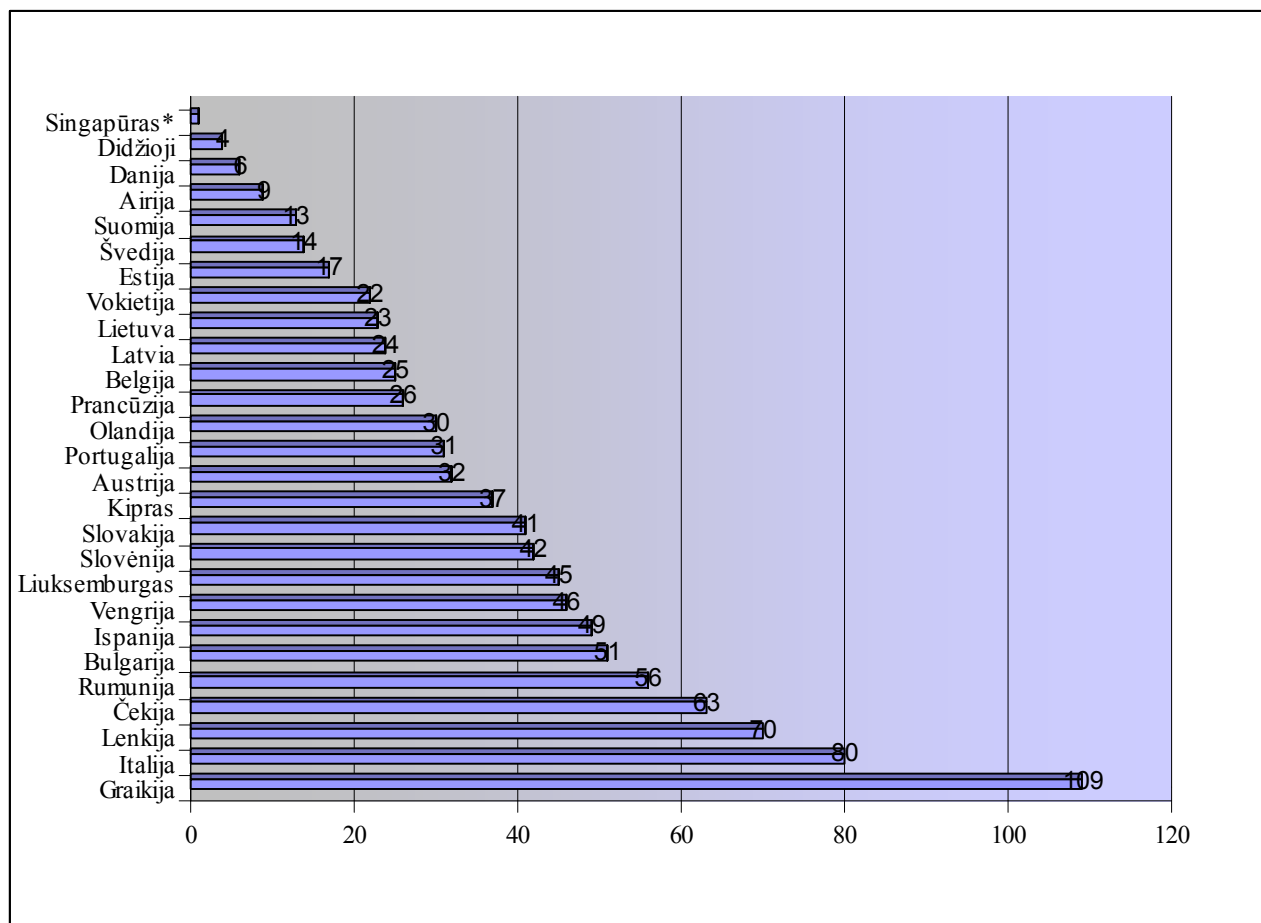
TUI pokytis Čekijoje, Slovakijoje, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Čekija	13,1064	50,6302	-76,2108	86,81472	-15,9996	-19,047	-23,5285	-30,7677	-44,4412
Slovakija	52,2486	31,3395	-86,3733	183,4297	-4,35501	-4,55331	-4,77052	-5,0095	-5,27369
Estija	40,0671	-47,552	222,9937	-5,59241	15,41118	13,35328	11,78023	10,53875	9,533983
Latvija	-68	92,1212	19,67666	-26,1779	-9,1676	-10,0929	-11,2259	-12,6454	-14,476
Lietuva	17,6707	59,8052	-74,8503	93,08449	-9,60955	-10,6312	-11,8958	-13,502	-15,6096

Tiesioginių užsienio investicijų potencialo indeksui skaičiuoti naudojami kintamieji veiksniai

1. BVP vienam gyventojui;
2. BVP augimas per pastaruosius 10 metų;
3. eksporto dalis BVP;
4. įvertis, kaip panaudojamos šiuolaikinės informacinės ir ryšių technologijos. Tai apskaičiuojama imant vidutinį telefono linijų skaičių 1000-iui gyventojų ir mobiliųjų telefonų 1000-iui gyventojų rodiklį;
5. komercinis energijos sunaudojimą vienam gyventojui, už tradicinius infrastruktūros prieinamumas.
6. MTEP išlaidų dalis BVP;
7. aukštųjų mokyklų studentų populiacijos dalis;
8. šalies rizika investuotojams. (Kintamasis yra matuojamas taip, kad aukštos reikšmės rodiklis rodo mažesnę pavojų);
9. rinkos dalis pasaulyje (gamtinių išteklių eksportas, jų prieinamumas investuotojams);
10. pasaulio rinkos dalis, apimanti importą;
11. rinkos dalis pasaulyje, apimanti galimybę pasinaudoti TUI paslaugų sektoriuje;
12. TUI į šalies atsargas (bendras rodiklis, rodantis šalies patrauklumą ir TUI įsisavinimo pajėgumą bei investicinį klimatą).

Europos šalys pagal „Ease of doing business“ indeksą

* Singapūras pavaizduotas kaip pavyzdys.

Šaltinis: <http://www.businesslithuania.com/en/NewsDetails.html?sp=119500000000000381>

Kokybišką investicinį projekto apibrėžimą atitinkantys kriterijai

- ✓ Verslo paslaugų sektorius:
 - Sukurtų darbo vietų atlyginimų vidurkis mažiausiai 1,25 kartus viršija šalies vidurkį (ne didžiųjų miestų - Vilniaus, Kauno, Klaipėdos - regionuose - 1,1 šalies vidurkio);
 - Sukurtų darbo vietų skaičius yra ne mažesnis nei 10;
 - Investicijų dydis yra ne mažesnis nei 300 000 (ne didžiųjų miestų regionuose - 100000) Lt.
- ✓ MTEP:
 - Sukurtų darbo vietų atlyginimų vidurkis mažiausiai 1,5 kartus viršija šalies vidurkį;
 - Sukurtų darbo vietų skaičius yra ne mažesnis nei 5;
 - Investicijų dydis yra ne mažesnis nei 150 000 Lt.
- ✓ Gamybos sektorius:
 - Sukurtų darbo vietų skaičius yra ne mažesnis nei 30 (15, jei investuojama ne Vilniaus, Kauno ar Klaipėdos miestuose), o sukurtų darbo vietų atlyginimų vidurkis siekia ne mažiau kaip 0,75 šalies vidurkio;
 - Investicijų apimtys yra ne mažesnės nei 3,5 mln. Lt (1 mln. Lt, jei investuojama ne Vilniaus, Kauno ar Klaipėdos miestuose);
 - Parama gali būti teikiama strategiškai svarbiam arba viešojo ir privataus sektorių partnerystės būdu (PPP) plėtojamam investiciniam projektui, kuris gali neatitikti finansavimo teikimo kriterijų.